

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 281 (29).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 24./25. novembril
1925. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 88 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Jaakson**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Birk**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Virma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööminister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, kohtuminister **R. Gabrel**, portfelli minister **K. Ast**, riigisekretäär **K. Terras**.

Päevakord:

1. Riigi eelarve seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
2. Vabariigi Valitsuse liikmete, Riigikogu esimehe ja riigikontrolööri lisatasu seadus — Riigikogu liikmete **K. Päts'i**, **A. Anderkopp'i**, **K. Kornel'i**, **J. Luur'i** ja **J. Holberg'i** ettepanek.
3. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse erakorralise teadaande puhul.
4. Riigi 1925. aasta lisaelarve nr. 2 arvel eelkrediitide määramise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
5. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — I lugemisel.
6. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.
7. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.
8. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.
9. Üüriseaduse muutmise seaduseelnõu — üüriseaduse komisjoni ettepanek.
10. Riigikogu poolt 2. detsembril 1921. aastal vastuvõetud üüriseaduse muutmise seaduseelnõu — üüriseaduse komisjoni ettepanek.
11. Riigi turbatööstuse põhimäärused — I lugemisel.
12. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, vahepeal abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päevakorra muutmine. Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku.

E. Jonas (stp): Teen ettepaneku, tänase päevakorra punkt IV tõsta päevakorra III punktiks ja seda järgmistel põhjustel: Päevakorra praegune punkt IV on riigi 1925. aasta lisaelarve nr. 2 arvel eelkrediitide määramise seadus. See on väga kiire iseloomuga seadus. Praegu on eriti omavalitsustel krediite hädasti tarvis, sest neil ei ole raha isegi õpetajatele palkade väljamaksmiseks. Peale selle on ka valitsusasutustel hädalisi väljaminekuid tarvis teha, mida aga enne toimida ei tohi, kui see seadus vastu võetud. Kui meie selle seaduseelnõu jätame IV päevakorra-punktiks, siis kardan ma, et punkt III arutamine võtab nii palju aega, et meie ei jõua selle seaduseelnõuni, mille tõttu selle vastuvõtmine viibima peab, mis aga soovitav ei ole.

Juhataja **A. Rei**: On ettepanek tehtud päevakorra-punkt IV III punktiks võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretäär **J. Holberg**: Riigikogu juhatus poolt on järgmised seaduseelnõud komisjonidesse antud:

1. Riigi- ja omavalitsuste teenijate pensioniseaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.
2. Seadus merilaevanduses töötavate laste ja alacaliste sundusliku arstliku järelevaatuse kohta — töökaitse komisjoni.
3. Riigile Tallinna raudteesõlme ümberehitamiseks tarvisminevate maa-alade ja nende päralduste võorandamise seadus — üldkomisjoni.
4. Sõjaministeeriumile eelkrediidi avamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. **A. Jõeäär'i** Juhataja **A. Rei**: Isik-sõnavõtmise likus asjas on sõna rkl. isiklikus asjas. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! „Vaba Maa“ nr. 270. ilmus rasvase kirjaga silmapaistval kohal kirjutus, kus sotsialistidele ette heideti, et nad oma meeste asemele seadmiseks ja nendele teenistuse muretsemiseks teisi ametist lahti kangutavad.

Kõige jõhkramal kujul oli see etteheide väljendatud minu, kui Tallinna linna õigusteadeusliku büroo juhataja vastu, põhjendusega, et ametist vabastatud kvalifitseeritud tööjõu asemele alaväärtuslik isik asetatud ja imestati, et „see härra“ veel Riigikogus istub. Riigikogu kõnetoolilt kinnitasin, et sarnane poliitiliselt ränk süüdistus, nagu oleks sotsialist-linnanõunik selleks endise tööjõu vabastanud, et oma parteiseltsimehele kohta muretseda — ebatõde on, ja tööerakonnale, kelle mees linnapea kohal istub, tõsiasjad teada peaksid olema. Nimelt: 1) et endine büroojuhataja ametist vabastati krediitide puudusel enne, kui sotsialist A. Ostra-Oinas linnanõuniku ametisse astus, 2) et mina ilma palgata büroojuhataja kohuseid täidan ja nii ei või teenistusest mingit juttu olla, etteheide oli aga just teenistuse suhtes ja 3) et keegi teine nõus ei olnud palgata seda tööd tegema ja seega linna õigusteadeuse büroo sulguda oleks tulnud, mille tagajärjel kehvematel kodanikkudel õigusteadeusliku abi kättesaamine raskendatud, vaestele aga täiesti võimatuks oleks tehtud ka väiksemais, neile siiski küllalt tähtsais asjus, õiguslikku kaitset leida.

„Vaba Maa“ pühapäevases numbris leian linnavalitsuse seletuse, mis ametlikult minu väiteid tõendab. 1) Endine linna juriidilise büroo juhataja on vabastatud ametist eelarvekommissjoni ettepaneku tõttu 25. novembrist 1924. a., millega 29.500 marga asemel ainult 12.000 marka kuus büroo ülespidamiseks määratud, ja 1. jaanuarist 1925. a. töötab büroo kolme palgalise ametniku asemel ainult ühe asjaajajaga, ning endise büroojuhataja vabastamine ja minu määramine ei seisa üksteisega mingisuguses ühenduses. 2) Linnanõunik A. Ostra-Oinas astus ametisse pärast selle otsuse tegemist, ja 3) mind on linnavalitsuse poolt büroojuhatajaks kinnitatud 1. märtsist 1925. a. Pean tähendama, et omal ajal tõi „Vaba Maa“ ise selle üle teate, ilma et selles mingit isearalikkust oleks leidnud. Kas ei peaks „Vaba Maa“ selle järgi nüüd leidma, et ta ränk süüdistus täiesti kokku on langenud, ja ta mind põhjendamatult teotanud. Olen harjunud ideelise töö eest tasuta sõimu kuulma, kuid sarnase jälkusega, kui käesoleval korral, tutvunen esimest korda. Kellel aumõistest veel vähegi arusaamist, peaks vähemalt tõendama, et ta eksinud on. Eksitus

„Vaba Maa“ poolt oleks seda vabandatavam, et tegemist on lehega, kelle teateid sagedasti vastupidi peab tõlgitsema, et tõde kätte saada. Mulle näib enam kui kindel olevat, et sealpool ei osata lihtsalt ette kujutada, et keegi idee pärast ilma rahalise tasuta midagi teeb.

Mida teeb aga „Vaba Maa“? Tema lisab linnavalitsuse seletusele järgmise märkuse juurde: „Käesolev kiri ei lükka kahjuks midagi ümber meie eelmisest kirjutusest. Nõnda on siis ikkagi asi nii olnud, nagu teatasime, ja nagu härra Jõeäär Riigikogu kõnetoolilt ise teatas.“ (A. Anderkopp, tõe: Aga päris tõsi!) Heidan „Vaba Maa“le“ sel puhul avaliku süüdistuse, et tema häbematuult valetab ja sihilikult tõsiasju vassib, kui ta nüüd pärast ametlikku õiendust oma kirjutust minu kohta kinnitab. Mul on kahju, et Eesti see maa on, kus leidub ajaleht, kes nii madalale on langenud, et igasuguse arusaamise autundest kaotanud. Loodame, et ausate ajakirjanikkude pere eraldab ennast sarnasest mustusepesast, kui see veel senni sündinud ei ole.

Juhataja **A. Rei**: Isiklikus asjas on sõna rkl. Jonas'el.

4. E. Jonas'e sõnavõtmine isiklikus asjas.

E. Jonas (stp): Riigikogu läinud neljapäeva hommikuse koosoleku stenogrammidest järele vaadates selgub, et rkl. Voiman'i kõne ajal on põllumeeste kogude rühma liikmed Martinson ja Tupits vahele hüüdnud: „Ühendus“ trükitakse kroonu kulul, misjaoks siis laenu võtta Eesti pangast“.

„Ühenduse“ toimetajana pean oma kohuseks kõige kategoorilisemalt tagasi tõrjuda selle nurjatu vale, millega üks põllumeeste kogude pankrottimeistrid julgevad lagedale tulla.

„Ühendust“ annab välja Eesti sotsialistliku tööliste partei keskkomitee ühes Riigikogu rühmaga, ja kõik „Ühenduse“ kulud kaetakse partei liikmete käest võetavate erimaksudega, mispärast meil pole tarvis olnud ei „Eesti pangast“ ega „kroonult“ käia nurumas laene.

Ainult sarnased isikud ja rühmad, kelle ülilm tarkus on seisnud selles, kuidas suuremaid summasid rahva raha kätte saada ja siis omi ärisid pankrotti ajada, ainult sarnastel musta südametunnistusega inimestel on küllalt jultumust tulla välja niisuguste valedega.

5. Riigi eelarve seadus — redaktsiooni komisjoni aruandja O. redaktsioon. Gustavson

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 1—10.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Riigi eelarve seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 12 vastu võtta: Belarve-ettepanekutesse võetakse ainult maksvatel seadustel või Vabariigi Valitsuse määrustel ja otsustel, samuti riigi-keskasutuste juhatajate korraldustel põhjenevad kulud.

2. § 13 vastu võtta: Kulud ja tulud, mille suurus kindlaks määratud maksvates seadustes ja määrustes, võetakse eelarve-ettepanekutesse neis seadustes ja määrustes ettenähtud ulatuses.

Rahaminister paneb maksma ühise käsitusviisi alused kõigi riigi-keskasutuste jaoks maksvates seadustes ja määrustes täpselt kindlaksmääramata kulude ja tulude arvutamiseks.

3. § 16, viimane rida: ...see osa, mis langeb, p. o. ...langeb osa.

4. § 17 vastu võtta: Eripõhikirjade ja -põhimääruste alusel tegutsevatele riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele riigikassast antavad või nende poolt riigikassasse makstavad summad võetakse eelarve-ettepanekutesse üldises korras jne.

5. § 19, algus: Peale, p. o. Pärast.

6. § 22 vastu võtta: Riigi eelarve-eelõnusse võetakse summad rahaministeeriumi ja asjaomase riigi-keskasutuse esitaja vahel kokkulepitud ulatuses. Jne.

7. Sealsamas teine lõige, teine rida: ilma, et selle... osa võtaks, p. o. käesoleva ... osa võtmata.

8. § 24, algus: Peale, p. o. Pärast.

9. § 36, teine lõige: riigiasutused, p. o. asutused.

10. § 37, teine lõige: peale, p. o. pärast.

6. Vabariigi Valitsuse liikmete, Riigikogu esimehe ja riigikontrolööri lisatasu seadus

— K. Päts'i, A. Anderkopp'i, K. Kornel'i, J. Luur'i ja J. Holberg'i ettepanek.

Juhataja **A. Rei**: Selle sissetulnud seaduseelnõu kohta tuleb Riigikogul kodukorra järgi otsustada, kas ta sisulisele arutamisele võtta või komisjoni anda.

A. Anderkopp (töer): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu sisulisele arutamisele võtta. (Hüüded: Rahaasjanduse komisjoni!)

Juhataja **A. Rei**: Kuulen ettepanekut, käesolev seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. Kui keegi selle ettepaneku teeb, siis palun selle kirjalikult teha.

J. Luur (krst): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni.

J. Vain (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogus on mitmel korral olnud kõne all vähemapalgaliste ametnikkude ja tööliste palkade korraldamise seadus, ja neil puhkudel on igakord seletatud, et riigikassa praegu palkade kõrgendamist välja ei kannata. Palgad on teatud redelis, ja peab küll arvama, et kui palkade kõrgendamist ette võtta, siis eestkätt just neid palku kõrgendada tuleks, mis praegu elatismiinumile ei vasta. Riigivanema, riigikontrolööri ja Vabariigi Valitsuse liikmete palk vastab aga tingimata elatismiinumile, ja sellepärast ei saa arvata neid inimesi vähemapalgaliste isikute sekka, kelle palka eestkätt tõsta tuleks. Võiks küll arvata, et nendel Riigikogu liikmetel ja rühmadel, kellel kriis naha all pakitsemas, põhjust karta on, et siis, kui kriis tõepoolest tuleb, vahest ei jätku inimesi, sest praegused palgad, olgu Riigivanemale või ka teistele selles seaduseelnõus nimetatud kohtadel olivatele, ei vasta nendele summadele, mida need isikud võiksid saada erateenistuses olles, eriti siis, kui see erateenistus kõigepuhtamat iseloomu ei oma. Järelikult võivad siis kriisitajad isikute puudumise ees seista, ja valitsuse kriis võiks pikale venida. Kuid need põhjused ei tarvitse Riigikogule kaaluvad olla, mispärast käesolev seaduseelnõu ilma pikema arutamiseteta tuleb tagasi lükata. Seda saab aga siis teha, kui ta üldse komisjoni ei lähe.

Juhataja **A. Rei**: Asun rkl. Luur'i ettepaneku hääletamisele. Kui seda ettepanekut vastu ei võeta, siis järgneb sellest, et Riigikogu läheb otsekohe käesoleva seaduseelnõu sisulisele arutamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 33 häält, vastu 31 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

7. A. Anderkopp'i sõnavõtmine isiklikus asjas. Enne päevakorra järgmise punkti juurde asumist on sõna isiklikus asjas rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer): Mina ei asu seisukohal, et Riigikogu kõnetooli võib vaidlema tulla artiklite üle, mis ajakirjanduses on kirjutatud. Kuna aga minu, kui lehe toimetaja peale moraalne vastutus langeb, siis pean isiklikus asjas sõna võttes järgmist seletama. Leht, kus ma peatoimetajaks olen, on seadnud põhimõtteliku küsimuse üles, mis ka loomulikult mind kui peatoimetajat puudutab. Ühe rühma poolt on meie rühma liikmetele etteheiteid tehtud, et nemad, olles

Riigikogu liikmed, ka advokaadi ametit ajavad ja teatud asjades kui advokaadid esinevad. Et näidata, et teiste rühmade liikmed sedasama teevad, eriti selle rühma liikmed, kust poolt niisugused etteheited on tulnud, on leht, kus mina peatoimetaja olen, tarvilikuks pidanud ette tuua nähtuse, kus üks selle rühma liige, olles Tallinna linna õigusteaduse büroo juhataja, istub Riigikogus Riigikogu liikmena rahulikult edasi. Sel puhul on leht ka tarvilikuks pidanud ette tuua, et endine selle büroo juhataja oli kõrgema juriidilise haridusega isik, (E. Jonas, stp: Kes seal asjad sassi ajas!) ... kuna aga praegune juhataja seda ei ole. Kui Teil, härra Jonas, selle kohta on teateid, oleks mul huvitav neid teada saada. Seda, kas härra Jõeäär seal palka saab või mitte, ei ole leht kunagi poole sõnagagi puudutanud. Sellepärast tõrjun kõik need etteheited, mis mulle osaks langevad, rahuliku käega tagasi, seda rohkem, et need sõnad härra Jõeäär'i poolt hooletul kujul öeldud on, mida ma võiksin kindlaks teha, kui see tarvilik peaks olema. Nii ei puuduta need etteheited ei mind ega ka seda lehte, kus ma peatoimetajaks olen.

8. A. Tupits'i Juhataja **A. Rei:** Isik-
sõnavõtmine likus asjas on sõna rkl.
isiklikus asjas. Tupits'il.

A. Tupits (põl): Härra Jonas pidas võimalikuks mulle etteheiteid teha, nagu ei oleks mul põhjust olnud seda vahele hüüda, mis ma läinud koosolekul vahele hüüdsin, nimelt, et „Ühendus“ trükitakse kroonu kulul. Pean selle kohta ütlemä, et tal meelest ei tohiks läinud olla vanematekogu koosolek, kus rkl. Veberman ette tõi, kuipalju Riigikogu maksab oma stenogrammide trükkimise eest sellele trükikojale, kes ka teie lehte trükib, ja kus ta teatas, missuguse suure vahekasu teie sealt saate. Sellepärast oli minu vahelhüüe täiesti õigustatud.

9. Riigi 1925. Rahaasjanduse kom-
aasta lisaelarve misjoni aruandja **B.**
nr. 2 arvel eel- **Oja:** Riigi 1925. aasta
krediitide mää- lisaelarve nr.2 arvel eel-
ramise seadus krediitide määramise sea-
— **I lugemisel.** duseelnõus näeb Vabariigi
Valitsus sarnaseid välja-
minekuid ette, mis möödapääsematud on. Komisjon selles elnõus on järgmised muudatused teinud: 1) kustutada kohtuministeeriumi korraliste kulude osas peatükk III § 43-a kuritegevuse vastu võitlemiseks nõutud krediit Mk. 152.000.—suuruses, millega kavatseti ekspertiiskabinetile käekirjade ekspertiisi jaoks

sellekohane aparaat muretseda, mille ostmine eelkrediidi alusel komisjoni arvates soovitav pole; 2) vähendada põllutöoministeeriumi korraliste kulude osas peatükk V C § 14-s metsakooli hoonete remondiks nõutud krediit Mk. 140.000 võrra, arvesse võttes, et sügiseseid ilmastiku olud ei luba remonti käesoleval aastal kavatsetavas ulatuses läbi viia; 3) suurendada põllutöoministeeriumi korraliste kulude osas peatükk V B § 66 — metsasjandus, Mk. 2.000.000 võrra kaitseliidu maksu tasumiseks metsamaade pealt; 4) kanda üle teedeministeeriumi korraliste kulude eelarve osas peatükk II § 3-st sama peatüki § 66. alla — veerevate abinõude korrashoiu kuludeks Mk. 2.432.000.—; 5) vähendada töö-hoolekandeministeeriumi korraliste kulude osas peatükk II § 89 — riiklik hoolekanne Mk. 515.000 võrra; eeldusega, et käesoleval aastal rohkem välja anda ei tule; 6) vähendada rahaministeeriumi erakorraliste kulude osas § 1 — sõja-aegsete rekvireerimiste ja kahjude tasumine Mk. 12.000.000 võrra, sest et käesoleva aasta jooksul tegelikult ei suudeta nõutud krediidi ulatuses kahjusid tasuda; 7) kustutada põllutöoministeeriumi erakorraliste kulude osas Surju metskonnale maja ostmiseks nõutud Mk. 225.000 suurune krediit, sest et osta kavatsetava kinnisvara omanduse küsimus kahtlane; 8) vähendada teedeministeeriumi erakorraliste kulude osas — Sonda kitsarööpalise raudtee uuteks töödeks nõutud krediiti Mk. 2.000.000 võrra — teenijate elumajade krediidi arvel; 9) kustutada sama ministeeriumi erakorraliste kulude osas peatükk III § 2-ses telegraafi ja telefoni ehitamiseks nõutud Mk. 6.000.000 suurune krediit, kuna see krediit edasilükkamata iseloomuga pole; 10) otstarbetäpsemalt väljendades rahaministeeriumi operatsiooni fondide osas § 4. all nõutud krediiti määrata a/s „Eesti Vosvoriidi“ aktsiate omandamiseks“ või „laenuks samale aktsiaseltsile“; 11) täiendada põllutöoministeeriumi operatsiooni fonde peatükk III osas Mk. 55.900.000 suuruse krediidiga asunikude ehituslaenu fondiks, see oli rkl. Köster'i poolt esitatud seaduseelnõu, kus tähendatakse, et see on meie praeguste asumaade küsimuse kindlale jalale seadmiseks ja sellega meie põllukultuuri ja põllumajanduslike toodangute tõstmiseks üks tingimus. Ei saa juttu olla põlluharimisest üldse, kuid veel vähem intensiivsest põlluharimisest, kui maakasutaja asub krundist kaugel, või kui krundil kuuseokstest või õlgedest onn, kus ühiselt loomadega peab asuma. Praegu on paljud asunikud ehitanud võlaga, kusjuures laenu on saadud 15—30% ehituslaenust. Selleks, et eluhooneid lõpule viia, on käesolevas seaduses tähendatud krediit tingimata tarvilik.

12) täiendada Vabariigi Valitsuse ettepanekul töö-hoolekandeministeeriumi erakorralisi kulusid peatükk III § 1. Mk. 6.000.000 marga suuruses tööpuuduse vastu võitlemiseks. Sellejuures esitab komisjon Riigikogule vastu võtmiseks järgmise sooviavalduse: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus kaalumisele võtaks elujõulisele väike- ja kesktööstusele tööde jätkamiseks odava laenu võimaldamise küsimuse“. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse erakorralise teadaande puhul. **M. Martna** (stp):

Valitsuse usaldusküsimust üles seades nimetab Riigivanem üheks põhjuseks, mis teda usaldusküsimusega esinema sundinud, sotsialistliku rühma arupärimisi.

Meie arupärimistest pidada Riigivanem olematama, et koalitsiooni rühmad valitsust enam ei usalda. Seda etteheidet kordavad ka teiste erakondade ajalehed. Nad lähevad veel kaugemale ja ütlevad, et sotsialistid koalitsiooni plaanilikult lõhkuma asunud.

Kui praeguse valitsuse loomise aegu sotsialistlikud rühmad sellega nõus olid, et kaks sotsiaaldemokraati ministri kohad vastu võtsid, siis ei mõelnudki rühmad oma vabadustest sellepärast loobuda ega ainult sellega leppida, mis kahel sotsialistlikul ministril suure kodanlike enamuse vastu valitsuses korda läheks kätte saada. Kui kodanlised rühmad ja eriti kodanline ajakirjandus valitsuse koalitsioonist nõnda on aru saanud, et sotsialistlikud rühmad, pärast kahe sotsialistliku partei ühinemist Riigikogu sotsialistlik rühm, kõigea sõnalau-sumata oleksid pidanud leppima, mis Vabariigi Valitsus ja üksikud ministrid heaks arvasid või arvavad, siis on nad rängalt eksinud. Nõnda ei või sotsialistid koalitsiooni kunagi mõista. Ei ole ju kodanlised rühmad isegi asja nõnda mõistnud. Ma tuletan ainult meelde, et kodanlised rühmad, eriti tööerakonna rühm, meie arupärimisi tänuväärilikul viisil on toetanud, mida siis, kui järjekindel olla tahetaks, ka valitsuse kukutamiseks ja koalitsiooni lõhkumiseks, vähemalt aga kaasabi andmiseks peaks lugema. Riigikogu rühmad on ühiselt, on üksikult arupärimisi esitanud, nii paremalt kui pahemalt poolt. Mul on siin üks leht käes, kus arupärimist toetas 51 Riigikogu liiget allkirjadega, 30 nendest pole sotsialistide allkirjad, ainult 21 on sotsia-

listlikust rühmast. Tähendab, teised rühmad on ühes sotsialistidega arupärimisi esitanud. Siis on veel teisi arupärimisi, kus niisamuti teiste erakondade liikmed on neid toetanud, eriti tööerakonna, rahvusvabameelse rühma liikmed ja asunikud. Nii et sellest seisukohast asja peale vaadates see etteheide iseenesest kokku langema peaks.

Arupärimiste sihiks ei tarvitse ikka olla valitsuse kukutamine. Mõnikord võiks teatav arupärimine valitsusele isegi soovitatav olla, sest see võib temale soovitud võimaluse asjade selgitamiseks anda. Meie arupärimistel on eestkätt sihiks olnud teatavaid küsimusi avalikult valgustada ja valitsuse tähelepanu asjaoludele juhtida, mis paremat, õiglasemat lahendamist on nõudnud. Nii-sugune iseloom on eriti meie arupärimisel poliitilise surve asjus ja tööpuuduse vastu võitlemise asjus. Ma loodan, et meil on võimalik poliitilise surve kohta puutuva arupärimise arutamise puhul näidata ja seda ümber lükata, mis senni ajani ajakirjanduses on püütud toonitada, nimelt et meie oleme selle arupärimisega sisse kukkunud. Mis eriti puutub meie arupärimisesse rahaliikumise korraldamiseks antud juhtnööride mitteteostamise asjus, siis teostas meie rühm seda arupärimist esitades põhiseaduses ettenähtud 25 Riigikogu liikme õigust, millisest õigusest Riigikogu liikmed loobuda ei saa, ja millise õiguse teostamist valitsus kuidagi takistada ei või. Arupärimise peale seletust andes võib valitsus teatada, et temal ühel kui teisel põhjusel võimalik ei ole mõnesuguseid üksikasju käsitada, või ka üldse kogu arupärimise peale sisuliselt vastust anda, ja siis on juba Riigikogu enamuse otsustada, kas niisugust seletust küllaldaseks lugeda või ei, kuna arupärimise esitamise juures Riigikogu enamusel midagi öelda ei ole. Arupärimise ettepaneku toetamist 25 Riigikogu liikme poolt ei saa kuidagi lugeda umbusalduse avaldamiseks Vabariigi Valitsusele Riigikogu poolt, pealegi oli rahaministri esinemine erakorralise teada-andega arupärimise-ettepaneku põhjendamise ja hääletamise vahepeal enneaegne ja mitte Riigikogu kokkorruga kooskõlas. Lõpuks mis puutub meie poolt esitatud ülemineku-vormelitesse arupärimistele vastamise puhul, siis ei ole meie kordagi esitanud niisugust ülemineku-vormelit, mis sisaldaks umbusalduse avaldamist valitsusele. Kõigi nende tõsiasjadega peaks olema vastuvaidlematult kindlaks tehtud, et meie arupärimiste eesmärgiks ei ole olnud valitsuse koalitsiooni lõhkuda. Meie arupärimised, just niisama kui näiteks põllumeeste kogude rühma poolt esitatud arupärimised, on olnud sihitud teata-

vate väärnähtuste vastu võitlemiseks. Oma arupärimiste esitamiseks oleme meie seda enam õigustatud, et viimasel ajal teiste erakondade häälekandjates oli hakatud sihikindlalt kallale kippuma meie rühmale ja tema esitajatele valitsuses igasuguste otsitud etteheidetega ja sihilikkude sorkimistega. Salakavalate, õelate kallalekippumistega taheti meie rühma sundida praegusest valitsuse koalitsioonist välja astuma. Meie saame aru, et sotsialistide osavõtt valitsusest mõnele teisele erakonnale suurt meelehärma valmistab, kuid meilt ei või ometi nõuda, et meie nõnda talitaksime, nagu see teistele erakondadele meele järele oleks; meie talitame nii, nagu meie seda oma kohuseks peame.

Ma palun lugupeetud Riigikogu liikmeid meelde tuletada, et meie seadusandlik töö ka praeguse koalitsiooni valitsuse aegu oma ilmet endisega võrreldes muutnud ei ole. Võitlus kestab niihästi komisjonides kui Riigikogus ühesuguse ägedusega edasi. Ja kas ei ole küllalt juhtumisi meeles, kus niihästi põllumehed ning teised rühmad valitsuse seaduseelnõude vastu hääletanud? Seda ei ole aga koalitsiooni lõhkumiseks tunnistanud. Kuid meile tungitakse igasuguse laimuga ja kõmudeadega peale. Seesama ajakirjandus, kes kümne kuu eest ära ei väsinud nõudmast, et ka sotsialistid peaksid valitsusest osa võtma, peaksid rasket tegelikku valitsemise tööd kaasa tegema, seesama ajakirjandus ei leia nüüd sotsialistlikkude ministrite töö juures mitte vähematki, mis nendel rahuloldav oleks, vaid iga nende, sotsialistide, iga sotsialistliku ministri samm on nende meelest nii või teisiti halb, kõlbmatu. (M. Martinson, põl: Nagu „Ühendus“ teiste ministrite tööst ja tegevusest!) On niisugune tunne, nagu öeldaks: „Mooramees on oma töö teinud, on oma ülesande täitnud, mooramees võib nüüd minna“. Ma lisan juurde, et arvatavasti, kui Riigivanem juba aegsasti, mõni kuu tagasi sotsialistlikud ministrid üle parda oleks heitnud, et temale siis hooldamisküsimusest numbrit ei oleks tehtud. (A. Anderkopp, tõe: Selles asjas küll!) Teie olete vapralt kaasa aidanud, härra Anderkopp, kõige tahtmisega ja kõige jõuga. Arusaadavalt kutsuvad niisugused põõsatagused pealekäimised vastupaneku esile. Ja keegi ei tarvitse imestada, kui meie ka edaspidi niisuguste inetute etteheidete ja väiklaste pealekäimiste vastu sennisel viisil välja astume ja ka küsimiste ning arupärimiste teel Riigikogus sündmata asju avalikult tuulutades, kibedaid sõnu ütleme, mis neile ei meeldi, kelle vastu need sihitud on, ja kes endid nendest puudutatud tunnevad olema.

Riikliku elu tervenemise ja rahva käekäigu võimalikult õnneliku arenemise pärast õiglaselt ja sõna tõsisel mõttes isamaalikult mures olles, on sotsialistlik rühm ka arupärimiste kaudu selle kõrge sihi poole püüdnud. Sellepärast ei näe meie ka praegu valitsuse kriisi heameelega, veel vähem, et meie selle oleksime välja kutsunud. Meil on väga hästi teada, et Eesti sõbrad ligidal ja kaugel kriisi äärmiselt ebasoovitavaks peavad, kuna aga riigi vaenlased kriisi heameelega näevad. Nemad loodavad sellest riigi nõrkemist, mis riigi aluse õonestajate tööd hõlbustada võib. (M. Martinson, põl: See on ka üks poliitiline arupärimine poliitilise surve peale!) Ei ole sünnis kõigi vahelhüüete peale vastata.

Meie teame, et praegune kriis eriti raskeks ja pikaks kujuneda võib ja sellega Riigikogu tööd otse halvama peab. Kriisi puhkemisel saab Riigikogu tööst enne jõuluid vaevalt juttu olla. Pärast nõuab elarve arutamine pikemat aega ning surub Riigikogu teised tööd tahaplaanile, mis seda halvem on, et uued valimised peale tulevad.

Need põhjused on väga tähtsad. Kuid edasi — me näeme ette, et uus valitsus, mille põllumeeste kogud ja tööerakond ilma sotsialistideta püüaksid moodustada, töötavatele rahvahulkadele veel vähem vastuvõetav oleks, kui praegune valitsus. Mis rahval niisuguselt valitsusele oodata oleks, seda ütleb põllumeeste tänane „Kaja“ põllumeeste esitajate koosoleku kirjelduses väga selgelt välja. Me loeme sealt: „Härra Jürman'i ettekandele järgnesid elavad läbirääkimised, kus otse ühest suust tõsiasi konstateeriti, et meie seadusandlus, mis nii-kui-nii pahempoolsetes rööbastes liigub,“ — palun tähele panna — „pahempoolsetes rööbastes liigub, (Hüüded paremalt poolt: Õigus.) sotsiaal-alal nii kaugale on läinud, et see riigile majanduslikult otse saatuslikuks on kujunemas, kui sotsiaalsetele liialdustele piiri ei panda.“

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **T. Kalbus.**)

(A. Jõeäär, stp: Ja teie lasete kõike seda sündida.) „Pikemalt peatuti põllumeeste meeli elevil hoidva popsiseaduse juures.“ Tähendab, ka popsidele eluaseme kindlustamise seaduseelnõu tarvitatakse hirmutavaks tondis, millega talupoegade meeli tuliseks köetakse. (J. Hünerson, põl: Teie tahate sellest tonti teha. Vahelhüüded paremalt poolt.) Teie soovisite, et ma oleksin öelnud, et see on rasvaselt ära trükitud, tõepoolest see on rasvaselt ära trükitud — fett, mis fett!

Edasi loeme sealsamas: „Pahameele tormi on kogu maal esile kutsunud, et samal ajal, kui

põllumees raskustes sipleb, sotsialistid keskerakondlaste toetusel järjest uusi sotsiaalseadusi läbi suruvad“, — siit saavad keskerakondlased ka ühe müksu — „mis suuri uusi väljaminekuid riigikassalt nõuavad, mida maksumaksjad põllumehed lihtsalt enam välja kanda ei suuda. Ja selle juures tahavad veel sotsialistid tööaega sunduslikult lühikeseks piirata“. Austatud härrad, meie ei taha teda lühemaks suruda ja piirata, kui teie keskel istuv härra Päts seda oma ajutise valitsuse püha deklaratsiooniga lubas. Meie ei ole ühegi seadusega tööaega lühemaks püüdnud viilida, meie oleme ainult ühte püüdnud, et see ajutise valitsuse lubadus seadusega kindlustataks. (O. Amberg, krst: Et tükitööd ei tehtaks.) Edasi, see on mitte ainult tööaega piirata, „sunduslikult lühikeseks piirata ja kõrge sundusliku palga alammäära tööliste suhtes maksuma panna. Öeldi: meie riik tahetakse silmnähtavalt pankrotti ajada. Samal ajal, kui maal töölistepuudus on, neile ülejõu käivat kõrget palka maksetakse, arutatakse linnades aina töötatöölise toetamise küsimust“. (Vahelhüüe K. Tonkman'i, põl poolt.) Nagu näha, on härra Tonkman ka seal koosolekul olnud. (Naer.) „Mis ime siis, et maalt inimesed aina linnadesse kipuvad „registreerima“, lootes läbi ajada riiklikkude toetussummadega. Ja siis kaevatakse merekaldaid ja ehitatakse „promenaadid“, mis lihtne raha mahaviskamine“. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas see ebaõige on.) „Küsitati, kas põllumehed selleks ööd ja päevad peavad orjama ja riigile koormavate maksude näol raha koguma? Kas loovale tööle siis tõesti inimesi rakendada ei osata?“ Vaadake, sedaviisi hindab põllumeeste partei ajaleht praegust seisukorda! Kui Riigikogu selle tõsise küsimuse üle nõu peab, kuidas tööpuuduse vastu võidelda, siis ütlevad põllumehed, et tööpuudust ei ole kuskil, et ainult töölistepuudus on. See on jällegi õpetus tööhoolekandeministrile, kes siinsamas ütles, et talvel ka kõige parema tahtmise juures põllutööliste, kes tööta, tööd muretseda võimatu on. Põllumeeste kogud on teisel arvamisel, nemad arvatavasti künnavad lund?

Mis sotsiaalseadustesse puutub, siis pean kahjuks ütleva, et meie selles suunas ikka alles nendest raasukestest elame, mis tsaariajal Vene valitsuse laudadelt maha on kukkunud. Meie töölisel leivad töökaitstes nendes seadustes tuge, mis Vene reaktsiooni ajast meile on jäänud. Ja siin tulevad põllumehed ja ütlevad, et sulatakse sotsiaalseadustik läbi, mida maa kanda ei suuda. Paljudes asjades oleksid meie töölisel ilma kaitseta, kui Vene seadusi ei oleks. (J. Hünerson, põl: Teie isu on piirita!)

Neid väiteid ei loe meie ainult „Kajast“, vaid need väited kostavad igapäev kõrvu... (J. Hü-

neron, põl: Iga põllumees räägib.) ja näitavad meile selgesti, kust tuul puhub.

Austatud härrad paremalt poolt ja keskelt! Teil on enamus, tehke kriis! Meie seda takistada ei saa. Aga meie püüame uue valitsuse aegu oma sotsialistlikkudele sihtidele ja rahva laialiste hulkade huvidele truuks jääda ja edasi võidelda. Kerge ei ole see senni olnud, kerge ei saa see ka tulevikus olema, olgu kriisiga või ilma kriisita. Meie ei ole koalitsiooni lõhkunud, aga nagu näha, oleme meie põllumehi ja tööerakondlasi sõpruse lipu all selgemat värvi tunnistama sundinud. (J. Hünerson, põl: Tühine armukadedus, muud midagi. Naer.) Mina pean teid kahetsema, härra Hünerson! Teie puudutate üht küsimust, mis Teile isiklikult väga valus peaks olema. — Meil ei ole armukadedust olemas, meie oleme, nagu teie ise tunnistate, ikka üksinda seisnud ja seisame ka edasi „jumala abiga“ üksinda. (J. Tõnisson, rhv: Siin on niipalju labasusi, millega ainult Hünerson hakkama saab. J. Hünerson, põl: Teie olete alati sõbrad olnud. Meie Teie sõpruse pealekadedad ei ole.)

A. Tamm (rhvsv): Austatud rahvasaadikud! Ära kuulates Riigivanema erakorralist teadaannet, mille põhjal ja järeldusel Riigivanem usalduseküsimuse esitas, tuli rahvuslik-vabameelse erakonna Riigikogu rühm järgmist seisukohtade juurde: Riigivanema teadaannet ei saa sisuliselt tervikuna võtta sellepärast, et see puudutab kolme isesugust momenti: esiteks $\frac{1}{3}$ Riigikogu liikmete suhtes, kes toetas arupärimist Eesti panga tegevuse kohta, mille vastuvõtmise eest rahaminister hoiatas, et see umbusalduse avaldus riigi rahaasjandust juhtivate isikute vastu oleks.

Teiseks ajalehtede arvustused ja kallalekipumised teedeministri tegevuse alal ja kolmandaks ajalehtede kirjutused Riigivanema, kui Bekkeri tehaste hooldaja kohta. Nendest kolmest momendist võib ainult esimest, kui poliitilist võtta ja võiks Riigikogus arutuse alla tulla, kuna kaks teist on tekkinud asjaoludel, mis väljaspool Riigikogu mõju seisavad.

Järele kaaludes, kas sotsialistide arupärimise vastuvõtmist võis umbusalduse väljenduseks pidada, leiab rahvuslik-vabameelse erakonna Riigikogu rühm, et seda selleks kuidagi pidada ei saa, sest arupärimise vastuvõtmiseks on ainult 25 Riigikogu liikme poolehoidu vaja, mis kaugeltki Riigikogu enamust ei väljenda. Riigikogu enamuse seisukoht selgub alles arupärimise puhul ettetoodud üksikasjaolude hindamises. On küllalt arupärimisi olnud, mis Vabariigi Valitsuse vastu olid sihitud, ja ükski valitsus ei ole nende vastuvõtmist umbusalduse avaldu-

seks pidanud, vaid sagedasti isegi nende vastuvõtmist soovitanud.

Meie leiame, et Vabariigi Valitsuse liikmetest ainult need, kes sotsialistide rühma kuuluvad, selles arupärimises kaudset umbusalduse avaldamist võisid leida, sest et nende seljataga seisev rühm nähtavasti nende seletustega rahuldatud ei olnud, mis nemad, kui Vabariigi Valitsuse liikmed, tahtsid või suutsid oma rühmale anda.

Ajalehtede nokitsemised üksikute ministrite ja nende ametkondade kallal on nii igapäine asi, et see Riigivanemale põhjust ei võiks anda neist Riigikogu meeolelu ja arvamist otsida.

On ju isegi Riigivanemale ligidal seisva rühma esitaja mitmel korral Riigikogus avalikult seletanud, et tema poolt väljaantav ajaleht ei tema, ega tema poliitiliste sõprade häälekandja ei olla, ja tema selle eest ei vastuta, mis ajalehetoimetust kirjutab, kes selles küsimuses täitsa iseseisev olla.

Mis andis siis Riigivanemale põhjust oletada, et teised ajalehed Riigikogu liikmete mõju all seisavad ja nende arvamisi edasi annavad? Riigivanemal on teisi võimalusi ajalehtede peale mõjuda, kui et ta Riigikogu vahemeheks kutsuks.

Küsimuse kohta, kas Riigivanemal on sünnis ühtlasi ka eravabriku hooldaja olla, on Riigivanem üksikutelt rühmadelt vastused saanud, ja ei ole põhjust oletada, et ta nüüd teistsuguseid oodata võiks. Rahvuslik-vabameelse erakonna Riigikogu rühm asub seisukohal, et Riigivanemal, kui täidesaatva võimu kõrgemal esitajal, sünnis ei ole üldse hooldaja ametit pidada, veel vähem niisuguse varanduse hooldaja kohta, mille huvid sagedasti riigivaranduse huvidega kokku põrkavad. Bekkeri tehaste hooldajad on juba riigiga mitmete varanduslike küsimuste üle kohtus käinud, neist on osa praegugi kohtutes lahendamata ja uusi võib juurde tulla. Kumma poole huvide kaitseks peab niisugusel juhtumisel Riigivanem välja astuma, sest mõlemi suhtes on tal kohustus kõige jõuga ja oskusega nende huvitsid kaitsta ja mõlemi poolte käest saab ta tasu. Ei ole tõesti ilus, kui Riigivanema nimi niisuguste lubamata vaidluste sisse kistakse, nagu seda praegu Bekkeri tehaste asjus on tehtud.

Ehk küll eelpoolkirjeldatud asjaoludest selgub, et erakorralises teadaandes ettetoodud küsimused Riigivanemale põhjust ei võinud anda erakorraliselt Riigikogu poole pöörata, sest ühede kohta olid tal rühmade seisukohad teada, teised puutuvad asju, mis Riigikogus kõne all ei ole olnud, siis kerkib küsimus, mis on siis see päris põhjus, mis sundis Riigivanemat erakorraliselt Riigikogu poole pöörama. Rahvuslik-vabameelse erakonna Riigikogu rühm leiab, et ainsaks põhjuseks võiks olla asjaolu, et Vabariigi Valitsuse tegevuses puudub

ühtlus ja kontakt rahvaesitusega. Niisugust vastolu üksikute valitsuse liikmete vahel ei suuda aga Riigikogu usalduse avaldamine kõrvaldada, ja sellepärast on riiklike huvide seisukohalt välja minnes ainus tee normaalse vahekordade jaluleseadmiseks, et moodustataks uus Vabariigi Valitsus.

A. Anderkopp (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Minul ja minu poliitilistel sõpradel rühmast oli küllalt põhjust rõõmu tunda selle üle, kui lugupeetud härra Riigivanem praeguse poliitilise olukorra kohta, mis kaugelgtki selge ei ole, sõnavõtmisega kõnetooli tuli ja Riigikogu poole teatavate küsimistega pööras, mille peale ta vastust ja kindlat vastust saada tahtis. Tõepoolest meie praegust olukorda riigi töös niihästi Riigikogus kui ka valitsuses kergeks pidada ei saa, ei saa öelda, et ta loomulik on. Valitsus ei tea selle suure koorma kandmisel, millega ta rehkendada võib ja millega mitte. Valitsus ei tea lõpulikult, missuguse meeolelu all üks või teine seaduseelnõu lõpulikult võib välja kujuneda. Valitsus ei tea üksikute administratiivsammude juures, kas nad heakskiitmist peaksid leidma või ei tulda selle tee peale, ja valitsus võib etteheidete osaliseks saada. Lisaks sellele on valitsuse sammude asjus mõnelt poolt etteheitel kuuldavale tulnud, mõnikord vast rahulikult kujul, teinekord küllalt kibedalt, mis rahulikku tööd nii kergesti edasi kesta ei lase. Ma nimetaksin siin eestkätt ka arupärimisi, mis, kahjuks, Riigikogus ühelt poolt ei tule, kuigi viimasel ajal üks rühm nendega iseäranis on esile tulnud. Üks lugupeetud eelkõnelejatest, nimelt härra Martna, tähendas selle peale, et arupärimiste esitamises on süüdi mitmed rühmad, samuti on süüdi rida rühmi, kes arupärimisi ise esitanud ei ole, vaid neid hääletamisel toetavad. Ühes arupärimises, lugupeetud Riigikogu liikmed, on vist kõik rühmad süüdi, see on Saaremaa rahukogu asjas, kus Riigikogu enamus, see on 51 Riigikogu liiget, arupärimisele alla kirjutas juba enne, kui ta Riigikogu juhatusel ära anti. See oli aga erandjuhtumine, mis ka sellena võtta tuleb. Ärge unustage ära, et käesoleva aasta eelarve arutamise puhul Riigikogus pikad vaidlused olid, kus iga rühm Riigikogus deklareeris rühma seisukoha oma esitaja kaudu. Lõpuks oli Riigikogu enamus see, kes tuli otsusele, et Saaremaale tuleb iseseisev rahukogu asutada ja selleks tarvilik krediit eelarvesse üles võtta. Vabariigi Valitsus, eriti aga kohtuminister, leidis raskusi olevat selle Riigikogu kindla tahtmise täitmisel. Siis ei olnud teist teed, kui et need rühmad, kes olid suures enamuses avalikult Riigikogu kõnetoolilt deklareerinud, et nad tarvili-

kuks ja soovitavaks peavad Saaremaale iseseisva rahukogu asutamise, samuti avalikult küsimusega pöörasid Vabariigi Valitsuse poole, et mis valitsus siis öieti teha mõtleb? Ei olnud teada need motiivid, mis pärast valitsus, kindlasti teades, et Riigikogu suur enamus teisel arvamisel, ja et ka vastavad krediidid eelarvesse võetud, siiski teisel seisukohal asus. Ei tule aga seda arupärimist siduda teiste arupärimistega, kuna ta kannab täiesti erilist laadi ja on ühendatud täiesti eriliste oludega. Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed mäletavad, olid ka motiivid, mis kohtuminister ette tõi, niisugused, mis küsimuse üles tõstsid, kas valitsusel on võimalus rahukogu oma jõuga maksma panna või mitte. Valitsus asus sellel seisukohal, et seda ilma eriseaduseta teha ei saa, mille algatamiseks aga valitsus endal ei leidnud põhjusi olevat. Selle arupärimise tagajärjed olid ka sarnased, mis valitsusele mingisugust põhjust ei anna Riigikogule etteheidet teha, et selle asutuse poolt, mille kõnetoolilt mul praegu au kõneleda, oleks tahetud valitsuse tööle raskusi teha, sest pärast valitsuse seletust oli Riigikogu see, kes selle peale vaatamata, et enamus oli selle arupärimise esitanud, teistsuguse üleminekuvormeli vastu võttis, et rahulikult teel lahendamist leida. Tõsi on ju, et üksikute arupärimiste puhul, mis üksikute rühmade poolt esitatud, ka teised rühmad, muuseas nimetati ka minu rühma, kaasa on hääletanud. Meie rühma liikmed on seda teinud täiel arusaamisel järgmisel põhjusel: Tähtis ei ole arupärimiste esitamisel mitte üks see, kas ta vastu võetakse valitsuse vastu või poolt, vaid tähtis on see, kuidas selle arupärimisega tullaakse ja kuidas seda arupärimist põhjendatakse. Kui siin on ette toodud arupärimisi ja nende põhjendamisel tarvitatud sõnu, mis küsima panevad, mis valitsus see on, kes enesele lubab niisuguseid sõnu öelda, siis on meie rühm, et anda valitsusele võimalust kõneleda, hääletanud nende arupärimiste poolt. Meie rühm on asunud sellel seisukohal, et ei tohi lasta valitsusele sarnaseid sõnu öelda ja kui niisuguste etteheidetega tullaakse, siis tuleb valitsusele vastamiseks võimalus anda. Selles mõttes oleme hääletanud arupärimiste poolt, mis äärmiselt teraval kujul esitatud, kuna meie kaugeltki nende arupärimiste poolt sisuliselt ei ole. Ei saa seda osa etteheidetest, mis rühmadele tahetakse teha, ma ei ütle, et ainult meie rühmale, küllalt põhjendatuks pidada. Ei saa ühesuguse pulga peale seada, kas arupärimine üldse esitatakse, kuidas teda põhjendatakse ja kes tema poolt hääletavad, vaid tuleb arvestada sellega, missugune selle arupärimise lõputulemus, see tähendab, missugune üleminekuvormel vastu võetakse.

Rääkimata sellest, et valitsusel raske on

olnud nende vahekordade pärast, mis Riigikogus valitsenud, rahulikku tööd teha, ei saa ära märkimata jätta üht asjaolu, ja nimelt seda, et ka rahva hulgas valitsuse ja Riigikogu tööd valgustades, nii mõnelgi korral on sõnad langenud, mis valitsuse tööd kaugeltki kergeteks ei tee, ja mis valitsuse autoriteeti on katsunud alla kiskuda sellele pinnale, kus ta olema ei peaks. Mis lisaks sellele valitsuse töötamisel samuti silma paistab, on see, et inimestele kui ka Riigikogu liikmetele enestele on jäänud niisugune mulje, et valitsuse liikmete vahel puudub teatav solidaarsus, sest ei ole mitte üks juhtumine, kus Riigikogu liikmete ja valitsuse liikmete, samuti ka valitsuse liikmete endi vahel on polemiseeritud niisugusel kujul, mis valitsuse ütlusest kui ka valitsuse tugevusest ja autoriteedist väljaspool head tunnistust ei anna. Üldiselt on sarnaseid olukordi, mis praegu rasked ja milles lahkuminekid tekivad, palju. Seda on omalt poolt tunnistanud ka härra Riigivanem ise oma erakorralises teadaandes läinud nädala koosolekul, kuid nende üksikasjade vaatlemisel ja hindamisel läheb meie rühm lugupeetud Riigivanema seisukohast lahku. Pean oma kohuseks oma rühma volitusel nende lahkuminekute peale tähelepanu juhtida, mis meie arvates selle küsimuse otsustamisel täna, kus meie käte tõstmisega või allalaskmisega lõpuotsuse teeme, kaugeltki ilma mõjuta ei ole. Härra Riigivanem luges üles üksikud juhtumised, mis tema arvates põhjust annavad näidata, et vahekord Riigikogu ja valitsuse vahel loomulik ei ole. Sellejuures pidas härra Riigivanem tarvilikuks iseloomustada neid üksikuid selgitusi, mis ajakirjandus ja üksikud isikud tarvilikuks pidanud üksikute valitsuse liikmete sammude kohta teha, neid nimetades „sihilikkudeks“ etteheideteks nii valitsuse kui ka valitsuse üksikute liikmete kohta. Meie rühm ei saa niisuguse hindamisega nõus olla ja seda järgmistel põhjustel: Härra Riigivanem nimetas siin kolme asja, kahte, mis on seotud härra teedeminister Virma nimega ja ühte, mis on seotud lugupeetud härra Riigivanema endaga. Kaks esimest oleksid kahe kõrgema riigiametniku — härra Grauen'i ja härra Reinok'i asjas, ja kolmas küsimus oleks Bekker'i tehaste hooldaja küsimus, millest üks lugupeetud eelkõneleja rääkis.

Mis puutub sadamatehaste juhatajasse, härra Grauen'isse, siis oli minul võimalus härra Riigivanema kõne vahele, kui ta oma erakorralise teadaande ette kandis, tähendada, et selles küsimuses ei ole mitte vaigitud ajakirjanduses sellepärast, et siin selgus oleks kätte saadud, vaid niipalju kui mina tean, on vaigitud sellepärast, vähemalt selle lehe ringkondades, kus mina toimetaja olen, et seal ollakse kindlal arvamisel, et seda küsimust laiemalt puudutada

ei või pärast seda, kui asi kohtuvõimude kätte antud. Seda keelavad seadused. Ma usun, et valitsuse liikmetel, eriti valitsuse juhil, ei peaks teadmata olema, et inseneer Grauen'i asi on kohtu-uuriija käes. Samuti ei tohiks vist ka valitsusel teadmata olla, et selle küsimuse ulatus kaugeltki väike ei ole ja selle juurdlus mitte ainult kodumaa pinnale püsima pole jäänud, vaid meie kohtuvõimud on pööranud ühe meie naaberriigi kohtuvõimude poole, et sealt tarvilikke teateid saada. Ennem kui see küsimus selgitatud ei ole, pole vist kellelgi põhjust etteheiteid teha, et küsimus asjata on üles võetud ja „sihilik etteheide“ on.

Samasugune on asi raudteedeülemaga härra inseneer Reinok'iga. Härra Riigivanem mäletab vist väga hästi, et kui tööerakonna rühma esitajal temaga selle küsimuse üle läbirääkimine oli, siis oli tööerakonna rühma seisukoht see . . . (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma kõnelen ka teist, kui tarvis, ja kui teie selleks põhjust annate. . . . Härra Riigivanem mäletab väga hästi seda püüdu, mida esitaja edasi andis. See on nimelt: kui valitsus leiab, kas lugupeetud teedeministri ettekandel või mõnel muul teel, et on andmed ette toodud ja leitud põhjendusi, et ametnik ei seisa oma ülesande kõrgusel, et siis valitsus väga põhjalikult ja erapooletult kaaluks ettetoodud andmeid ja otsuse teeks, nagu see valitsuse kohus on. Sellele seisukohale ei ole härra Riigivanem vastu vaieldud. Meie teada on lisaks endistele põhjustele härra Reinok'i asjus valitsusele ette pandud, nii palju kui see ametlikkudest allikatest teada on, veel uus põhjendus ja palutud ametist vabastada riigiteenistuse seaduse § 42. põhjal. See paragrahv selles seaduses, austatud Riigikogu liikmed, eeldab aga kahte asjaolu. Kõigepealt põhjalikku asja selgitust asutuse poolt, kes otsuse teeb, praegusel juhtumisel Vabariigi Valitsuse poolt, ja teiseks — eeldab tarvilikkude seletuste ärakuulamist inimese poolt, kelle kohta see ettepanek on tehtud. Meie rühmal ei ole kahjuks teada, et valitsus oleks seda küsimust senni põhjalikult kaaluda saanud, samuti ei ole meie rühmal teada, et valitsus oleks võinud ära kuulata kõik seletused, mida raudteedeülemal ette panna on. Sellepärast ei taha meie vastu võtta hindamist, mida härra Riigivanem on andnud. Nagu oleks see sihilik kallalekippumine meie valitsusele, teedeministrile või meie valitsuse juhile, lugupeetud riigipeale endale, sest valitsus ei ole veel asja hinnata saanud.

Samasugusele seisukohale asus härra Riigivanem ka hooldamise asjus, nimelt et siin etteheiteid on tehtud. Meie rühm ei ole etteheiteid teinud, vaid ma ütlesin, siin on selgitustööd tehtud, kuid härra Riigivanem on jällegi leidnud, et „etteheited sihilikud“ on. Valitsuse

juht on pidanud tarvilikuks üles seada ühe põhimõtte, nimelt selle, et käesoleval juhtumisel ei tohi teistsuguse mõõdupuuga mõõta, kui see senni on sündinud — ja see on mõõduandev. Kui meie rühm oma kokkuvõtte tegi ja selle Riigivanemale teada andis ning arvamisel oli, et otstarbekohane ei ole, et valitsuse juht ühtlasi ühe suurema asutuse hooldaja oleks, siis on ta ikka sellel vaatekohal olnud, mis viimastel aegadel üles on seatud, ilma et ta oleks tahtnud kellelegi kallale tungida või etteheiteid teha. Härra Riigivanem on ise seletanud ajakirjanduse kaudu, ja on seda teinud ka teistel teedel, et ta juriidiliselt hooldaja praegu edasi on. Härra Riigivanem ei ole seda salanud, et tema poole üksikutel põhimõttelistel juhtumistel on pööratud küsimistega Bekkeri tehaste asjus ja temal ei ole põhjust olnud sellest ära öelda. Sealjuures arvab aga härra Riigivanem võimaliku olevat seletada, et hooldamise instituudi küsimuse kaalumisel vastus niisugune peaks olema, et sealt inimene otsekohe vabaneda ei saa, see on kodaniku kohus, mida tema täitma peab ja enne vabaneda ei saa, kui tarvilikud aruanded kohtus kinnitatud. Meie seisukoht on selles küsimuses olnud järjekindel ja lihtne, oleme pidanud kinni sennisest praksisest. Härra Riigivanem on oma erajutuajamises, eriti meie rühma esitajatega, puudutanud üksikuid juhtumisi, mille põhjal tema tahab, et käesoleval juhtumisel teisiti käiakse. Meie rühmal on aga andmed, mis näitavad, et lugupeetud Riigivanema rühmakaaslastel mõni aeg tagasi samasugusel seisukohal asusid, nagu meie seisukoht praegu on. Neid andmeid ei pea ma praegu võimalikuks ette tuua. Kuid sennisest kogemused hooldamise alal on näidanud, et on võimalus olnud otsekohe nõuda enda vabastamist hooldaja ametist kohtu poolt. See on, mitte alles 1923. aastast peale, kus need põhimõtted tööerakonna poolt üles seati, vaid palju varem, ja kohus on kahel korral võimaliku leidnud olevat pahema tiiva esitajaid hooldamise ametist otsekohe vabastada. Ma ei leia põhjust olevat praegu selleks, et ta nüüd nõnda talitada ei võiks.

Need oleksid, austatud Riigikogu liikmed, üldised märkused selle kohta, milles meie härra Riigivanemaga lahku läheme, ja meie rühm on kaugel sellest, et nende üksikute küsimuste üle vaidlema hakata, pealegi ei ole kõik need küsimused Riigikogu päevakorras seisnud, ja teiseks viiks nende küsimuste arutamine liiga kaugelt ja nõuaks andmete ettetoomist, mida, võib olla, kõiki rühmadel käepärast ei ole, ja mis loomulikult ka valitsuse juhil puuduma peavad. Meie ei ole ka sellel seisukohal, et meie niisuguseid küsimusi otsekohe Riigikogus arutama hakkaksime, vaid meie oleme Riigikogu ja valitsuse vahekorras hoopis teistsugusel arvamisel. Kui

meil on valitsus ja tahetakse, et see valitsus tugev ja ühtlane oleks, siis on esimene mure rühmadel, kellel selle valitsuse kohta midagi öelda on, läbi rääkida, kas oma esitajate kaudu valitsuses või pöörata otsekohe valitsuse poole, et saada tarvilikku selgitust. Seda teed oleme meie ka siis käinud, kui meie sunnitud olime valitsusest lahkuma küsimuste pärast, milles meie seisukoht valitsuse omast lahku läks, nagu see oli 1923. aasta sügisel, nagu austatud Riigikogu liikmed arvatavasti mäletavad. Kui aga ka seal selguma peaks, et valitsus ja valitsuse juht võimalikuks ei pea anda tarvilikku rahuldavat seletust rühmale, kes tema poole pöörab teatavate ettepanekute ja selgituste küsimustega, et siis see rühm teisiti käia ei saa, vaid tarvitab neid võimalusi, mida Riigikogu kodukord temale kätte annab, ühes nendest järelduste tõmbamisega, see on kaalumisele panna oma valitsusest osavõtmise või valitsusest väljaastumise küsimus. Sellest seisukohast välja minnes oleks meie rühm andnud oma hindamise arupärimiste kohta ja ühtlasi ka selle kohta, kas meie neid üksikasjalisi küsimusi, mis härra Riigivanem omas erakorralises teadaandes üles võtnud, saame täna lähemalt käsitamise alla võtta või ei. Ma pean aga kahjuks siin juurde tähendama, et sellest teest vast tulevikus oldaks sunnitud kõrvale minema, et üksikute küsimuste selgitamine, kus rühmad, ilma et nad seda küsimust Riigikogus ette kannaksid, härra Riigivanema poole pööravad, nagu see on sündinud paaril asjas, kuna valitsuse juht ise teistsugusele teele on asunud, millest ma siin kõnelema olen sunnitud. Kui valitsuse juht siiski leiab, et niisugune viis õige on, siis võetakse sellega ju võimalus neid küsimusi endisel teel lahendada, ja tuleb rühmal vabadus võtta, kui arvatakse, et see tee, mida rühm praegu kasutanud, õige ei ole. See tee ei oleks siis loomulik ka nende küsimuste kohta, mida meie praegu peame arutusele võtma ja mida ka härra Riigivanema oma kõnes puudutanud on. Härra Riigivanem oli ise sunnitud tunnistama oma erakorralises teadaandes, et praegu vahekorrald Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse vahel see ei ole, mis ta olema peab, teiste sõnadega, et meil Riigikogus praegu koalitsioon puudub Riigikogu üksikute rühmade vahel. Meie peame tunnistama, et härra Riigivanemal selles asjas õigus on. Vahekorrad üksikute rühmade vahel Riigikogus on läinud teravaks, sedavõrd teravaks, et viimasel ajal ei ole üksi selgitatud põhimõttelisi küsimusi, vaid on mindud teatavas mõttes isikute peale, kellel praeguse valitsuse ja praeguse poliitikaga mingisugust tegemist ei ole. Mina nimetaksin niisugust poliitikaajamist „intriigide poliitikaks.“ Ma saaksin sellest aru, kui meil inimesed valitsevad, ja meie nende sammudega

rahul ei ole, siis arvustame meie nende tegevust, ja teeme sellest endale tarvilikud järeldused, niipalju kui vastaval rühmal selleks jõudu, julgust, tahtmist ja vastupidamist on. Niipea aga, kui inimesed valitsuse koorma juurest ära on läinud, ja kui nende kohta ei ole tuua andmeid, mis põhjust annaksid oletada, et siin kohtuvõimud vahele peaksid astuma, siis oleksid pidanud sarnased vaidlused tingimata rohkem tahaplaanile minema. Kahjuks on aga viimased sündmused Riigikogus näidanud just vastupidist, et valitsuse poole on pööratud valitsustegelaste sennise tegevuse pärast arupärimiste ja küsimiste teel, ja et endistele tegelastele valitsuses on tehtud etteheiteid sel kujul, et pööratakse arupärimistega praeguse valitsuse poole nende tegelaste kohta, kes ennem tegevad olnud ja kellega praegusel valitsusel õieti mingisugust tegemist ei ole, selieks, et nende arupärimistega juba lahkunud tegelastele teatavaid hoope anda. Niisugust viisi põhimõttelikult küljest ei pea meie õigeks, ja sellepärast võime meie ühes härra Riigivanemaga kinnitada seda seisukohta, et meil Riigikogus praegu koalitsiooni, kui niisugust enam olemas ei ole.

Edasi, kui meie tahaksime, peale nende osade, kus mul au on olnud oma rühma poolt juba teatavaid vastuseid anda, peatuma jääda teiste üksikute küsimuste juures, mis härra Riigivanem oma erakorralises teadaandes ette toonud, siis ei pääseks ma lühidalt mööda ühest, millest ma juba kõnelenud olen, see on, hooldamisküsimusest. Härra Riigivanem on siin oma teatavad arvamisid esile toonud, kusjuures aga Riigikogul väga hästi teada on, et üksikud rühmad, nagu see ajakirjanduses teatavaks sai, isegi kirjalikult teatavaks on teinud, missugused seisukohad nad on võtnud, et needsamad rühmad, kes siin isiklikult tangeeritud on, selle küsimuse üle üldse vaidlema hakkaksid. Kui aga see peaks sündima, siis oleks meie rühmal küll tahtmine teada saada, missugusele kindlale seisukohale härra Riigivanem selles küsimuses asunud on? Senni ei ole meie seda kuulnud, sest oma erakorralises teadaandes jättis härra Riigivanem vastuse selle peale, mis kõige tähtsam olema peaks, andmata, ja sellepärast meie rühm hääletamisega ühele või teisele seisukohale asuda ei saa, ja on oma seisukoha teatavas mõttes juba ette ära öelnud. Tööerakonna rühm on kogu aja seisnud sellel seisukohal, hoolimata kõigist etteheidetest, mis temale tehtud on. Ka täna on meile jällegi pahemalt tiivalt etteheiteid tehtud üksikute sammude kohta, mis meie Riigikogus teeme. Meid ei heiduta aga need etteheited, meie ei puuduta neid ei ühelt ega teiselt poolt, meie oleme läinud ja läheme oma

sihis edasi. Meie seisukoht on nimelt see, ja see ongi tähtis, et meie endale kõige aja sihiks oleme seadnud, toetada laia koalitsiooni alusel tegutsevaid ja ühtlast valitsust. Mul oli au juba näidata, et meie ühes Riigivanemaga arvamisel oleme, et Riigikogus, kui ka valitsuses endas koalitsiooni enam olemas ei ole, ja nagu eelmised andmed näitasid, on ka nii koalitsioon ise kui ka valitsus teataval määral paratamata selle all kannatama pidanud. Mis aga eriti tähtis — tema töö kannatab selle all igapäev, sest nõnda ei saa juttugi olla rahulikult suurte ülesannete täitmisest. Kuid küsimus, kas valitsus ühtlane on, kas tema vahekorrad üksikute rühmade vahel end nii või teisiti konstrueerida lasevad, et see valitsusel midagi soovida ei jäta, ei kuulu meie rühma võimkonda, mitte meie rühm ei määra valitsuse ühtlust ja vahekordi rühmade vahel, vaid see on valitsuse enda mure. Meie rühmal ei ole mingisugust abinõu käepärast, mis võiks sundida näiteks sotsialistide rühma või tema esitajat, kes valitsuses istub, astuma üht või teist sammu. Nad on vabad oma äramääramises ja ükski kvootum, mis meie rühm annab, ei saa kaasa aidata, et teistsugust korda maksma panna, kui seda, mis rühm ise tarvilikuks peab, kuna ta täielikult suveräänne oma otsustamises on ja olema peab. Mis aga tähtis, on see, et Vabariigi Valitsus ja tema juht selleks tee peavad leidma ja seisukoha looma, kus valitsuse seisukoht ja ühtlus kindlustatud oleks, ja kus need rühmad, kelle esitajad valitsuses on, valitsust heatahtlikult ja jõuga peaksid toetama ja tahaksid seda kindlas usus valitsuse töösse ka teha. Seda ei saa aga minu arvates anda ükski ülemineku-vormel, olgu see usalduse või umbusalduse avaldus, olgu see motiveeritud või liht ülemineku-vormel, vaid see on koorem, mida valitsuse juht peab oma peale võtma ja katsuma selgitada üksikutele rühmadele. Ja selles mõttes peab meie rühm ütlema, et see osa küsimusest, millega Riigivanem pööras meie rühma poole, end otsekohe vastata ei lase selles mõttes, et rühm valitsusele seda anda võiks, mida valitsus saada tahab.

Austatud Riigikogu liikmed! Need oleksid kokkuvõetult need seisukohad, milleni meie rühm on jõudnud hinnates käesolevat vahekorda Riigikogu ja valitsuse vahel, hinnates vahekorda rühmade vahel ja eriti hinnates seda erakorralist teadaannet, mille Riigivanem ette kandis, ja seisukohad, mis ette kandsin, oleksid vastus, mis meie rühm oli sunnitud andma.

H. Bauer (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Õhkkond, milles praegune Vabariigi Valitsus töötab, on muutunud äärmiselt raskeks. Kristlik rahvaerakond ei ole omalt poolt ei endistele ega praegusele valitsusele raskusi

tekitada tahtnud, veel vähem kriise välja kutsunud, ei tee seda ka nüüd.

Praeguse suure koalitsiooni tekkimist ja sellega loodud ühtmeelt poliitiliste parteide vahel nägi meie rühm heameelega. Raskused, mis aga juba mõni aeg valitsusele ette veeretatakse, on tulnud peaaesjalikult ühe koalitsiooni rühma poolt ja nimelt sotsialistlikult rühmalt, kes just viimasel ajal Vabariigi Valitsusele mitmesuguste mitte küllalt põhjendatud arupärimistega kallale on tunginud ja sellega laiemates kodanikkude kihtides arusaamatusi ja rahulolematust tekitanud.

Niisuguse teguviisi järeltulusel on üks osa meie ajakirjandusest selle asemel, et küsimusi leplikumale alusele juhtida, üksikuid valitsuse liikmeid vahest liiga teravalt arvustama hakanud ja sellega erakondlikke vastolusid veel rohkem õhutanud ja süvendanud.

Kristlik rahvaerakond on arvamisel, et praegune ja iga teine koalitsioon oleksid mõeldavad ainult tingimustel, kui koaleerinud rühmad kindlustuse annavad, et sarnane teguviis enam ei korduks.

Vastasel korral ei aita aga mingisugune usalduse või mitteusalduse poolt hääletamine vastolusid Riigikogus kaotada ja ühtlast valitsust luua.

A. Jürman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu põllumeeste rühma nimel oleks mul au järgmist ette kanda: Riigivanema erakorralises teadaandes pööratakse Riigikogu poole küsimisega, kas Vabariigi Valitsusel on veel Riigikogu usaldus praeguse koalitsiooni piirides või mitte.

Et selle küsimise peale vastata, on kõigepealt tarvis puudutada neid olukordi, mis senisele laialisele koalitsioonile aluse panid ja piirid rajasid. Vabariigis julgekorra paremaks kaitseks, senniste korratuste ärahoidmiseks, riigikaitse kindlustamiseks ja ränkade majanduslikkude raskuste kõrvaldamiseks astusid kõik Riigikogu rühmad pärast läinud aasta 1. detsembri sündmusi ühiseks suureks koalitsiooniks kokku, mida tema ülesannete kohaselt oleks pidanud nimetama kodurahu ja riigikaitse suureks koalitsiooniks. See koalitsioon pidi kõigest kõrvale hoida püüdma, mis valitsuse ja koalitsiooni tegevuses suuremaid lahkelsid oleks võinud tekitada. Kindel poliitiline programm arvati ülearuseks, sest nii laia koalitsiooni alusel oleks raske olnud seda lühikese aja jooksul kokku seada. Koalitsiooni kandvaks ja kõitvaks sidemeks pidi olema kõigi rühmade üldine arusaamine, et tuleb teatava aja jooksul riigi eluliste huvide sunnil igasugusest omavahelisest võitlusest loobuda.

Sarnasel kindlusetal alusel võis nii laialine koalitsioon loomulikult ainult lühema aja jooksul tegutseda. Seda tunnistati avalikult ja kinnitati, et suure koalitsiooni alusel töötav valitsus pidi ainult lühemaks ajaks ilma programmita ja ülesannete piiride tõmbamiseta võimu juurde jääma. Põllumeeste rühm nõudis eriti 1. detsembri sündmuste tõendustel kindlasti, et rühmad kõige lähemal ajal riigi põhiseaduse täiendamisele oleksid asunud ja selle muutmiseks rahvahääletamine ette võetaks. Selle vastu ei olnud ei Riigivanem ega teised rühmad.

Rahvahääletamine pidi selle järgi koalitsiooni loomulikuks lõpuks kujunema.

Kui põllumeeste esitajate poolt pärast seda, kui nähtavale tuli, et sisemised hõõrumised võivad suure koalitsiooni ühisele pinnale jäämise võimatuks teha, põhiseaduse täiendamise ettepanekuga selleaegse Riigikogu esimehe poole pöörati, ja teda paluti rühmade vahel tarvilikku mõtetevahetamist liikuma pannes sel sihil ühise pinna leidmiseks kaasa aidata, siis ei peetud vastaval pool tarvilikuks sellekohaseid samme astuda.

Pikema aja jooksul ei võinud lahkuminekid, sagedasti õige teravad lahkuminekid tulemata jääda. Valitsuse lauas istujate vahelgi ei jäänud teravad lahkuminekid tulemata, kuid palju teravamal kujul puhkes ja suurenes võitlus lahkuminevate huvide vahel Riigikogus. Rühmadel ei olnud mingisugust kokkulepet, mis täielikult vastasrinda astumise mõnele neist võimatuks oleks teinud.

Vabariigi Valitsus ei ole ka suutnud ühist pinda leida ja ühiselt Riigikogus välja astuda. Ühise valitsuse asemel on Riigikogus valitsuse liikmed üksteise ja isegi oma juhi vastu hääletanud, kuna ometi meie põhiseadus nõuab, et valitsuse juht peab valitsuse tegevust ühtlustama.

Ühtluse puudus valitsuses on ka ühe osa suurest koalitsioonist täielikult valitsuse vastasrinda lubanud minna, ilma et selle tagajärjel vastava rühma liikmed tarvilikuks oleksid leidnud valitsusest lahkuda.

Riigivanema erakorraline teadaanne tõendab täielikku koalitsiooni lagunemist. Kui Riigivanem ütleb, et viimasel ajal on kahjuks ilmsiks tulnud terve rida asjaolusid, mis kahtlema panevad, kas Vabariigi Valitsusel on veel rahvaesituse usaldus, ja kui ta selle tõenduseks ette toob, et on esitatud hulk arupärimisi, milles valitsusele põhjendamatult on ette heidetud raskeid süüdistusi, ja et on tarvitatud sarnast teravat keelt, mis ei tohiks olla lubatud koalitsioonis oleval rühmal, kui Riigivanem selle tõsiasja meelde tuletab, siis annab ta ühtlasi ka kõige kindlama tõenduse selleks, et koalitsioon on lagunenu. Mitte ainult lagunenu ei ole

suur koalitsioon, vaid üks osa temast on Vabariigi Valitsusele umbusaldust avaldanud, ka seda tõendab Riigivanem oma deklaratsiooniga, kuid seda arupärimist puudutab, mis sotsialistliku tööliste partei rühm Eesti panga vastu Riigikogule esitas. (A. Anderkopp, tõer: Oi, ei see ei ole õige!) Valitsuse nimel deklareeris rahaminister enne selle arupärimise vastuvõtmist, et Riigikogu võiks arupärimist sarnaste küsimuste juures ainult erakorraliselt siis võtta, kui Riigikogu enamuse arvamine on, et praegused tegelased seisukorra lahendamiseks, rahaolude korraldamiseks ja tervendamiseks küllaldasid abinõusid tarvitusele võtta ei taha või ei suuda. Selle seletuse peale vaatamata, mis Vabariigi Valitsuse nimel antud, ja milles kindlasti rõhutatud, et valitsus selles arupärimises puudutatud küsimuste avalikku arutamist riigimajandusele hädaohtlikuks peab, võeti siiski sotsialistliku tööliste partei rühma arupärimine vastu.

Kas siis veel selgemal kujul on võimalik näidata, et arupärijad koalitsiooni pinnalt lahkunud on, ja et nad koalitsiooni alusel loodud valitsusele enam usaldust ei taha osaks saada lasta. Teiste rühmade poolt pärast avaldatav usaldus ei saa ometi seda käredeal kujul avaldatud umbusaldust olematuks teha. Ja kui üks osa koalitsioonist üldisele koalitsiooni valitsusele sel kujul umbusaldust on avaldanud, kuidas oleks siis ilma mingisuguse uue aluse leidmiseta, ilma uue kokkuleppeta võimalik nüüd teistel rühmadel usaldust avaldada valitsusele „praeguse koalitsiooni piirides“, nagu seda valitsuse juht oma deklaratsioonist soovib. Kas ei oleks õigem olnud, kui Vabariigi Valitsus pärast temale avaldatud umbusaldust sellest ka kindlad järeldused oleks teinud. Kui valitsusele umbusaldust avaldanud rühma esitajad endisel viisil aga valitsusesse edasi jäävad ja veel nõuavad, et teised rühmad neile „praeguse koalitsiooni“ piirides usaldust avaldaksid, siis on see küll niisugune pretsedent, mille sarnast vist kogu ilma rahvaesituste ajalugu ei tunne.

Riigivanem soovib, et Riigikogu oma usalduse avaldusega kaitseks peaaegselt ühte valitsuse liiget, teedeministrit, tema korralduste kohta ajalehtedes avaldatud arvustuse vastu. Põllumeeste rühmal ei ole Riigivanema poolt mingisuguseid andmeid selle kohta kasutada antud, mis temale võimalikuks teeksid nende teedeministri korralduste puhul midagi otsustada. Riigikogu tegevuse piirides ei ole neid korraldusi valitsuse poolt valgustatud. Selle tagajärjel põllumeeste rühm on sunnitud loobuma nende korralduste kohta seisukohavõtimest, mis teedeministri teguviisi õigustaks või hukka mõistaks.

Viimaks puudutab Riigivanem ka küsimust, kas ta võib ühe suurema vabriku hooldajaks olla, ja toob oma põhjendused ette, miks ta arvab võimaliku olevat seda kohustust Riigivanema ametiga ühendada. Põllumeeste rühm on Riigivanemale kirjalikult teatanud, et rühm sarnast ühendust võimalikuks ja soovitavaks ei pea. Ja mitte sellepärast, et rühmal põhjust oleks Riigivanema isiku vastu vähematki kahtlustust ette tuua, vaid sel põhjusel, et Riigivanem, kui meie riigi põhiseaduslik esitaja, kui täidesaatva võimu juht ei satuks niisugusesse seisukorda, kus ta peaks ära rippuma ministritest või hoolekandekohtust, või kus temal võiks sekeldusi tulla tema usaldusel tegutsevate volinikkude tegude tagajärjel. Põllumeeste rühm jääb oma endisele otsusele kindlaks, et sarnane kohuste ühendamine Eesti vabariigi esitajale sünnis, kohane ja lubatav ei peaks olema.

Kõiki seda Riigivanema deklaratsiooni lõpul avaldatud soovi vastuse andmisel kaalule võttes, arvab põllumeeste rühm võimaliku olevat oma seisukohta järgmises ülemineku- ettepanekus lühidalt kokku võtta:

Riigivanema erakorralist teadaannet ära kuulates ja leides, et selles tõendatakse suure koalitsiooni juba kauemat aega kestvat lagunemist; sotsialistliku tööliste partei rühma koalitsioonist vastasrinda asumist ning viimase poolt Vabariigi Valitsusele umbusalduse avaldamist, läheb Riigikogu päevakorras edasi.

J. Vain (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed. Nüüd, kus rühmade seisukohad koalitsioonis olemise ja mitteolemise kohta selgunud, võiks öieti ainult joone alla tõmmata ja väljarehendamisele asuda. Kuid nende seisukohtade selgitamisel on ühte ja teist esile toodud, mis sunnivad veel ka sealt poolt, kelle kohta need ettetoomisid käivad, sõna võtma. Üks neist välistest põhjustest, mida Riigivanemale ette tuuakse, mispärast ta omalt kohalt lahkuma peaks, on hooldajaks olemine Bekkeri tehastes. Härra Anderkopp tähendas selle kohta, et tööerakonna seisukohad neis küsimustes on alati selged olnud. Väga võimalik, et nad tööerakondlastele enestele isegi päris selged olid; kuid teistel on nad selged niivõrd, kui nad käivad teiste kohta, oma inimeste kohta on aga sealpool teistsugune mõõdupuu selles küsimuses. (A. Anderkopp, tõer: Huvitav kuulda.) Meile ja mulle isiklikult ei ole saladus, et mõnel rühmal on teisi põhjusi, mis sunnivad hooldajate küsimust väga ja väga suure hooga ja huviga üles tõstma. Mul ei ole saladuseks, et isegi järgmised kandidaadid valmis on seks puhuks, kui härra Riigivanem või Riigikogu esimees oma kohalt lahkuks. (A. Tupits, põl: Eks mõned sotsid ole jälle. A. Anderkopp,

tõer: Kas meie poolt?) Tööerakonna poolt mitte. (Vahelhüüe paremalt poolt: Teie olete kõik süütud neitsid.) Mul ei ole isegi saladus, et varandused välja vaadatud on, mida tuleks siis teistiti likvideerima hakata, kui neid senni likvideeritakse.

Kuid härra Anderkopp'i ja tema seljataga seisvate juurde tagasi tulles pean tähendama, et need tema poolt selged seisukohad tõepoolest oma inimeste kohta teistsugustena välja näevad, eriti selles, mis siin Riigikogus läinud neljapäeval käsitati. Ma nimetaksin siin ainult Joala mõisa maa ja päralduste peale obligatsiooni tegemise küsimust. Võrrelda neid asju kohtu poolt määratud hooldamisega, on isegi natukene liig julge võrdlus, aga ma ei teinud omale ülesandeks sellest pikemalt rääkida, vaid teen seda ainult mööda minnes.

Üks peapõhjus, mida parempoolsed ette toovad, millest tegelikult just valitsuse kriis nagu alanud oleks... (A. Tupits, põl: Seal ei ole enam midagi järele)... see on sotsialistide arupärimine raha liikumise kohta. On ju teada, et rahaminister sel puhul lahkumispalve esitas, järelikult leidis ta, et pärast arupärimist tõepoolest temal raske oleks valitseda.

Seaksime aga üles küsimuse, mis on siis sündinud. Kas on selles asjas rahaministrilt nõutud midagi niisugust, mida ta täita ei saa, mida ta täita ei taha; kas on nõutud midagi, mis oleks uus, läbikaalumata? Et seletuse nõudmine olla esitatud teraval kujul, kuid see on ettekandja isiklik asi. Antud korral oli ta väga rahulikul kujul tehtud. Küsimus aga ootab tõepoolest lahendust. Kui härra rahaminister lahkus, siis mitte sellepärast, et temalt võimatuid asju nõuti, vaid et ta neidsamu põhimõtteid, mis omal ajal ta enese poolt välja töötati, Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiideti, ja mis Riigikogu poolt ühtlasi kinnitati, teostada ei saa. Ja seda asjaoludel, mispärast neid varem teostatud ei ole; nimelt sellepärast, et „Kuld Lõvi“ erakond oli nagu uppupal vesi pea peale kokku lõõnud. Teie ei saa keegi salata, et arupärimine oma terves ulatuses ei ole midagi muud, kui nõudmise esitamine Vabariigi Valitsusele — tehtagu seda, mida omal ajal väga tahtsite, milleks isegi Riigikogu kaasvastutamist nõuti. On siis see pealetungimine? (O. Amberg, krst: Umbusalduse avaldamine! A. Jürman, põl: Kas kahetsete pattu?) Kellel neid pattusid on, peavad neid kahetsema, meil antud korral mingisugust pattu ei ole, ja oleks väga hea, kui sealpool ükskord kahetsema hakataks pattu, mis rahva varanduse juures tehtud.

Meie arupärimise põhjendaja meie parteiseltsimees Voiman on teile arvud ühe äri kohta ette toonud, kus põhikapitaal, hoolimata peakoosoleku otsusest seda tõsta 25 miljoni peale, nagu kiuste on jäänud 15 miljonit, kusjuures samal ajal nagu rahaministri kiuste on panga laenu 106 miljoni pealt tõusnud 111 miljoni peale, kusjuures muu äri aktiivasse kuuluv varandus neis osades, mis likviidim, turul minevam, on vähenenud; neis osades aga, milles turutingimused soodsad ei ole, nagu kasvanud on. Sellest peaks järeldatama, et rahaministril omal ajal neid põhimõtteid esitades tõsi taga oli, ja ta nende teostamisele oleks pidanud asuma. Seisab ju meie põhi-seaduse järgi Vabariigi Valitsus riigi- ja rahvahuvide valvel, ja kui ta seda ei ole teinud, siis peab ta selle eest vastutama. Järelikult ei saa teie näidata, et rahaministril lahkumiseks muid põhjusi oleks olnud, kui ainult need, et tema ülesseatud sihtjooni teostada ei suutnud. See ei ole midagi muud, kui uus järelandmine avalikule arvamisele, millest omal ajal meie suurematest lehtedest „Päevaleht“ kirjutas: „Lõppude-lõpuks ikkagi järelandmine avalikkusele.“ On ju avalikkus ka suurematel uulitsatel.

Juhataja **T. Kalbus**: Palun Riigikogu kernetoolil mitte sündmatuid sõnu tarvitada.

J. Vain (stp): Edasi loeme: „Ja need, kes omal ajal vastu rindu löid ja tähendasid — ajaleht ei kukuta ühtki ministrit, on vaikseks jäänud.“ Edasi kirjutab leht: „Neile, kes seda ütlevad, võiksime omalt poolt vastata — kukutab küll.“ Kes arvavad, et igatüks oma bagaashiga käib, võiksin öelda, et minul võõrast senni midagi taskutes olnud ei ole. (J. Teemant, põl: Aga peas ka ei ole, nagu näha.) Härra Teemant ei ole vist kõikide nende tarkuste ülesleidja, mis tal peas on.

Kuid ei oleks ülearune olnud Vabariigi Valitsusel toetust pakkuda rahaministrile, sest asi, mis oli läinud neljapäeval kõne all, on tõesti seda väärt, sest riigi toetusel ülalpeetav ajaleht peaks olema kaugel sellest, et tuua meile mitte ainult sise-, vaid ka välispoliitilisi sekeldusi. Näitena võiksin teile väikese lõike ette kanda, kus öeldakse, et meie välispoliitiline toon liig kõrge olevat ja soovitatakse Balti liidu loomise asemel sammusid astuda liidu sõlmimiseks üksikute Balti riikide gruppide vahel. Kui palju neid riikisid siis on, et neist üksikuid grappe moodustada — see jääb muidugi nende tarkuse asjaks.

Päev hiljem loeme samast lehest: „Suured liigutused,“ „need“ — see tähendab suured liigutused — „ei sünni meile. Oleme väike

rahvas ja kuidas see passib, kui meie igal juhtumisel rinna ette ajame ja kõrgeid liitusid teeme.“ Mõni rida edasi: „Meil läks mõne aja eest vahekord venelastega äkki halvaks. Ärilised arusaamatused ilmusid päevavalgele. Olgugi, et Venemaaga ei ole kerge hea piirimehe moodi elada, siiski ei tohi meie silmapilkugi kahelda, et meil on vaja omalt poolt kõik teha, et alal hoida korrektset ja täpset vahekorda.“ Järelikult peaksin vahele tähendama, et meil ei ole kõik tehtud, ja nimelt tolleagese välisminister härra Pusta poolt... (O. Amberg, krst: Ta on läinud ju, mis Teie veel tahate?) ... selleks, et korrektset vahekorda alal hoida. Edasi loeme: „Meie suur kommunistlik piirimees on sunnitud meiega hästi läbi saama, kui näeb ja tunneb, et meil püüid on temaga rahulikus naabruses elada. Kui meie poolt seda püüdmist kuidagi viisi rikutakse, kui seda peaks viimasel ajal olema rikutud, siis tuleb sarnane teguviis otsekohe revideerimise alla võtta ja kõvasti nimetada nende nime, kes seda rikkusid. Suuri liigutusi ei ole vaja teha Venemaa sihis.“ (O. Amberg, krst: Missuguses ühenduses on see deklaratsiooniga? — A. Tupits, põl: Uus arupärimine! — O. Amberg, krst: Arupärimis-koosolek on ees, Teie võite neljapäeval rääkida. — Segased vahelhüüded. K. Kornel, rhv: Mis Martna selle peale ütleb?) Meil ei ole rühmas niisugust ülemkäskijat, nagu härra Kornel'il. (J. Teemant, põl: See oleks üsna hea, kui ta teil oleks, — kuluks ära!)

Juhataja **T. Kalbus**: Palun rahu!

J. Vain (stp): Vist härrad tahavad hool-daja kohti saada; pidage parem kinni see, mis käes. (Üldised vahelhüüded.)

Juhataja **T. Kalbus**: Palun kahekõned jätta.

J. Vain (stp): Niikaua kui sarnaseid ridu kirjutab Peeterburis Pöögelman'i ja Anvelt'i toimetusel ilmuv leht „Edasi“, ei olnud Eesti riigil sellest sooja ega külma. Niipea kui Eestis riikliku toetuse arvel elav leht neid kirjutusi ilmutama hakkas, muutus avalik arvamine Öhtu-Euroopas, ja Eesti välispoliitiline väljavaade ei saanud paraneda, vaid halvenes.

Mul ei ole teada, kas Vabariigi Valitsus on asunud nende juhtnööride teostamisel rahaministri seljataha, ehk küll juhtnööride esitamise puhul need Vabariigi Valitsuse poolt omaks tunnustati. Peab siiski arvama, et kui

Vabariigi Valitsus oleks seda teinud, siis rahaministril ei oleks tarvitsenud üksi taganeda ja lahkumispalvet esitada, vaid siis oleks võinud taganeda juba terve valitsus, et maad anda neile, kes neid juhtnööre pidada suudavad või kolmandale, kes neid omaks ei tunnista.

Härra Bauer tähendas, et sotsialistide arupärimine poliitilise surve kohta olevat üheks põhjuseks, miks Vabariigi Valitsus ei tunne enese seljataga seisvat tervet koalitsiooni. Mind huvitaks väga, kas härra Bauer pooldab kõike seda, mis meil ette tulnud poliitiliste protsesside ettevalmistamisel politsei poolt. Et oleks selgem pilt, tooksin teile järgmist ette. (Vahelhüüe paremalt poolt: Mis Teie täna räägite, rääkige neljapäeval!) Teie teete täna kriisi, ja neljapäeval ei saa ma sellest enam rääkida.

Alles mõni aeg tagasi seletas meile härra siseminister Einbund ideelise ja praktilise kommunismi vahet. Ta on ju asjatundja mitmes küsimuses, ja ta tuli seisukohale, et selle vastu, kui Eestis areneks ideaalne kommunism, siseministeriumil mitte midagi ei ole. Riigikogu vastava koosoleku stenogrammist võime leida ühe väga pateetilise lause: „Elagu kommunism!“ Kui keegi sotsialist oleks sarnase lause õhku lasknud, siis oleks „Kaja!“ ja tema sabadel nii lühikestel kui ka pikkadel sellest palju juttu olnud. Meie aga ei ole saanud öelda: elagu kommunism! sest meile on tema sisu kui ka koor väga hästi teada, ja meil ei ole olnud huvi, et ideeline kommunism Eestis areneks. (M. Martinson, põl: Mispärast prokuröör seda jälgib?) Ehk Teie hoolitseksite selle eest, Teil on nähtavasti jälgimise alal tutvused. (V. Linnamägi, krst: Asi läheb liiga labaseks.) Nüüd tagant järele mõistetakse inimesed süüdi ja mitte sellepärast, et nad kuskil aktiivselt ja tegelikult oleksid välja astunud, vaid kuuluvuse pärast organisatsiooni, missuguse ühisuse või seltsi liige kohtualune on olnud ja missugune kaudsel või otsekohesel teel vastavasse koondusesse kuulub. Lõppude-lõpuks on ta kuulunud üldliitu; ja et põrandaalune kommunistlik organisatsioon on 1. detsembri sündmustest osa võtnud, siis on ka see külategelane, kes on kuulunud lühikeste ja pikkade niidikeste kaudu üldliitu, 1. detsembri tapmistes süüdi. Niisugune on see redel. Riigikaitse seadus hakkas maksma pärast 1. detsembrit, ja peaks küll selge olema, et selle seaduse järgi karistada ja vastutusele võtta võib ainult nende süütegude eest, mis pärast seaduse maksmahakkamist tehtud. Varem sündinud asjus vastutavad inimesed sel ajal maksvusel olnud seaduste vastu talitami-

ses. Kui härra siseministri hüüet, elagu kommunism, meelde tuletada, siis ei saa parteilise kuuluvuse pärast inimesi vastutusele võtta. Ma tooksin teile siin mõne üksiku nähtuse... (K. Tonkman, põl: ...et kommunistid sotsialistidega ühes on.)... 1) tunnistajaiks tuuakse tihti väga iseäralikke tüüpe politsei poolt...

Juhataja **T. Kalbus**: Rkl. Vain, ma näen, Teie lähete sellest päevakorra-punktist kõrvale.

J. Vain (stp): Ma lähen erakorralise teadaande juurde tagasi. Selle üheks punktiks oli ka poliitilise surve küsimus, mida on käsitanud ka eelmised kõnelejad. Ma pean ainult vabandama, et ma vast kaugemale olen läinud kui eelmised kõnelejad; kuid ma ei ole vist siin läinud neist piiridest välja, mis härra Bauer on tõmbanud. Meie poliitiline õhkkond on niivõrd paks, et selles õhkkonnas võidakse mitte ainult poliitilises keskkohas, vaid ka kohtadel süüdistustega esineda. Et seda tehakse, seda nägime tänase koosoleku algul, ning seda oleme ka mujalt kuulnud. Ma pean ainult mööda minnes nimetama neid poliitilisi õhkkonna avaldusi ning 1. detsembri-le järgnenud kohtuprotsesse. Ma nimetaksin ainult, et tuuakse tunnistajaiks inimesi, kelle protsesse olnud nendesamad kohtualustega. Ma kuulasin pealt viimati üht kohtuasja ja seal läks korda selgeks teha, et politsei poolt ülesantud tunnistaja on ise kohtu all olnud metsavarguses, ning kohtualune on olnud tõl ajal jälle politsei poolt kaasakutsutud tunnistajaks. (J. Hünerson, põl: See on valitsusele usalduse avaldus, eks ole?) Järelikult on seal tegemist endise, alles tasumata vihavaenuga; nüüd katsutakse poliitilises õhkkonnas viha kustutada. Kohtutunnistajateks tuuakse salaviinapõletajaid, isikuid, kellel ei ole arusaamist ei kommunismist, sotsialismist, ei millegistki poliitikas. Kas võib siis otsustada, et arupärimine, mille härra Bauer täna siin hukka mõistis, oleks ilmaaegne. Täitsa loomulik, et kohus sarnaste andmete põhjal inimesed õigeks mõistab, aga härra siseminister ei ole nähtavasti siiski hoolt kandnud, et tema alla kuuluv aparaat ükskord järele jätaaks riigi rahaga paberimäärimise, mida kaustade vahele pannakse kokku isegi mitusada lehte. Ühe osa sellest süüdistusmaterjalist lõpetab politsei ise, kui süüdistusmaterjal täitsa fantastiline on. Teise osa ja väga suure osa toimetab aga härra siseministri alla kuuluv politseiaparaat kohtuvõimude kätte. Seal on võimatu teada, et terve asja ülesehitus kunstlik, mispärast loomulikult asi siis ka kohtus arutamisele tuleb. Ja ei ole

ime, kui isegi sõjakohus inimesi, teine kord ka kõik kohtualused õigeks mõistab.

Juhataja **T. Kalbus**: Rkl. Vain, praegu on päevakorras Vabariigi Valitsuse erakorraline teadaanne.

J. Vain (stp): Vabariigi Valitsuse erakorraline teadaanne käsitab ainult kahte-kolme punkti. Kuid õhkkond, mis Vabariigi Valitsuse erakorralise teadaande välja on kutsunud, põhjeneb hoopis teistel asjaoludel. Veel hiljuti põllumeeste kogude häälekandja „Kaja“ registreerib rea sündmusi, miks Vabariigi Valitsus enam ei tohiks tegutseda, sest õhkkond olla paksuks läinud. Töökaitseaduse maksmapanemine, ka popsiseaduse ümber olla paks õhkkond. Ja ei ole ka saladus, et meil omal ajal algatatud väga laiaulatusliku seaduseelnõu, nimelt põhiseaduse muutmise seaduse ümber ei suudeta koondada isegi kodanlisi rühmi, sest kõik kodanlised rühmad ei olla nende põhiseaduse muutmise kavadele päri. Täitsa loomulik, et kogupõllumeeste rühm nendega ei saa kaasa kalja teha. Peab järeldama, et vastolud Vabariigi Valitsuse ümber tõepoolest sügavamad on, kui seda Vabariigi Valitsus oma erakorralises teadaandes ette on toonud. Kui neid päevakorda tõstetakse ja selle teravusega, et nad komistuskiviks saama peavad, siis loomulikult ka Vabariigi Valitsus nende peale võib komistada.

Juhataja **T. Kalbus**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Bauer'il.

H. Bauer (krst): Ma luban faktiliseks märkuseks konstateerida, et härra Vain mind kolm korda asjata nimetas. Ma pole täna sõnagi rääkinud poliitilisest survest, palun seda stenogrammist järele vaadata. Et Teie seda aga ise mitu korda toonitate, sellest on lihtsalt näha, et teie südametunnistus siin üsna puhas ei ole, ja Teil, nagu venelane ütleb: „müts põleb peas“.

R. Penno (as): Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate rühm, ehkki ise mitte osa võttes Vabariigi Valitsuse tööst, ehkki mitme asja teisiti arenemist näha soovides, ei ole takistust teinud sellele tööle, arvesse võttes neid raskusi, mis üldise koalitsiooni alusel loodud valitsusel möödapäasematud, ja millised väljenduvad ka Vabariigi Valitsuse erakorralises teadaandes, mille kokkusead aga esile kutsub küsimuste sisulise arutamise, mis Riigikogus arutamisel ei ole olnud, ja mis peaks lahendatama teises korras, kui usaldusavalduse vormeli läbi. Peaas-

jalikult on aga rühm arvesse võtnud neid eesmäärke, mis püstitati selle valitsuse loomisel.

Rühm oleks heameelega näinud tihedamat kontakti enese ja valitsuse vahel, oleks heameelega vastu võtnud lähema informatsiooni valitsuse tegevusest, mida tal võimatu oli saada valitsusest mitte osa võttes, mis aga oleks aidanud kaotada mõnegi arusaamatuse ning kergendanud seda heatahtlikku suhtumist, mis rühmal on olnud.

Rühm ei saa kuidagi heaks kiita Vabariigi Valitsuse ümber tekkinud õhkkonda, mis näib sihtivat selle kokurahu lagundamisele, mille tähe all praegune valitsus loodi. Rühm arvab, et meie majanduspoliitiline ja riigikaitse seisukord ei ole veel sarnane, mis lubaks loobuda üldisest kodurahust ja vastu minna omavahelisele tülitsemisele, mis arvesse võttes valimiseelset aega, lähedalolevat eelarve arutamist ja praegust teravat õhkkonda, töötab olla eriti äge ja tegelikult tööd takistav. See sünnitaks paratamatult raskusi meie riigi- ja rahvamajandusele, mille seisukord praegu kuigi hiilgav ei ole ja peaasi, tekitaks väga sündsa söödamaa neile pisielukatele, kes, meie riigi ja rahva iseseisvuse kallal puredes, meid seadsid 1. detsembri sündmuste ette ja sundisid astuma ühisele koostööle seinast-seinani valitsuses.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate rühm, arvamisel olles, et sellest meie riigile ja rahvale head ei tule, jääb pooldama suure koalitsiooni valitsust.

Juhataja **T. Kalbus**: Kuna Riigikogu on tööd teinud kaks tundi, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.20 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 7.35 m.

Koosolekut juhatab abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **T. Kalbus**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Väljaspool järjekorda on sõna härra siseministril. Kuna härra siseminister kohal ei ole, siis on sõna järjekorras rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhy): Aulikud Riigikogu liikmed! Päevakorral on suur küsimus — Vabariigi Valitsuse edasitöötamise võimaluse küsimus, mis selget seisukohaavaldamist nõuab kogu Riigikogu ja iga üksiku rühma poolt, selget ja kindlat vastust. Kahjuks tundub, et mitmed suuremad rühmad ei tihka selgete

seisukohtadega kindlasti välja tulla, vaid kõnel-dakse rohkem ääri-veeri mööda.

Tööerakond kõneleb sellest ja teisest ja lõpuks siis ka muuhulgas, et Vabariigi Valit-suse kandja suur koalitsioon on purunenud mitte tema süü tagajärjel, vaid sotsialistide teenete pärast! Kristlik rahvaerakond on era-pooletu, nagu sagedasti suurte küsimuste aru-tamise puhul. (Naer.) Põllumeestekogud, kelle käes nende oma soovi mööda peaks olema II Riigikogus juhtiv osa, ei söanda ka asjast päris kinni võtta, vaid nende esitaja jutustab pikalt mitmest kõrvalisemast küsimusest, et siis rõhutada, nagu oleks suur koalitsioon pu-rustatud sotsialistide poolt ja — seega aval-datud umbusaldus valitsusele! Et see nii oleks, seda võidaks vahest mõelda, aga parem oleks, kui söandataks seda selgesti välja öelda. (Vahelhüüe paremalt poolt.) „Posti-mees“ ei ole praegu päevakorral. Kui aga „Postimehest“ juttu oleks, siis oleks soovitav, et teie teda mõistusega loeksite! (Naer.) ...Selgesti kõnelevad üksi rahvuslik-vabameel-sed valitsuse vastu. Neil näikse ikka selge sõna käepärast olema, kui midagi halba öelda on. Loomu asi!

Vabariigi Valitsuse edasitöötamise poolt ja suure koalitsiooni edasikestmise eest on sõna võtnud üksi asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate ning demobiliseeritud sõja-väelaste esitaja ja ka sotsialistide esitaja. Usalduse avalduse poolt Vabariigi Valitsu-sele on mul au ka kõneleda Eesti rahvaera-konna rühma nimel, — selle peale vaatamata, et rkl. härra Laarman'i taolised mehed käte kokkulöömisest kõnelevad sotsialistide ja rah-vaerakonna vahel. Rkl. Hünerson sai isegi sellega toime, et ta kõneles juba mingisugusest armuloost! (Vahelhüüded paremalt poolt.)

See on niisugune jutt, mis siis algab, kui midagi paremat meestel öelda ei ole. Nad tahaksid kuidagi varju heita teiste peale, et nemad siis oma olemisega natukene puhta-malt silma paistaksid. Kes aga tõepoolest seisukorda tunneb ja hindab, see teab, et see ainult sihilik jutt on, nagu ühendaks Eesti rahvaerakonda sotsialistidega mingisugune eri-line sõprus. Meie oleme sotsialistidega võrdlemisi hästi läbi saanud, sellepärast et nad seesuguste küsimuste arutamisel, kus on tarvis selget seisukoha võtmist rahvuslikkudes huvides, oma äärmiste kalduvuste peale vaata-mata on osanud rahvuslikku joont tabada seal, kus mõned seda vast ei oleks osanud teha. Niikaua kui nad tõesti sellele rahvuslikule joonele liginevad, ei keeldu meie, rahvaera-kondlased, ... (K. Ipsberg, põl: Musu andmast!) Musu annate teie sinna, kust

midagi saada on. (Käteplagin pahemal poolt.) Meie ei keeldu vabade meestena oma rahvuslikkude huvide nimel nendega koos minemast, kes valmis on rahvuslikkude sihtide poole püüdma, olgu need sotsialistide, põllumeeste või kelle hulgast tahes, aga meie ei tule niisuguste mõnitustega ja sihilikkude seletustega varju heitma... (Vahelhüüe pare-malt poolt: Mis see oli, mis Teie härra Laarman'i kohta ütlesite?) Vaat see ei ole mingisugune mõnitus. Selle vastu tuleb seista, kui sedaviisi tullakse välja, et hammustatakse seal, kus oleks tarvis mõtetega välja astuda õigesti ja selgesti. (J. Hünerson, põl: Tühjad sõnad!) Tühjad?! Need on sõnad, mis ainult tühje kohti valusasti tabavad.

Meie ei keeldu sotsialistidega ja asunikku-dega koos Vabariigi Valitsusele usaldust aval-damast kõige selle peale vaatamata, et meid paaritatakse sotsialistidega; kõige selle peale vaatamata, et meid mõnitatakse sellepärast, nagu läheksime meie ühes Vabariigi Valitsu-sega, sest et eesotsas seisab rahvaerakondlane. Meie läheme Vabariigi Valitsusega ühes selles teadmises, et meid kohustab selleks meie rah-vuslik huvi ja meie praegune poliitiline ja majanduslik seisukord. Ei saa teisiti, kui peaks soovima, et Vabariigi Valitsus edasi võiks töötada ja suur rahvuslik koalitsioon edasi kehtaks.

Et see praegu ainult vagaks sooviks jääb, see ei muuda selle soovi tõsidust ja tähtsust mitte.

Meil on Vabariigi Valitsuse kriisi ette-valmistamiseks tegutsetud (Vahelhüüe pa-remalt poolt: Sotsid! M. Martna, stp: Matsid!) ... eriti väljaspool, aga nähtavasti kindlas ühenduses ja kontaktis Riigikogu vastavate rühmadega. Nähtavasti ei mõelda selle peale, et valitsuse kriis praegusel ajal mitte ainult ei ole soovimata, vaid ta on enam kui kahjulik!

Valitsuse kriisid meil ja teisel kutsutakse suuremalt osalt eripõhjustel esile. Praegu kuulete teie, kuidas Prantsusmaal valitsuse kriis tekkis. Suure majandus-poliitilise küsi-muse lahendamise pärast. Ühele, või teisele poole peavad sihid viima!

Kuid mitte ainult palju kogenenud Prant-suse rahvas, vaid ka uue riigi asutaja Poola suveräänne rahvas teeb kriisi suure rahvusliku küsimuse pärast: kuidas oma rahvus-majan-duslikku kriisi kõrvaldada! Teie näete seda-sama teistel vähematel Baltimail. Kuigi seal kriisid sagedad, katsutakse siiski kriisi ära hoida, kui ei ole sundimas kriisile tõsised mõõduandvad küsimused.

Missugused on aga need suured küsimused, mis meil Vabariigi Valitsuse kriisi esile on

kutsumas?! Missugused on siis sotsialistide poolt ettetoodud süüdistused?! (A. Tupits, põl: Lugege Riigivanema erakorralises teadaandes.)

Härrad põllumeestekogude rühma liikmed, kui teil tõsidust ei ole selle tõsise küsimuse lahendamisel, siis mina teiega sõnu vahetama ei hakka! Kui teil oleks tõesti tõsine tahtmine seda suurt küsimust lahendada, nagu seda meie rahvuslik huvi nõuab, siis teie ei tuleks dialektiliselt selgitama, kuidas üks või teine sõna ühelt või teiselt poolt olevat Vabariigi Valitsuse kandja suure koalitsiooni purustanud! Mis sotsialistide esitaja, auväärt rkl. Martna ette tõi, võib üksiku teravuse poolt mõndagi riivata, kuid peab ütleva, päris asjalik seletus selleks, et näidata, kuidas süüdistus, nagu oleks ühe või teise sotsialistide arupärimise läbi koalitsioon purustatud või Vabariigi Valitsus kukutatud, ja kõik sarnased dialektilised kõnekäänud põhjendamata on. Kui teie oma seletustega härra Vain'i vastu süüdistusi esile võite tuua, tulge ja näidake! Teie tegite aga oma deklaratsiooni enne rkl. Vain'i esinemist. Nõnda ei võinud rkl. Vain'i seletused olla selleks põhjuseks, mida teie vajasite, et kriisi esile kutsuda.

Järelikult—meil ei ole Vabariigi Valitsuse kriisi saadud esile tuua tõsiste suurte küsimuste pärast, vaid siin on tegemist ainult väikeste ja väiklaste võtetega, kõigepealt meie ajakirjanduse poolt. Mina, kui vana ajakirjanik, pean ütleva, et viimaste nädalate kannatuste pärast, mis minul kõiki seda vaadeldes on tulnud igada, peaksin mina maha panema ajakirjaniku kutse. Peaksin loobuma sellest auväärt kutsust, sest et seda kutset tarvitatakse niivõrd kurjasti. 35 aastat olen avalikus elus võidelnud, ma ei ole väsinud veel; aga see õhkkond ja seesugune teguviis, — see võtab jõu. Võtab tahtmise tööd teha ja elada. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mülgas!)... Kas Teie ka seal ääre peal olete, seda ei tea ma; seal on aga nii mõnigi ühes aidanud, kes vististi mitte ühes ei taha minna, kui ta aru saaks, kuhu see kõik viib. Igatahes, mis meie ajakirjanduses sünnib, eriti meie Vabariigi Valitsuse juhi isiku suhtes, on lihtsalt kuulmatu. Meil on enne kõneldud üksikutest isikutest, et nende vastu ollakse, sest et nad välja kutsuvad sarnased teravused ja vihased esinemised. Ja minul pole meeldegi tulnud pead norutada, kui mind isiklikult Vabariigi Valitsuse eesotsas olles omal ajal on mõnitatud. Olgu, sest neil on vast õigus: mina ei ole neid mitte igakord seemisnahksete kinnastega kinni võtnud! Kui aga Riigivanem Jaakson'i, kes ei ole eluaeg kellegisse puutunud, kelle ees aasta tagasi rühmad oma esitajate kaudu palvetega esine-

sid, tulgu tema Vabariigi Valitsuse etteotsa, astugu tema valitsuse töö etteotsa, kelle vastu usaldust öeldi olevat kõikide poolt, — kui teda sõtkutakse, teda teotatakse ja mõnitatakse nüüd Tallinna ajalehtede veergudel; tema isikut teotatakse nõnda, nagu veel vaevalt kedagi on teotatud Eestis; ja seda teevad need ajalehed oma rühmade ja poolehoidjate kandel ja toetusel, seal on siis öieti küll küsimine, kui kaugele meie oleme jõudnud ja kuhu meie jõuame. (M. Laarman, põl: Ühel on lubatud, teistel ei ole. M. Martinson, põl: Kas Teie ei loeks mõnda eelmise aasta „Postimeest“, kus kõneldi „rasvastest jääradest.“)... Rasvased jäärad on tõesti vahest õigel ajal saanud, sest pärast on nende teguviis näidanud, et see kõik oli õigustatud. Kui teie leiaksite „Postimehest“ ainult ühe seesuguse põhjendamata mõnituse ilma kaugema ulatuseta, siis teie võiksite kõnelda. Kui teie otsite seal vihaavaldusi ja vaenu, siis on selle taga ikka olnud püüd üle saada laidetavatest halbtustest, inetustest ja pahedest, — et edasi jõuda ja kõrgemale jõuda!

Missuguse pahe vastu on siis siin tormi joostud, et Riigivanema isiku vastu on nii üles astunud?!

Meil kõneldakse silmakirjalikult, et meie Riigivanem ja Riigikogu esimees ei tohi võtta oma peale ühtki ülesannet, mis teda viiks niisugusesse seisukorda, et ta ära ripuks mõnest ministrist või kohtust, või ka Riigikogu rühmast. Need isikud peavad oma kõrgete ülesannete pärast seisma nii kõrgel järjel, et neisse ei tohi keegi hakata ega saa hakata. Sellepärast seati tööerakonna juhtide nõudmisel omal ajal põhimõtte üles, et Riigikogu esimees ei tohi isegi Riigikogu komisjonide tööd osa võtta, et tema oma pjedestaalilt alla ei tuleks, vaid et ta tarvilikule kõrgusele jääks. Lugege aga, kuidas nüüd trakteeritakse meie Riigivanema isikut, — mitte üksi hooldamise küsimuses, vaid ka muidu, nõnda et ta kuidagi mingile pjedestaalile ei jää, vaid alla kistakse. Vaadake, kui tõesti auvääriline tähtmine ja püüd oleks, et Riigivanem kui riigipea tarvilikule kõrgusele jääks, kas on siis õiglane teise käega tema kuuehõlmast kinni haarata ja teda maha kiskuda!? (K. Ipsberg, põl: Aga kui ta ise astub maha?)... Teil on vist küll põhjust rääkida sellest? Kuulge, kui Teie kõnelete nüüd hooldamisest, siis mina arvan... (K. Ipsberg, põl: Teil ei ole õiguse peale patent.) Õiguse peale mitte, aga tõtt öelda võin, mis nahast läbi läheb! Täna ei ole silmapilk, kus arveid õiendaksin Teiega, tuleme teinekord kokku ja vaatame, kes siis alla jääb!

(K. Ipsberg, põl: Teie peate minuga arveid kaks aastat ja ei saa kokku veel.) ...Minul on aine liig tähtis, kui et Teie — ma ei tea, kas isiklikkude, või väiklaste, — vahelhüüete peale aega kulutada. Aga mina ütlen lihtsalt, et Riigivanema isiku kallal niisugusel viisil närida, teda nii alla kiskuda, teotada ja mõnitada, — seda tohitakse meie Tallinna ajalehede veergudel meie poliitiliste organisatsioonide toetusel ja heakskiitmisel, ilma et tõsist reaktiooni kuskil tunda oleks. Vaadake, see on see kurbloolik nähtus, mis sunnib mõtlema, kas meie saame edasi kui suveräänne rahvas, kellel peab kõigepealt lugupidamine ja austus iseenese ja oma esitajate vastu olema.

Sellelt seisukohalt pean ma ütleva, et meil ei ole praegusel ajal mitte keegi rühmade esitajatest ei ka väljaspool kõnelejatest midagi ette toonud praeguse Vabariigi Valitsuse üldise tegevuse ja tema juhi auväärlikkuse vastu. Mitte midagi oluliku ei ole ette toodud, mis midagi kaaluks. Laialistes rahvahulkades on otse ümberpöörduvalt lugupidamist avaldatud meie Riigivanema vastu. Kui teie tahate kuulata: üldine arvamine on praegu, et praegune Vabariigi Valitsus Riigivanem Jaakson'i juhatusel on rasketes oludes töötanud nii hästi, nagu seda ainult oodata võis! Ei ole kuskil mingit rahulolematust, ei ole kuskil mingit ärevust. (Vahelhüüe põllumeeste rühmast: Aga mis sotsid ütlevad?) ... Kui teie ikkagi seda vana juttu tahate korrata, mis minu arust peaks ära iganenud olema, siis tuletan ma teile meelde, kuidas sotsialistid ise korduvalt on rõhutanud, et nad oma arupärimistega ei ole tahtnud Vabariigi Valitsust kukutada, ei ka koalitsiooni lõhkuda, vaid nad on ainult oma seisukohalt välja minnes — kas see teiste seisukoht on või mitte, aga ilma tahteta purustada, — on nad tahtnud arvustada ja selgitada? Iga tahes pean ma konstateerima, et laialistes rahvahulkades ei ole mingisugust vaenulikkust või rahulolematust Vabariigi Valitsuse tegevuse, eriti ta juhi ja selle isiku vastu. (J. Hünerson, põl: See on vananenud vaade! J. Temant, põl: Aga mis härra Vain rääkis, kas kuulsite, mis härra Vain rääkis?)... Niipalju kui mina kuulsin, kõneles rkl. Vain rohkem teistest kui valitsusest ja meestest. Ärge arvake, et iga rühm saab oma mehi Vabariigi Valitsusega siduda, kui nende puudustest ja eksitustest räägitakse. Kui üksikuid ministreid ja nende tegevust arvustatakse, siis ei tähenda see sugugi, et Vabariigi Valitsust purustada tahetakse.

Ja kui ka sotsialistid seda tõesti on teinud, siis pean ütleva, et sotsialistidel oma püüetega

ei ole tarvilikku vastukõla laialistes ringkondades. Vabariigi Valitsus on oma tegevusega rasketest töötingimustest hoolimata loonud niisuguse meeoleu terves riigis, et ta võiks avaliku arvamise ja laialiste rahvahulkade peale toetades rahulikult edasi töötada, ilma et mingisugust laialisemat vastasrindlust tunda oleks.

Praegune Vabariigi Valitsus ei ole ennast nii öelda ära kulutanud, vaid ta kukutatakse sihilikult teatavate erakondlike septsuste tagajärgedel! (E. Veberman, rhsv: Iseenesest variseb!) Mingisugust enesestvarisemist ei ole siin, vaid see on üksiku rühma arusaamine. Tõelikult on aga lugu nõnda, et Vabariigi Valitsuses on viimaste päevadeni, niipalju, kui ta seisukoha avaldustest ja otsustest näha, edukalt töötanud. Ja võin öelda, et kui keegi objektiivselt olukorda hindab, siis ei ole 1. detsembri sündmuste järele eriti praeguse valitsuse juhi valimise suhtes eksitud. Suur rahvuslik koalitsioon loodi rahvusliku hädaohu silmapilgul suurte raskuste äravõitmiseks kõikide koostöötamise teel. Selleks oli tarvis, et valitsuse eesotsas seisja katsuks koondada ja kokku liita üksikuid rühmi ja nende esitajaid. Ja niipalju kui kuulda olnud, on praegune Riigivanem oma objektiivsusega ja oma erapooletu õiglusega suutnud suurema osa küsimusi niisugusele lahendamisele viia, et Vabariigi Valitsuses on otsused tehtud ikka ühel häälel. See tähendab, et ülearune ja ilma põhjusega on sihilikult ajakirjanduse veergudel ja ka siin seletada, nagu oleks Vabariigi Valitsus oma seesmise kokkuhoide poolest ja oma kokkuhoide jõu kaotamise tagajärjel kokku varisemas ja teguvõimetuks muutunud. See ei ole õige, ja sellepärast on praegu kriis esile kutsutud kunstlikult.

Sellejuures on ära unustatud silmapilk, mil kokku astus Vabariigi Valitsus. On ära unustatud, et siis läksid mehed minema, kelle peal oleks kohustus olnud edasi töötada. Rühmade esitajate nimel olen mina, kui Riigikogu esimees, siis pidanud paluma ja peale käima. Ei aidanud midagi. Siis oli seisukord nii tõsine, et iga mees oleks pidanud kohal olema, aga meest es ole. Ja ei leitud teist nii kergesti, kelle peale ühineda oleks võinud. Ei saanud üksikud rühmad kokku leppida ühegi kandidaadi peale, kes nõus oleks olnud Vabariigi Valitsuse etteotsa astuma. Jüri Jaakson'i kandidatuur toodi siis esile sellepärast, et tema peale saadi kokku leppida. Kuid härra Jaakson rõhutas, et tema mitmesugustel põhjustel, mitte ainult isiklikudel kaalumistel, vaid ülesande keerulisust ja mitmesuguseid vastolusid rühmade vahel arvesse

võttes, ei saa kutset vastu võtta. Ainult korduvate pealekäämistete tõttu andis härra Jaakson järele.

Nüüd aga kõneldakse nõnda, nagu oleks see mõni ülekohus, et Riigivanem Jaakson veel läinud ei ole, et ta ikka veel oma kohal püsib! (A. Jõeäär, stp: Põllumehed ütlevad.) ...Tuletage meelde seda silmapilku, kus tarvis oli praegust Riigivanemat tööle kutsuda. Ja juba ühe aasta jooksul arvavad rühmad ja nende hoolekandjad võimalikuks teda õieti jalaga lüüa, teotades peale käia! (A. Anderkopp, tütar: Ei maksa niisuguseid sõnu rääkida!)...See on aga tõesti täiesti tõsi!

Siin on katsutud ära kasutada hooldamise küsimust, nii ajakirjanduses kui ka siit kõnetoolilt. (J. Hünerson, põl: See on fakt!)... Ja on seda „fakti“ ära kasutatud ühelt kui teiselt seisukohalt. Ajakirjanduses antakse mõista, et mees läks poliitilisesse surma, et aga hooldamise teel raha teenida!

Et meil nii inetuid sulgi leidub, millelt tint sarnaseks otstarbeks paberile veereb, see on häbiasi! Aga et ka siin õieti põhiheli kajab, mis aitab niisuguseid inetusi välja kanda, see on kõige kurvem!

Siin püütakse mõista anda, nagu ei oleks siin kahelda võimalik, nagu oleks see iseenesest mõistetav, et Riigivanem oleks pidanud hooldaja kohalt ammugi minema. Kui Riigivanem siin oma deklaratsioonis rõhutas, kuidas tema ei ole arvanud ei seaduslikkuse ega poliitilise sündsuse nõuete vastu käivaks, et tema on jäänud hooldaja kohale, siis pani ta rõhku sellele, et hooldaja kohustus on avalikõiguslik koodiniku-kohustus. Kui teie tõsiselt jälgite hooldamise instituudi mõtet ja tema ülesandeid, siis ei saa teile meeldegi tulla, nagu võiks seal tegu olla mingisuguse rahateenimise otstarbega, vaid seal on seadusandja kindlasti kohustuste üles seadnud, mis üksikule peale pannakse selle peale vaatamata, kas ta seda tahab, või mitte. Ja ainult teatavatel kordadel, mis ära tähendatud Balti eraõiguse § 330., saab ta end vabastada sellest kohustusest kohtu nõusolekul.

Praegusel korral on küsitav, kas siis, kui poliitikategelane on hooldajaks saanud, ilma et ta siis, kui ta selle kohustuse oma peale võttis, oma poliitilist tegevust vabastamise põhjuseks oleks ette toonud, — kas ta nüüd saab seda veel tagant järele põhjuseks ette tuua. (J. Holberg, põl: Aga riigiteenistus?) Kui inimene poliitilises tegevuses oli sel ajal, kui ta hooldajaks määrati, siis on küsitav, kas ta nüüd tagant järele saab öelda, et tema ei saa hooldaja ametit edasi pidada sellepärast, et ta poliitikas tegev on. Seadus ütleb:

Kui keegi oma vabastamise põhjust ära ei kasuta tema määramise silmapilgul, siis ei ole tal enam õigust tagant järele tulla ja seda põhjust esile tuua selleks, et sellest kohustusest vabaneda.

Igatahes on see ainult kõige suurema inetuse juures võimalik siin rahateenimise motiivi esirinda kiskuda. Kes teab ja tunneb Riigivanem Jaakson'i isikut, see teab, et tema on kogu oma eluaja tööd teinud selleks, et ausa töö abil end ära elatada. Ja kui tema omal ajal, enne ilmasõda, jõukaks meheks sai oma töö läbi, siis ei või keegi öelda, et tema midagi oleks teinud või kuhugi läinud raha pärast. Kui aga nüüd inetud inimesed tulevad oma pealekäämistega ja ütlevad, et tema oleks pidanud juba ammugi minema, ja kui ta lõpuks nende pealekäämistete peale oleks läinud, siis oleks vast nii mõnigi tähendanud, et nüüd, kui see asi ette toodi, kadus ta oma kohalt ära.

Tõsine mees ei lase end terroriseerida nende pealekäämistete läbi. Kelle süda puhas on, see ei lase end ära heidutada. Ja mina olen kindel, et kui Riigivanem Jaakson nüüd läheb, siis neil inimestel, kes teda hooldamise pärast on avalikult mõnitatud, enestel häbi hakkab, et nad seda on teinud.

Igatahes, avaliku arvamise ees tungib see läbi, et see häbistav lugu on olnud, et seda viisi on teotatud ja mõnitatud inimest, kelle isiku vastu mingisugust põhjust ei ole niisuguste lugupidamatuse ja teotamise avaldustega esineda.

Sellepärast on minu arust päris asjata seda hooldamise asja siin käsitada. Meil peaks olema võimalus sellest küsimusest üle saada, ilma et rühmad siin hakkaksid, nii nagu seda siin tehtud on, rõhutama, et nad oma seisukoha-avaldamise juures selle küsimuse juba ammugi ära otsustanud on, ja et seda ei oleks tarvis siin enam ette tuua. — Midagi ei ole veel selle läbi ära otsustatud, kui seal üks või teine rühm on oma seisukoha avaldanud. Riigikogu peab ütleva, kas on põhjust sarnaste küsimuste pärast valitsuse kriisi esile kutsuda. Ja seda ma ei usu, et keegi tihkaks öelda, et see on Vabariigi Valitsuse kukutamise põhjuseks küllalt kaaluv.

Kui meil aasta eest tõsine silmapilk kutsus Vabariigi Valitsuse ja tema praeguse juhi tööle, siis kohustab minu arust meid praegune silmapilk, et meie oma majanduslike raskuste ja oma poliitilise olukorra pärast ilma oluliku põhjusega ei tohi kriisi esile tuua. Ilma et meil tarvis oleks seisukorda liig tumedalt kujutada, ei tohi ometi silmi kinni pigistada nende tõsiasjade vastu, mis meil nüüd ikka ja ikka jälle esile kerkivad. Sest meie ei ole hädaohutused nõnda üle, nagu arvatakse.

Iscäranis on aga meie majanduslik seisukord oma sotsiaalsete kitsikustega sarnane, et meie rahvariigi-vaenulik kihutus ja ässitus kergemini pinda leiab, kui seda arvatakse. Meie peame selle eest hoolitsema, et see paraneks. Selleks on tarvis tööd teha ja ära kasutada kõik oma jõud, et raskustest üle saada, mitte aga vastastikuse võitluse ja sissisõja, vaid loova töö abil. Ja seal peaks meil Vabariigi Valitsus praeguses koosseisus olema õieti tähtsaks teguriks meie jõudude koondamisel. Kui teie aga ära hävitate selle koalitsiooni, mida teie olete katsunud täna maha matta, siis võib julge olla, et vahekorrad poliitiliste rühmade vahel lähivad veel teravamaks, kuigi siin on vastastikku võideldud niihästi komisjoni kui ka Riigikogu üldkoosolekul. Kui üksteisele teravusi on öeldud, siis võime ometi öelda, et kui rühmad on kõik esitatud Vabariigi Valitsuses, siis teatav ühendus ja lepitav mõju rühmade esitajate kaudu Vabariigi Valitsusest ikkagi välja käib. Võib julgesti öelda, et kui meie III Riigikogu valimised lähenevad, ja Vabariigi Valitsuses kõik suuremad rühmad koondataud on, ega siis isegi valimisvõitlus vististi nii ägedaks ei muutu, kui et üksikud rühmad kindlas vastasrinnas seisavad. Sellepärast usun mina, et rahvuslikkudes huvides oleks tarvis rahvuslikku kogurahu alal hoida ja suurt koalitsiooni edasi kesta lasta.

Kõige selle peale vaadates on mul au Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma nimel selge sõnaga öelda: meie oleme selle poolt, et Vabariigi Valitsusele täielikku usaldust avaldataks, et Vabariigi Valitsus võiks edasi töötada, niikaua kui tal töötahet ja tööjõudu on. Meie ei katsu ilma oluliste põhjusteta purustada neid jõudusid, kes tööd teha võiksid.

Neil kaalumistel panen ette, Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma nimel vastu võtta järgmine ülemineku-vormel: „Vabariigi Valitsuse erakordset teadaannet ära kuulates rõhutab Riigikogu, et Vabariigi Valitsusel on rahvaesituse usaldus, ja läheb päevakorras edasi.“

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Ma pean seda halvaks viisiks, kui kõneleja kõne tekstist võetakse välja mõni üksik lause ja tehakse järeldusi, missuguseid raske teha. Ja pean seda otse sündmatuks, kui see lause edasi antakse puudulikul kujul. Minu mälu järgi olen ma tõesti 1922. a. poliitilises võitluses tarvitanud kommunismi kohta mitte kahesõnalist lauset, nagu rkl. härra Vain ette tõi, vaid paljusõnalist lauset, ja olen seda lauset tarvitanud ühenduses

kogu eelkäivate ja järelkäivate seletustega. See oli nimelt ajajärgul — 1922. a. — kui minule pahemalt poolt, sinna hulka arvatud ka sotsiaaldemokraatlik rühm, peale käidi, et mina võitlevat kommunistliku liikumise vastu kui ideelise liikumise vastu. See oli sel ajajärgul — 1922. a., kui kirjeldati, et vaadake, see liikumine ei ole muud midagi, kui ideeline liikumine, ja teie surute sellega ideelise liikumise maha. Siis pidin ma Riigikogule ette kandma, et meil kommunistlik liikumine ei ole ideeline liikumine, vaid see on aktiivne liikumine, mis on sihitud meie riigikorra vastu, ja meie ajalugu on näidanud, et minul täielik õigus oli. Selle juures paralleelselt seletasin, et ühegi ideelise liikumise vastu sarnaseid abinõusid ei tarvitataks, nagu neid sel ajal tarvitati, ja et iga ideeline liikumine võib elada, ja minul ei ole põhjust kahetsust tunda selle lause juures, mida ma võitluse ägeduses ütlesin, ka praegusel silmapilgul. Mina isiklikult austan igasugust ideelist liikumist, ja olen valmis ideelise liikumise vastu sama ideeliselt välja astuma oma muude ideedega, aga kui see ideeline liikumine muutub liikumiseks vägivaldsete abinõudega, siis tuleb tema vastu võitlusesse astuda ka vägivaldsete abinõudega, ja kui sotsialistid teisel arvamisel tahaksid olla minu sammudest ja minu mõtetest, siis sellega hävitaksid nad sotsialistlikul liikumisel enesel pinna alt ära, sest teie ei taha ometi sellega öelda, et mina peaksin valitsuse liikmena võitlema ka ideelise sotsialistliku liikumise vastu. Mina austan ka teie ideelist liikumist ja lasen ka teie liikumist elada kui liikumist, mis kannab teatavaid ideesid, ideesid mina austan ja ideede rohkust, aga niipea, kui teie, härrad sotsialistid, asute ideeliselt pinnalt väljapoole ja seate oma samud vägivaldsele alusele, niipea kannataksite ka teie riigivõimu jõulise surve all. Ja sellepärast, kõigil neil motiividel ei ole mul põhjust kahetseda oma ütelist ka tänasel päeval mitte, sest see on öeldud hoopis teisel alusel, kui see nüüd ette kantakse sealtpoolt, kust minu ütetus oleks pidanud õigeks tunnustatama juba oma ideeliste aluste pärast.

Portfellita minister K. Ast: Kõrgegi austatud härrad Riigikogu liikmed! Igasuguste eksiarvamiste kõrvaldamiseks teatan, et ma sõna olen võtnud harilikus järjekorras ja kasutan kõnelemiseõigust sellelt toolilt esiteks kui Riigikogu liige ja teiseks kui kõrgeaulise härra Jüri Jaakson'i kabineti liige, millisel kohal mul au oli püsida üle 11 kuu. Mina tunnen ka selle erakorralise teadaande eel-lugu, mida täna arutatakse, ja sellepärast arvan, et minu esinemine võiks kõnealole-

vatesse küsimustesse minu seisukohalt teatavat valgust või selgitust heita.

Kõigepealt on natuke võõrastav ja imestamapanev see väitmine, mis on osalt ajakirjanduses juba kuuldavale tulnud, aga mida ka mõned tänased sõnavõtjad, õieti küll ainult möödaminevalt, on nimetanud, — nimelt, et härra Riigivanemal nagu ei olekski olnud tõelikku põhjust või tõelikku vajadust Riigikogu ees erakorralise teadaandega esineda. Näidatakse nimelt, et terve hulk neid küsimusi, mida härra Riigivanem tarvilikuks peab oma seletuses puudutada, ei olevat maad leidnud Riigikogus ega ka Vabariigi Valitsuses eneses, vaid ajakirjanduses, ja kui see ajakirjanduses on juhtunud — milline vormiline ja sisuline alus oleks siis härra Riigivanemal nende küsimustega Riigikogu, rahvaesitust tülitada. Jah, austatud härrad, niiviisi võib muidugi ka seletada, aga just see on puhtvormiline seisukoht ja veel halvem, — ta ei ole ainult vormiline seisukoht, vaid ka üks niisugune pöõsa taha ja seinataha pugemise seisukoht, millega asja selgitamise juures kriipsuväärtki positiivset kaasa ei ole toodud. Ma tuletan meelde, et meil on olnud valitsusi, kellest pärast nende lahkumist ja ka nende lahkumise silmapilgul on võidud õigusega konstateerida, et nemad ei ole mõistnud poliitilist situatsiooni tarvilikult hinnata, või ei ole antud poliitilisest situatsioonist kõiki tarvilikke järeldusi teinud ja on katsunud üle oma aja valitsuse tüüri juures püsida. Ja meie mäletame ka, kõrgesti austatud härrad Riigikogu liikmed, et sarnasel valitsuse talitamisviisil, mida on nimetatud oravapoliitikaks ja veel teiste ebaseadlike nimedega, olid riiklikust seisukohast hinnates väga halvad tagajärjed. Sarnane valitsuse talitamisviis avaliku arvamise vastu, otsekui kiuste võimulpüsimise tahe, on väga kahetsusvääriliselt tabanud valitsuse autoriteeti ja riikluse mõtet üldse. Sellepärast ei tohiks ei praegu ega ka edaspidi ükski valitsus ennast sarnasse positsiooni seada ja enese ümber sarnast raami ehitada lasta, mille juures kodanikkudele paistaks, nagu poleks valitsusel mingit toetust, nagu oleks valitsus lõpulikult diskrediteerunud poliitiliselt mõtleivate kodanikkude kogu ees, kuid siiski püsiks veel riiklikus organismis edasi otse kui mingi seedimata ollu. Minule tundus see küsimus eriti hell olevat sellepärast, et kuulusin ise nende Riigikogu liikmete hulka, kes tol korral valitsuse vastu väga teravalt arvustades olid sunnitud välja astuma, ja sellepärast kartsin ma kõige rohkem niisugust seisukorda, mille juures ka praegust valitsust oleks võidud ülearu või üle oma loomuliku ea püsinute eelkäivate valitsustega võrrelda. Ja sellepärast olin ka

mina üks neist valitsuse liikmetest, kes erilise huvi ja erilise veendumusega härra Riigivanemale soovitas Riigikogu ette astuda, et tõelikku selgust muretseda.

Teie mäletate, austatud Riigikogu liikmed, et vali arvustus valitsuse ja tema üksikute liikmete vastu ajakirjanduse poolt ei ole mitte viimastel päevadel ilmsiks tulnud, vaid juba pikemat aega. Juba tänavu kevadel läks Riigikogu — nii tundus — selle teadmisega laiali, et sügisel kokku tulles vist valitsuse kriisist mööda ei saa. Hiljem, kuu, osalt juba poolteise eest, on valitsusele ajakirjanduse poolt mitmel puhul selgel sõnal öeldud, et temal aeg oleks minna. Muidugi tulevad vormalistid ja ütlevad, mis tähendab ajakirjanduse seisukoha võtmine, see ei kohusta valitsust mitte millekski, Riigikogu ei ole seda öelnud. Aga lubage küsida, mis on siis ajakirjandus. Meie ajakirjandus on peaaeglikult, nagu teisteski maades, mõned üksikud ajalehed välja arvatud, arenenud erakondliku ajakirjandusena, ja erakondliku ajakirjanduse seisukohavõtmist on kohustatud iga valitsus silmas pidama ja hindama. Kui meil erakonna häälekandja, näiteks „Vaba Maa“, ütleb, et valitsusel oleks aeg minna, ma võin ka seda öelda, kus kohal see öeldud on, siis peaks ometi valitsus seda kuulma ja küsimuse üles seadma, kas tõepoolest tal enam rahvaesituse ja riikikodanikkude usaldust ei ole. Kui sedasama teised lehed mitmes variatsioonis kordavad, siis on ometi selge, et see ei ole ajakirjaniku juhuslik arvamine, vaid et selle arvamise taga seisavad suuremad poliitilised koondused. „Vaba Maa“ redaktorid püüavad tihti tõendada, mis on „Vaba Maa“ tööerakonnaga tegemist, aga ometi on kõigil teada, et ta tööerakonna häälekandja on, keda juhib tööerakonna keskkomitee, ja kes tööerakonna keskkomitee vastu minna ei saa. (A. Anderkopp, tõer: Ei.) Teie, kui üks toimetajatest, katsute veel seletada, et valge on must ja must on valge, aga ega Teie sellega värvitundjaid teisele arvamisele viia ei saa, ja samuti ei saa Teie sellega musta valgeks lupjada. Tema tiitli all ei seisa tõepoolest mitte, et ta tööerakonna häälekandja oleks, aga sisuliselt on ta seda. Samuti ei ole põllumeeste häälekandja „Kaja“ tiitli all tähendatud, et ta on põllumeeste häälekandja, aga meie teame seda ja sellega tuleb arvestada. Samuti teavad kõik, et rahvaerakonna häälekandja on „Postimees“. Kui nüüd erakondade häälekandjad poliitilistes küsimustes, eriti Vabariigi Valitsuse ja ta juhi kohta raskeid sõnu ütlevad, siis peame uskuma, et kui meie riigis natuke poliitilist vastutust riigitegelastel ja erakonnategelastel on, peavad sarnaste üteluste taga seisma era-

kondlikud jõud, ja et need üteldud peavad erakondade keskkomiteede ja parlamendi rühmade poolt aktsepteerimist leidma. Teisiti ei saa endale ette kujutada. On väga tähtis, kuidasviisi ajalehed valitsuse suhtes seisukohta võtavad. Lubamatu oleks sarnane kurt ja pime valitsus, kes ajakirjanduse seisukohtade võtmiste peale ei reageeriks. Asjal on ka veel see halb külg, et kui valitsus käega tõrjudes ütleks, mis läheb mulle korda ajakirjandus, et siis ajakirjandus sellest järjest uut hoogu saab. Siis ei tulda poliitiliste küsimustega ja üldse kaaluvate küsimustega, vaid otsitakse asju, millega valitsusele ja tema üksikutele liikmetele kallale tungida, nagu käesoleval korral on juhtunud. Kas teie siis tõesti saate kätt südame peale pannes öelda, nagu ei oleks praegused ajalehtede süüdistused otsitud? Alles kolme aasta eest kuulsite, et auvääriline härra Riigivanem ja Riigikogu esimees Bekkeri tehaste hooldajad on. Aga meie loeme mõne päeva eest „Kajas“, et seltskonnas olevat ammu kuulujutud ringi käinud, et Riigivanem olevat Bekkeri tehaste hooldaja. Nüüd on see uskumatu tõsiolu Riigivanema enda suu läbi kinnitamist leidnud, hüüab leht. 11 kuud oli Riigivanem omal kohal, enne seda oli ta tuntud seltskonnategelane, ja kahtlemata kirjutasid ajalehed ka sel puhul, kui teda kohtu poolt Bekkeri tehaste hooldajaks määrati, tema asumisest sellele kohale. Aga valitsus võis püsida 11 kuud, ja keegi ei mõelnud seda küsimust üles võtta, kunni nurgatagustel poliitilistel kaalumistel tarvis oli seda küsimust üles puhuda. Nüüd tullakse välja nagu kõige dolerantsemad inimesed üldse ja öeldakse, mõelge ometi, milline saladus võis meie eest eesriidega varjatud olla. On see siis ajakirjanduslik seisukoha võtmine, on see auvääriline, on see poliitilise küsimuse käsitlemine poliitiliselt? See on ometi sarnane kallaletungimine valitsusele, mis kõigehalvemaid tagajärgi võib anda riiklikus mõttes. Sarnaseid kallaletungimisi on olnud väga palju. Ma ei tahaks enda isikut eesrinda toppima hakata, kuid lubage ainult, et ma paari fakti nimetan sellest, kuidas ajakirjandus minu sennise tegevuse kohta seisukohta on võtnud. Kevadel, kui lugupeetud rkl. härra Tonkman, ei tea millistel kaalumistel ja põhjustel tarvilikuks pidas ühe lisaelarve esitamise puhul, mis juuksekarva võrdki minu väljaminekutesse ei puutunud, järelepärimisega esineda Riigikogus, kui palju portfelliita minister oma ametisõitudeks on kulutanud, — mina olin tema teades Riigivanema sõidukulud kõik juba maha sõitnud — siis võttis sarnase absurdliku süüdistuse puhul „Päevaleht“, kes end erapooletuks nimetab, minu kaitseks energiliselt

sõna, seletades, kui ebaõnnetu olevat sarnane kallaletungimine, ja trükkis väga ausal viisil oma veergudel ära seletuse, mis mitte minu ega minu kantselei poolt ei tulnud, vaid mille ma Riigikogus ette lugesin, nimelt selle kohta, kuipalju ma — 23.000 mk. — söidu- ja päevarahaga olin kulutanud, ja avaldas selle esimesel leheküljel. Nüüd mõni kuu hiljem toob seesama „Päevaleht“ teate, et ta on kuulda saanud, et minul kahe poliitilise klubi kutsel kavatsus olevat Berliini sõita. Ta kirjutab, et portfelliita minister on välisministeeriumi informatsiooni kulud, — ma ei tea tõesti, kuipalju neid on, vist 3—4 miljonit, ära kulutanud, kuid sellest hoolimata pidavat ma sõitma välismaile, kätte võttes oma reisipauna, sest portfelli mul olla ei tohi. Mina tahan selle pisikese faktiga illustreerida seda, kuidas seisukohta ei võeta mitte asja enese pärast, vaid selle järgi, kuidas poliitiliselt tarvilikuks peetakse profiiti lüüa. Ma küsiksin, kui tark ja kasulik oleks see valitsus, kes sarnase seisukorra juures, kus ajalehed otsitud põhjustel kallale tungivad, selle peale ei reageeriks? Ma saan aru, et see mõne rühma ja mõne poliitilise tegelase huvides võib väga kasulik olla, asetada valitsust sarnasele seisukohale, kuhu poole igauks sülitada võiks. Ma mõistan, et ajakirjandus on teataval viisil teatud kokkuleppe alusel ühise aktsiooni võtnud valitsuse ja tema üksikute liikmete vastu kõike endale öelda lubades, kõigekaugemale minevalt ja sõnu valimata. Valitsus aga leppigu sellega, et teda manatakse, see pidavat vist riiklikult tark olema, kui valitsus lubab, et teda söimatakse, tema riided ümbert ära kistakse, nii et hilpusidki ümber ei jää. Meie nägime hiljuti kuskil lehes karikatuuri, kus Riigivanem ilma püksteta kujutatud oli. Mispärast peab valitsus vaikima? — Kas sellepärast, et Riigikogu rühmad, kellel seljatagustel kaalumistel meelde ei ole tulnud valitsust kõrvaldada ja uue valitsuse loomisele asuda, valitsuse sõimamist ja mõnitamist jätkavad? Lubatagu veel korra konstateerida, et Riigivanemal käesoleval juhtumisel ei jäänud muud üle, kui et ta pidi Riigikogu poole pöörama selleks, et Riigikogu ise valitsuse tegevust hindaks ja selle üle otsustaks.

Ma ei saa vaikides mööda minna nendest seletustest, nagu oleks sotsialistide koalitsioon valitsust lõhkunud ja valitsuse edasipüsimise võimatuks teinud. Kõigepealt, et sotsialistide arupärimised viimasel ajal olla sarnased, mis oma sisu kui ka oma väljenduse poolest nende vastuvõtmise järele valitsuse edasipüsimise võimatuks teevad. Ma olen valitsuse liige ikka veel, ja sellepärast ei saa ma muidugi rääkida, kuivõrd arupärimiste

esitamine õigustatud oli ja kuivõrd sotsialistide teguviis põhjendatud. Aga mille peale mina tahan tähelepanu juhtida, on see asjalugu, et märksa ammu enne seda, kui sotsialistide poolt arupärimised esitati, juba valitsuse lahkumise küsimus parteide häälekandjate poolt üles seati. Ma tahan seda fakti konstateerida ja lehed nimetada, kes sellest kõnelesid. Härra Tupits, kui ma hakkaksin kõike seda meelde tuletama, mis Teie olete kõnelenud, siis saaksin ma sarnase koorma, millega ma ei julgeks avalikkuse ette ilmuda. Kui Riigikogus oli usuühingute seadus arutamisel ja rkl. Gustavson'i parandus hääletamisele tuli, siis hääletas selle parandus-ettepaneku poolt peale kahe sotsialistliku ministri veel töö-hoolekandeminister härra Kaarna. Sellest on ajakirjandus kinni haaranud ja seletama tulnud, nagu poleks valitsuses enam ühtlust, ja käsitades seda küsimust on nad ka öelnud, mida nad Vabariigi Valitsusest arvavad. Nii kirjutab „Vaba Maa“ 4. novembril: „Sarnasel valitsusel on aeg minna, uuel aga aeg tulla.“ Järgmisel päeval tsiteerib „Päevaleht“ selle „Vaba Maa“ kirjutuse suure pealkirja all: „Praegusel valitsusel on aeg minna“. 1. novembril on „Kajas“ pühendatud pikem kirjeldus valitsuse koosoleku kohta ja selle kohta, kas valitsuses on ühtlust, ja kas sarnane valitsus võib edasi püsida, — ning jõuab eitavale otsusele. Eriti just tollest ajast peale, kus usuühingute seaduse arutamise juures mõne rühma arvates sotsialistlikud ja tööerakonna ministrid lubamatult talitasid, on ajakirjandus hakanud käsutama küsimust, kas praegusel valitsusel on veel rahva usaldus, kas praegune valitsus peab või ei pea minema. Pärastpoole tulid teised asjad, millel ei tarvitse riiklikus elus kuigi suurt tähtsust olla, nagu hipodroomi asi — ja need süvendasid veel kriisi taht. Arupärimise juurde, mida praegu sotsialistidele ette heidetakse, ei olnud tol ajal veel jõutud. Lõpuks, kas ei olnud omapäraselt ja omamoodi väga avalik põllumeestekogude esitaja härra Jürman, kes enne mind samalt kõnetoolilt seletas, et nende arvates praegune valitsus maksimum neli kuud oleks võinud püsida, mitte rohkem — siis palun, härrad, otsige sealt põhjust! Kui tullakse välja eeldusega, et valitsus hiljemalt nelja kuu jooksul peab oma volitused maha panema, siis tuldagu ja öeldagu seda otsekoheselt, milleks siis kaudseid seletusi otsitakse. Tuldagu välja päris põhjustega, neid ei ole ju raske leida. Tarvitseb lugeda tänasest „Kajast“ kohta, mida juba minu parteiseltsimees Mihkel Martna tsiteeris, ja asi on selge. Meie loeme „Kaja“ ja oskame, kui mõtlevad inimesed väga hästi järeldada, mis härradel põllumeestel praegusel silmapilgul südame peal kipitab; see on nimelt

väikerentnikkude seadus. Seal on see koer maetud! On õige, kui peaks korda minema parempoolset koalitsiooni luua, siis on väga tõenäoline, et seaduseelnõu, mida põllumehed praegu nii vähe kannatavad, päevakorrast kõrvaldatakse. Mina mõtlen, et kui ühel poliitilisel erakonnal kindlad seisukohad olemas, siis tuldagu nendega ka välja, kuid ärgu otsitagu muid põhjusi, millega inimestele puru silma ajada, ja millega poliitilist seisukorda selgemaks ega paremaks teha ei saa. (Vahelhüüded.)

Juhataja **T. Kalbus**: Palun rahu!

Portfellita minister **K. Ast**: Ütleme, et neil on õigus, kes arvavad, et sellega, kui kaks sotsialistlikku ministrit hääletasid rkl. Gustavson'i parandus-ettepaneku poolt, mis Vabariigi Valitsuse oma ei olnud, löödi koalitsioonile pragu. Kutsume asuda sellele seisukohale. Aga, austatud härrad, siis oleks pidanud loodama valitsuse koalitsioon sootu teistsugustel alustel, siis oleksid koaleeruvad rühmad pidanud algusest peale küsimuse selgitama, kuivõrd on kohustatud kõik koaleeruvad rühmad valitsuse seisukohti kaitsema, distsipliini pidama. Meil on aga selles küsimuses jäetud täielik vabadus. Vaadake, härra Tupits võiks selles küsimuses teadlik olla, sellepärast, et tema poolt toimetatavas lehes on kirjutatud kuulsast „pjatkast“, mis tegutseb Tshheho-Slovaakias. Koaleeruvad rühmad on eraldanud eneste keskelt viis meest, kes kõik tüliküsimused lahendab. Ükski seaduseelnõu, mis rahvaesitusele arutusele tuleb, ei tohi nende eneste poolt enam arvustuse tule alla sattuda, ja kui ei suudeta kokku leppida, siis kõrvaldatakse see seaduseelnõu arutamise alt, kunni uus valitsuse koosseis tekib. Ma saan sellest seisukohast väga hästi aru. Tshheho-Slovaakiale on see hädatarvilik olnud sellepärast, et seal on koaleerunud kõik rühmad. See on igatahes tüliküsimuste lahendamise tee. Kuid siis oleks pidanud see tee koalitsiooni sisu eneses ära tähendatama. Ma ei ütle, et niisuguseid asju oleks pidanud notaariuse juures välja kuulutatama, aga sisuliselt oleks võidud sarnast koalitsiooni luua. Võib olla, austatud härrad, et meie sarnastel eeldustel ei oleks võinud luua koalitsiooni seinast seinani, see on selge, kuid siis oleks loodud vähem koalitsioon. Kuid praegust koalitsiooni luues jätsid meie rühmad enestele oma endise pale alles; nad ei ole oma tõekspidamistest taganenud ja talitavad kogu aja praeguse valitsuse loomise päevadest peale kunni tänapäevani — lubage seda konstateerida — kõigi eelnõude puhul, mis Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud, iseseisvalt ja oma käe

järgi. Ükski rühm ei ole kohustanud ennast Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu kaitsma, vaid kõik rühmad on jätnud enesele vabaduse nii või teisiti talitada, teha sarnaseid ettepanekuid Riigikogule kui nemad aga soovivad. Muuseas tegi seda hoolekande seaduse arutamisel põllumeeste rühm; aga seda on ka kõik teised rühmad teinud, ja argu järeldatagu sellest faktist, et sotsialistid ja sotsialistlikud ministrid, kes ühtlasi ka Riigikogu liikmetena julgesid sarnase paranduse eest hääletada, mille sisu ei näi vast kooskõlas olevat valitsuse poolt esitatud seaduseelnõuga, et see katse koalitsiooni lõhkuda oleks. Vastasel korral oleks meil olnud juba 1001 katset koalitsiooni lõhkuda, kui meie niimoodi lõhkumise aru saame. Edasi, kui nüüd seaduseelnõu puhul meie oleme nii vabad oma mõistete käsitamises ja oma praksises, siis kaldub see iseenesest üle ka arupärimiste peale. Ka arupärimise suhtes ei ole vabariigi praeguse valitsuse loomise ajal koaleerivate rühmade vahel mingisugust kokkulepet loodud. Üldse püüavad need, kelle huvides on seletada, nagu oleksid sotsialistlikud ministrid koalitsiooni lõhkuda aidanud, tõendada, nagu oleks sarnaseid erilisi kokkuleppeid olnud, mida nüüd täita ei saavat. Muuseas nimetas keegi, see on vist auväärt põllumeestekogude esitaja, et olevat ka riigi põhiseaduse muutmise kokkulepe olnud. Härra Riigivanem, kui tema käest seda küsitaks ja kui seda tarvis oleks, ei keelduks vist omakorda minu sõnu kinnitama, et sarnast kokkulepet, millega koaleerunud rühmad oleksid kohustuse võtnud oma peale praeguse koalitsiooni kestvuse ajal põhiseadust muuta, olnud ei ole. Enda kohta tähendan, et mulle sarnasest tingimusest valitsuse astumise korral midagi ei teatatud. Erakondade häälekandjates puudutati küll seda küsimust, kuid niisugusel kujul, et sellest midagi järeldada ei saa. Nii siis ei ole mingisuguseid tõendusi selleks, nagu oleksid sotsialistid või sotsialistlikud ministrid aidanud valitsust lõhkuda. Kõige tõsisem aga näib meile olevat viimane arupärimine, mis käis Eesti panga portfelli kohta, ja mille puhul rahaminister teatas, et tema ei saa vastust anda. Aga, austatud härrad, kui teie jälle otskohesed tahate olla, siis julgen ma tõendada, et ega see arupärimine ei olnud rahaministri vastu sihitud, vaid selle arupärimise abil on tahetud mõningaid asjaolusid valgustada, mis avalikkusele võiksid suurt huvi pakkuda. (J. Hünerson, põl: Ei või tulega mängida!) Vaadake, avalikkusel on väga huvitav teada seda, mida arupärimise põhjendajad Riigikogule ütlevad. Austatud härrad, juba ühte ajalehte nimetasin, mille iseloomus-

tamiseks võib väga raskeid sõnu tarvitada, kus meie riigipea ja Riigikogu esimees on kujutatud sarnastes nilbetes poosides, et seda ei kõlbaks teha isegi langenud naisterahvaga. Meie parlamendi esimees nagu ei olekski enam isik, kelle autoriteet kaitsmist väärrib. Teie arvate, et ka riigipea ei ole isik, kelle suhtes vähemalt minimaalset austust peab üles näitama. Kes teeb siis seda, küsin mina. Seda teeb seesama rühmade, kelle telgitagust arupärimise teel taheti pisut valgustada. See leht elab ja trükib oma makulatuuri riigi rahaga.

Kui nüüd lugu nii on, et valitsus seesmiselt ei ole veel jõuetuks muutunud, et valitsus oma seesmiste vastolude pärast ei ole sunnitud olnud erakorralise teadaandega Riigikogu ette astuma ja küsimuse üles seadma, kas on tal veel rahvaesituse usaldus või mitte, kui see pööramine Riigikogu poole on sündinud neil põhjustel, mida Riigikogu rühmad ja erakonnad ja erakondade taga seisev ajakirjandus loonud on, siis peame nüüd, kus tagant järele selgunud on, et sotsialistidele, keda nüüd kui patuoinaid tahetakse kõrbesse saata, süüd ette heita ei saa valitsuse kriisi esile kutsu- mises — peame järeldama, et valitsuse kriisi ja kriisi võimalused esile on manatud mõne rühma ja mõne parteitegelase poolt, kes sellejuures oma erisidte taga ajavad, sest poliitilisi põhjendusi ette toodud ei ole. Poliitilised põhjendused valitsuse vastu pidid olema need, et sotsialistid on koalitsiooni ära lõhkunud peasjalikult oma arupärimistega. Mina aga näitan ja ka enne mind on näidatud, et veel enne seda, kui sotsialistid oma viimaste arupärimistega olid esinenud, mida neile nüüd süüks pannakse, et veel enne seda oli valitsuse kohta küsimus üles seatud, mispärast ta oma kohalt ei lahku, ja kui kaua ta veel mõtleb edasi püsida. Kui nüüd selgunud on, et ei seaduseelnõude puhul valitsuse seisukohtade lahkumine rühmade omast ei ka arupärimiste esitamise fakt nende aluste tõttu, mis praeguse koalitsiooni jaoks loodud, mingil tingimisel valitsuse kukutamise püüet eneses ei sisalda, — siis langevad ka kõik poliitilised põhjendused praeguse situatsiooni tekitajatele. Ei jää mingisugust poliitilist põhjust järele, vaid jäävad ainult tumedad eeldused teiste isikute ja teiste rühmade eest kõnelema, aga mitte ühtki poliitilist motiivi. Võtke näiteks põllumeestekogude esitajate ülemineku-vormel, milles seletatakse, et Riigikogul tuleb konstateerida, et sotsialistid on koalitsiooni juba lõhkunud, ja et sotsialistid olevat valitsusele juba umbusaldust avaldanud. Austatud põllumeestekogude liikmed! Lubage küsida, mis ajast on teid pandud eestkostja-

teks ja hooldajateks sotsialistidele? Ma küsin nimelt sellepärast, et kui jumal paraku meie rühm peaks teie hooldamise alla sattuma, siis satuksin ka mina teie hooldamise alla. Ma tahaksin teada, mispärast kipute teie meie eest kõnelema ja meie seisukohti seletama. Lubage ometi, et meie ise seisukohad võtame Vabariigi Valitsuse vastu. (Vahelhüüe J. Teemant'i, põl poolt.) Ah, härra Teemant, meie oleme vanad tuttavad ja head sõbrad, ja kui Sina ka oled kõnelema hakanud... (Naer.) siis võin öelda, et Sinu lähedal mehi istub, kes Bekkeri tehaste hooldajaks soovivad saada. Ega sellepärast siis sotsialistide hooldajaks ei maksa hakata, see hooldamine ei teeks teile muud kui tüli, sest need hoolealused ei andu hooldamisele. Ka mina omas isikus ei andu sellele mitte. Oodake ikka ära, kunni igaüks jõudumööda oma seisukohad võtab.

Kui ma nüüd lühidalt, väga lühidalt kokku võtan selle sisu, mispärast ma tarvilikuks pidasin ka oma poolt käesoleva küsimuse selgitamiseks sõna võtta, siis võiksin seda järgmiste sõnadega teha ja nimelt: praeguse valitsuse loomise ajal ei ole sarnaseid kokkuleppeid loodud, mille alusel nüüd võiks üksikute rühmade ülevõlpidamist nii seletada, nagu oleks see või teine rühm valitsuse juba lõhkunud või valitsusele juba umbusaldust avaldanud. Kõik need asjaolud, mida praegu üksikute kõnelejate, kui ka ajakirjanduse poolt ette toodud, kõik see sõjakäik on alganud hoopis varem, kui sotsialistid oma arupärimistega esinesid. Kolmandaks ei ole need, kes räägivad, et koalitsioon juba ongi lõhutatud, mingisuguseid põhjendusi ette toonud, mis tõepoolest põhjendused oleksid ja mis põhjendatud oleksid. Üldse ei ole neil, kes valitsuse koalitsiooni purunemisest räägivad, mingisuguseid poliitilisi motiive, vaid ainult umbkaudsed kõnelemised ja peaaegu mõistukõnelemised. See näitab ainult üht asja, et mitte üksik rühm ei ole valitsust lõhkunud, ei ole ka valitsus sise-mise põdemise teel lagunemisele jõudnud, vaid valimiseelses meeolus on teatud poolt ja teatud isikute poolt leitud, et aeg on praegust valitsust ja praegust koalitsiooni kukutada, et asemele panna teist valitsust. Ja et see meeolu nii väga hästi tundus, et see läbi paistis hoolimata nendest tõsistest sõnadest, mis tarvitatud, ongi Vabariigi Valitsus ja Riigivanem Riigikogu poole pööranud kindla vastuse saamiseks, kas tal on veel usaldust või ei ole. See oli kahtlemata kõige targem, mida Vabariigi Valitsus ja härra Riigivanem teha võisid, ja halb on ainult see, et Riigikogu selle risti ettepanud küsimise peale ei taha kindlat ja täpset ning usalduspärast vastust anda, vaid poetakse tumedate lausete taha, keritakse, ja

keritakse nii, et niidiotsad juba käest on kadunud. Mina, hinnates Eesti riiklikku olukorda, loodan, et Riigikogu võtab kindla ja selge seisukoha ja seda valitsusele ütleb, ja et ta poolikute lausete ja vigurdavate kerimiste juurde peatuma ei jää. Selget vastust nõuab valitsus ja selleks on tal täielik õigus. Kui rahvaesitus seda anda ei taha, siis tulevad vastavate rühmade kohta ka vastavad järeldused teha.

Juhataja T. Kalbus: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Põllumeestekogude Riigikogu rühma esitaja rõhutas muuhulgas, et tema poliitilised mõtteosalised ei saa koalitsiooni toetada sellepärast, et ei ole lahendatud põhiseaduse muutmise küsimust nõnda, nagu nende rühmal põhjust olnud oodata. Muuhulgas riivas ta mind, kui eelmist Riigikogu esimeest sellega, et ta seletas, nagu ei oleks Riigikogu esimees põllumeeste rühma algatusele käiku andnud, nagu lubatud. Rõhutan selle väite ümberlõhkamiseks, et mina põllumeestekogude rühma algatuse olen teistele rühmadele edasi andnud ja olen palunud, et rühmad oma seisukohti avaldaksid. Kahjuks ei ole mul korduvate pealekääimiste peale vaatamata võimalik olnud rühmadelt vastust saada. Ja sellepärast ei ole mina saanud seda küsimust nii liikuma panna, nagu vast põllumeestekogude rühm seda oleks soovinud. Minul ei olnud aga mingisugust õigust või põhjust aktiivselt kuidagi rühmadele seisukohavõtmist peale sundida teatavas sihis, vaid minu ülesanne oli ainult vahetalitajaks olla rühmadele, mida ma ka täitnud olen. Nii ei saa mind selles asjas kuidagi süüdistada.

A. Anderkopp (tõer): Austatud Riigikogu liikmed! Täna seaks koosolekuks on Riigikogu kokku tulnud lugupeetud Riigivanema kutsel, et rahulikult arutada küsimust, mida Riigivanem päevakorraks tõstnud. Vaevast saab aga öelda, et Riigikogu selle kutse rahulikult vastu on võtnud. Ja eriti kahe viimase rühma esitajate kõned tunnistavad seda. Mulle tundub isegi, et meil on selle tee peale mindud, kus on tahetud 12-tolliliste suurtükkidega laskma hakata, kus need aga rohkem püssirohuga täidetud on, kui need riistad seda välja kannatavad, ja vist on nende riistade lõhkemise juures mõned laskjad õige tugevasti ise pigistada saanud.

Mina ei taha sellepärast ei ühele ega teisele poole etteheiteid tegema hakata, aga veel enam end nende etteheidete vastu kaitsema

hakata, mis minule isiklikult kui ka rühmale tehtud. Küll peaksin aga tarvilikuks täieliku selguse saamiseks üksikute asjade juures peatuda, mis minu arvates nõnda ette ei olnud toodud, nagu meie rühm nendest aru saanud ja aru saab.

Arusaamatuks jäi minule ja ka inimestele, kellega mul vahepeal võimalik oli kõneleda, ühe kõneleja seisukoht, kes arvamisel oli, et meie valitsuse saatuse kohta oleme tahtnud kõneleda. Issand Jumal tule appi, ei ole meie seda tahtnud! Härra Riigivanem on seda teinud, tema on Riigikoguga rääkida tahtnud. Ja kui rühmad tulevad ja valitsuse deklaratsiooni puhul oma seisukohti avaldavad, siis heidetakse neile ette, miks teie seda teete, mis teie kõnelete, mis teie tahate? Mina saan aru, et võidakse inimestele ette heita, kellega mitte ühisel arvamisel ei olda, ühte teist, aga kui tuldakse ja visatakse üle terve Riigikogu käega, öeldes, et on teotatud Riigivanemat, milleks on kaasa aidanud ka ajakirjandus, siis peaks lähemalt defineerima, kes seda teinud. Senni ei saa niisugust etteheidet kahjuks omaks võtta. (M. Martna, stp: Teie oskate seda nii teha, et „kahjuks“ seletada ei saa.) Isiklikult teiega, härra Martna, oleme alati rääkida saanud, oleme alati üksteisest aru saanud ja usun, et meie seda ka täna saame.

Meie rühm on eriti hooldamise küsimuses rahulikult oma seisukohta kaalunud ja on seisukohad Riigivanemale tema enda palvel teatavaks teinud. Härra Ast oli sellepärast väga kuri, miks lehed üksteistkümme kuud on mööda lasknud minna, ilma et see küsimus üles oleks võetud, vaid seda on alles nüüd tehtud. Mina võin kinnitada, et mina sellest asjast sain esimest korda kuulda üks päev enne, kui see ajalehes ilmus, ja meie rühm oli väga imestanud, kuidas niisugune olukord võis võimalik olla, et Riigivanem ühtlasi hooldaja on. Ega meie ometi salapolitseinikud ole, kes uurimas käivad, mis üks või teine valitsuse liige teeb? Meie rühm on omad seisukohad teatavaks teinud, sest härra Riigivanem on seda ise palunud. Meie ei ole puudutanud ka Bekkeri tehaste varanduslikku olukorda selles lehes, kus mina toimetajaks olen. Meie oleme oma seisukoha avaldanud, ja seal tuleb nüüd härra Tõnisson etteheidetega, kas sellepärast, et meie põhimõtteliku seisukoha avaldasime selles asjas, milles härra Riigivanem rühmadelt seisukohti teada tahtis saada. (J. Tõnisson, rhv: Võtke need ja kallake kellelegi teisele kaela.) Teie olete kallamise peale suurem meister, kui mina. Aga ma tahaksin teada, mis meie kalkanud oleme? Millega mina samuti nõus

olla ei saa, on see, et Riigikogu ei tohi üldse sellest hooldamise küsimusest kõneleda. Hea küll, minu härrad, võtame selle osa deklaratsioonist ära, minul ei ole selle vastu midagi kui Riigivanem nõus on? Aga härra Riigivanem on küsimuse üles seadnud, on rühmade käest seisukohti küsinud, ja meie oleme härra Riigivanemale vastuse andnud, et meie hooldamist riiklikust seisukohast otstarbekohaseks ei pea. See on, härra Tõnisson, juba mõnda aega tagasi Riigivanemal teada, ja ta oleks võinud järeldusi teha. Meie oleme härra Riigivanemale näidanud nende puuduste peale, mis sellel instituudil üldse on ja seletanud võimalusi, kuidas seda likvideerida. Kui härra Riigivanem tahab, ja mina arvan, et temal see tahtmine peab olema, rahulikult tunnistada neid seisukohti, mida meie oleme ette toonud, siis kinnitaks ta seda sama. Kui härra Riigivanem neid seisukohti tahaks Riigikogus korrata, siis, ma usun, saaks vist igapäevale selgeks, et meie Riigivanemat oma seisukohaga teotanud ei ole. (J. Tõnisson, rhv: Niisuguseid tähtsusetu asju ei kista ülepea tõsiste asjade hulka.— O. Strandman, tõe: Teie räägite tähtsatest asjadest.— Äge sõnavahetus Riigikogu liikmete J. Tõnisson'i ja O. Strandman'i vahel.— Hulgalised vahelhüüded.— Üldine ärevus. Juhataja helistab.)

Juhataja **T. Kalbus**: Kuulutan 10-minutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 9.20 min.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 9.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

A. Anderkopp (tõe): Austatud Riigikogu liikmed! Mul oli juba võimalus tähendada nende etteheidete peale, et Riigikogu koosolek üldse hooldamise küsimuse päevakorda on võtnud, ja ma juhtisin tähelepanu sellele, et vähemalt meie rühmal põhjust ei ole arvata, et tema oma seisukohaga Riigivanemat on teotanud. Täiesti õhku lastud on, minu arvates, igasugused etteheited, et hooldamise küsimust on püütud nõnda vaadelda, nagu oleks siin rahaliste huvidega tegemist. Meie rühm ei ole seda kunagi sellest küljest võtnud, ja leht, kus mina toimetajaks, ei ole katsunudki küsimust sellest küljest valgustada. Mina arvan, et lugupeetud rkl. härra Tõnisson Riigivanema veidi piinlikku seisukorda on

pannud, kui ta seda küsimust suure paatosega on püüdnud siduda 1. detsembriga. Mis on siin ühist? (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Meie räägime sellest pärast, kes teinud, kes mitte. Teie ehk kirjutate seda eneste lehes. Ma tulen selle asja juurde tagasi, kui soovite. Milles minu arvates see piinlikkus seisab, on see, et Riigivanem ise on tasuküsimuse üles tõstnud, ise rahast kõnelema hakanud. Kui nüüd selle rühma esitaja, kuhu lugupeetud härra Riigivanem kuulub, tuleb avaliku süüdistusega teiste rühmade vastu, et nemad on Riigivanemat teotanud, et need on inetud inimesed, loen ma oma kohuseks vähemalt teatada, kuidas lood olid. Kui meie rühma esitaja omavahelistel läbirääkimistel härra Riigivanemaga oma seisukoha talle teatavaks oli teinud, sündis järgmist. Ma ütlesin ette ära, et meie oleme härra Jaakson'i alati hinnanud, oleme hinnanud tema rahulikku meelt. Meie teame väga hästi, et üheks härra Jaakson'i sõnaks, kui temal poliitikast kõne on olnud, on alati järgmine sõna. Nimelt ütleb härra Jaakson, et tema heameelega tööd teeb ja seda tööd hindab, aga kui hakatakse poliitikat tegema, seda sõna jutumärkides võttes, et tema siis seda enam välja ei kannata. Sellest seisukohast on härra Riigivanem välja läinud, kui tema meie rühma esitajalt küsis, et inimene, kes on tööd teinud hooldamise alal 1921. aastast peale, nüüd sealt lahkuma peab ja oma töövaeva ja töötasu peaks kaotama, kas on siis see õiglane? Need olid sõnad, millega Riigivanem ise ainelise tasu küsimuse ülesse tõstis, kuna meie rühm seda üldse puudutanud ei ole. Kui härra Tõnisson ütles, et need on inetud inimesed, et nemad on Riigivanema kohta teotavalt öelnud, siis langevad need etteheited, mis härra Tõnisson on teinud, tema oma ja Riigivanema vastu. (J. Tõnisson, rhv: See on dialektika! A. Tamm, rhvsv: Retoorika!) Mulle tuleb siin juhtumine meelde, mis kaugeltki tähtsusetu ei ole. See on nimelt see, kuidas vaatasid üksikud rühma tegelased 1923. aastal, kui härra Päts'i valitsus loodi ja tööerakonna rühm seisukoha üles seadis, et valitsuse liikmetel pole riiklikust seisukohast välja minnes soovitav, et nad võtavad äriliste ettevõtete juhtimisest osa. Siin oleks eriti huvitav see seisukoht, millele asus rühm, kuhu üks minu eelkõnelejatest kuulus, rahvaerakond. See rühm ütles J. Tõnisson'i suu läbi, et neile väga sümpaatlik on tööerakonna poolt esiletõudud seisukoht, et nemad selles tervendust leiavad riiklikule poliitilisele elule. Mis kõneleb aga J. Tõnisson nüüd? Härra Ast kõneles meie ajakirjandusest. Minul ei oleks põhjust selle juurde tagasi tulla, kuid tähendan niipalju, et tema arvab

ajakirjandusest välja lugevat, et tänane päev olevat ajakirjanduses ette kuulutatud ja õige kategoorilisel kujul. Härra Ast eksib väga, et üksikud lehed on erakondade keskkomiteede omad. Selle lehe juures, kus mina osanik olen, on terve rida isikuid, kes ei kuulu sellesse poliitilisesse erakonda, kus mina olen. Härra Ast ei saa vist salata, et teised inimesed paremalt ja pahemalt poolt on kirjutanud minu lehes ja seisukohalt, mis minu omadest täiesti lahu läheb. Ka K. Ast ise on kirjutanud. Nõnda et rääkida, et üksikud lehed on erakondade keskkomiteede omad, langeb iseenesest täiesti ära. Tähendati selle peale, et lehed olla kõnelenud natukene aega tagasi sellest, et käesoleval valitsusel on aeg minna. Eriti tähendas härra Ast seda „Vaba Maa“ kohta. Mina võtan selle väikese väljakutse vastu, kuid arvan, et härra Ast ei andnud sellele vist isegi suurt tähtsust. Seal on kirjutatud: „siis on aeg praegusel valitsusel minna“. See kirjutus on minu oma, ja mina teadsin väga hästi, mida ma selgitasin. Mina kirjutasin nendest raskustest, mis praegusel valitsusel on, ja katsusin teoreetiliselt näidata, missugune peab valitsus olema, kui ta tahab ühtlane olla, ja tulin teatavate järelduste juurde, mis olid eitavad, ja ütlesin, kui niisugused nähtused on esile tulnud mitte praeguse valitsuse juures, vaid üldse valitsuse juures, siis on aeg, et see valitsus, kes teistiti talitada ei oska, läheb ja uus asemele tuleb. Selle lause järele tulin mina härra Jaakson'i kabineti juurde tagasi ja ütlesin, et need raskused, mis praegu ees on, peavad kõrvaldatama ja avaldasin oma arvamist, kuidas need raskused ennast kõrvaldada annavad, et valitsus edasi töötada saaks.

Kui härra Ast oleks lugenud, mis nende kahe lause ees seisib, oleks selge olnud, mida selle lausega on tahetud ette tuua ja mida on tahetud mõelda ja mida mitte. Nüüd on ta aga sootu teist kõnelenud. Sama kirjutuse samasugusel kujul tõi ette üks teine leht, aga see ei olnud „Vaba Maa“, vaid üks teine leht pidas ennast kohustatuks niisuguse võõrriitõlgitsemise peale vastust andma. Ja peab ütleva, et see küsimus selgitamist leidis.

Kui härra Ast arvamisel ja seisukohal on, et ajalehed viimasel ajal, õieti novembrikuust peale on tihti kirjutanud, et valitsusel oleks aeg minna, siis ei teeks härra Ast halvasti, kui tema tähendaks ühe lehe peale, mis temale oma poliitiliste vaadete poolest nii lähedal seisab, ja see oleks sotsialistide ühine häälekandja „Ühendus“. Ma oleksin rõõmus, kui minule näidataks kolme numbri hulgast üksainukene, kus etteheiteid ei tehta valitsusele, ja kus mõista ei anta, et valitsusel on aeg minna. Mina olek-

sin rõõmus, kui viimase üheteistkümne kuu jooksul ilmunud lehtede hulgas leiaksin ühe lehe, kus seda sees ei ole. Mina olen kindel, et see peaaegu igas lehes on. Mina ei saa aru, mispärast härra Ast võtab näite teistest lehtedest ja katsub selle põhjal ennast kaitsta ja teistele kallale tungida. Muidugi, igapähele on enesekaitmine lubatud, kuid ma arvan, et see teguviis ennast ausalt põhjendada ei lase. (J. Vain, stp: Kas teie nimetate mõned lehed.) Kolmest lehest kaks. Mina usun, et teised Riigikogu liikmed on neid numbreid lugenud ja mäletavad kõike seda väga hästi. Kaugel olen ma sellest, et hakata niisuguste küsimuste üle polemiseerima. Minu siht oli märkida ainult üksikuid mõtteid, mida siin on valesti käsitatud ja põhjendatud. Muuhulgas tõi minu lugupeetud eelkõneleja ette asjaolusid, mis õiged ei olnud. Mitte Teie rühm, härra Ast, ei olnud 1923. a. see, kes selle küsimuse pärast sõdis, et minister ei tohi äris juhtiv olla. Meie nõudsimme seda ja oleme rõõmsad, et oleme rühma leidnud, kes samal seisukohal on. Meie rühm on jäänud samale seisukohale, mis tal sel ajal oli, ja ma võiksin kinnitada, et meie rühm ei saa selle valitsusega kaasa minna, kes seda küsimust lahendada ei taha, nõnda nagu meie seda tarvilikuks oleme pidanud, sest muidu ei saa poliitikat teha, kui kokkulepet ei ole. Kui aga tahetakse valitsus luua, kes selle küsimuse maha matab, siis, härra Ast, oleme meie selles küsimuses kõige suuremad sõbrad. (J. Vain'i, stp vahelhüüe.) Selles see õnnetus ongi, et Teie seisukohal olete, et kriisivõimalusi ei tohi välja kutsuda, aga kes kriisist täna kõige rohkem kõneles, olete teie. Mina ei leia põhjust, mispärast see küsimus niisuguses ulatuses üldse ülesse on võetud. Viimased sotsialistide arupärimised on need, mis põhjust andsid teistele rühmadele küsimust üles võtta, kas sotsialistid oma tegevusega valitsusele raskusi ei tee. Tuletame meelde, kui Riigikogu kevadel laiali läks, see oli 19. või 20. juunil, ja enne seda kuu aega on see küsimus mitu ja mitu korda ajakirjanduses olnud, ja et see talitamisviis, mis sotsialistid tarvitavad, vastuvõetav ei ole. Ärgu seotagu sellepärast neid asju viimaste päevade sündmustega. Kui härra Tõnisson ja härra Ast seadsid küsimuse üles, et andku rühmad lõpuliku ja selge vastuse. Meie rühm on samasugusel seisukohal, et selle andma peaks, kuid siis peab Riigivanem ühe osa oma deklaratsioonist maha tõmbama, millega meie nõus olla ei saa, või vähemalt vastama. Mina olen oma rühma nimelt küsinud Riigivanemalt vastust nende küsimuste kohta, ja nüüd lubatagu siis, et meie rühm ütleb, et härra Riigivanemalt ei ole vastust saadud, ja ärgu härra Riigivanem

siis meie käest vastust nõudku, kui ta ei ole suutnud seda ise anda. Õeldakse, et meie olla kriisitegemisega välja tulnud. Ma nime-tasin, kust need tegijad tulevad. Mina tähendasin oma rühma teadaandes, et meie oleme kaitsenud ja kaitseme praegu valitsust, kui tema seljataga koalitsioon seisab. Meie tahame seda teha siis, kui ka teised seda teevad. Kui on aga rühm olemas, kes ise tahab valitsuses olla ja ka valitsust arvustada, siis ei saa meie kaasa teha. Meie tööerakonna mees, kes istub valitsuses, kes töötab, ja kes oma töö eest vastutust kannab, ei pea olema see peksupoiss, kellele kallale tullakse ning kõiksugu asju ette heidetakse, kui meil võimalus puudub end kaitsta. Siin öeldi, et ei saa ühte rühma teise üle hooldajaks panna ega hoolekannet teise rühma üle sisse seada. Pean härra Ast'ile tähendama, et rühm, kuhu mina kuulun, hoolekannet ei vaja, ja palun seda rühma, kuhu härra Ast kuulub, oma hoolekannet meie peale mitte laiendada, vaid meie rühm tahab iseseisvalt tegutseda. Kui sotsialistid on arvamisel, et tuleb valitsuselt aru pärida, teisi kaaslasti valitsuses lüüa, siis valitsegu. Aga ärgu võetagu meilt võimalus meie arusaamise juures seda teha, mida õigeks peame. Kõigil rühmadel on võimalus arupärimisi esitada, kui aga ühe rühma liikme kallale piiramata arv kordi minnakse, siis ei saa sellega rahul olla, ja sellepärast ei saa meie ka neid põhimõtteid omaks võtta ega lubada, et meie inimestele, kes valitsuses, kallale tungitakse, neid sõimatakse, kusjuures meie peame suu kinnipidama. Sellest seisukohast välja minnes tahaksime selge vastuse saada selle kohta, mis teevad need, kes senni valitsuse vastu on teisel seisukohal asunud. Et sotsialistid teatava seisukoha on esile toonud, milles tõendavad, et neid ei saa süüdistada selles, et nemad valitsuse lõhkumiseks põhjust on andnud, siis tahaksin teada: Kas on sotsialistid sellega täieliku vastuse andnud, ja mis nad mõtleavad neljapäeval teha? Kas võetakse need arupärimised tagasi, mis valitsuse vastu esitatud? Selle küsimise peale oldakse meile vastus võlgu. Meid sunnitakse vastutust kandma, aga meile ei anta mingisugust võimalust end kaitsta. Niisugune seisukord, mu härrad, ei lähe. Äрге nõudke rohkem, kui meie anda suudame. (O. Amberg, krst: Väga õige.)

Juhataja **T. Kalbus**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Vahejuhtumise kohta, mis siin Riigikogu koosolekul aset on leidnud rkl. härra Strandman'i ja minu vahel, on mul au järgmist faktilist materjaali ette kanda.

Riigikogu koosolekul 19. novembril s. a. esinesid siin Riigikogu liikmed Jonas, Vain

ja Jõeäär arupärimise-ettepanekuga Vabariigi Valitsusele riigistatud Joala mõisa peale obligatsiooni-laenu tegemise asjus. (A. Anderkopp, tõer: Rahvaerakonna materjaal!) Seda ei tea ma, aga materjaal näikse hea olevat. (Naer.) „Maaseadusega riigistati Kreenholmi vabriku mõisa Joala. Nagu kuulda, on selle mõisa peale endised omanikud, see on aktsiaselts, teinud obligatsiooni-laenu 600.000 Inglise naela suuruses. Selle laenu tegemise käik olevat järgmine: (J. Holberg, põl: Korra oleme kuulnud juba.) 10. mail 1924. aastal on Kreenholmis a/s juhatus otsustanud, arutades laenu tegemise küsimust, anda üksikutele isikutele ja huvitatud raharingkondadele ilma aruandeta tasuandmiseks 10% obligatsiooni hinnast, see on 60.000 Inglise naela. Selle otsuse on kinnitanud aktsiaseltsi üldkoosolek 18. juulil 1924. a., kus ka ühtlasi otsustatud 600.000 Inglise naela suuruses laenu tegemise küsimus jaatavalt. Selle laenu tegemiseks on loa andnud tolleaegne rahaminister Otto Strandman 31. juulil 1924. a.” Selle peale võttis rkl. härra Strandman sõna isiklikus asjas ja seletas, nagu Riigikogu koosoleku stenogrammist näha: „Selle arupärimise peale vastab muidugi Vabariigi Valitsus. Kuna see arupärimine nähtavasti rohkem minu vastu on sihitud, siis lubage, et mina isiklikus asjas sõna võttes faktilise märkuse teen ja ütlen päris kindlasti, et mina kunagi ei ole luba andnud Joala mõisa peale laenu tegemiseks“.

Nüüd on aga Rakvere krepostijaoskonna raamatutest järgmist kuulda: „Kreenholmi vabriku kinnisvara kreposteerimise küsimus. Laenutingimused on kinnitatud rahaminister O. Strandman'i poolt 31. juulil 1924. a. obligatsiooni tegemiseks 600.000 naelsterlingit. Laen on 20 aasta peale 7%-ga. Sissetulek obligatsioonidest vabastatakse 50%-lisest maksust rahaliste kapitaalide pealt saadud sissetulekutest. P. 6. Protsentide ja kapitaali välja maksmine obligatsioonide järgi kindlustatakse kõigi osahühisuse kinnisvaradega, niihästi sellega, mis temal praegu on, kui ka sellega, mis ta tulevikus omandada võib. Obligatsioonid võib välja lasta ainult pärast seda, kui obligatsiooni võlg kõigi osahühisuse kinnisvarade peale krepostiraamatutes esimese obligatsiooni õigusega väljaantavate ja obligatsioonide täielikus summas sisse kantud on, kusjuures kõik see varandus obligatsioonide väljaandmisel kõigist tema peal olevatest võlgadest vabastatud peab olema“.

Juhataja **T. Kalbus**: Teie kõneae on möödas.

J. Tõnisson (rhv): Tulen uuesti. (Naer.)

Juhataja **T. Kalbus**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Strandman'il.

O. Strandman (tõer): Kahjuks ei saa ma täies ulatuses härra Tõnisson'i faktilise märkuse peale vastata, sellepärast et temal aeg lõppes kodukorra järgi ja kõike ette ei saanud tuua. Aga alguses ütlen ma, et on suur vahe ühe teatava objekti peale kreposteerimise luba anda, teiseks üldtingimused laenusamiseks kokku seada, et seda laenu peavad kindlustama omaniku kõik varandused. Siin ütlen mina, et ma ei ole obligatsioone kinnitanud, mina olen laenutingimused kinnitanud, nagu seal on öeldud. Edasi on neis tingimustes öeldud, et rahaministeeriumil tuleb veel kinnitada obligatsioonide vorm. Enne obligatsioonide väljaandmist tuleb rahaministeeriumil omanikkude käest allkiri võtta, et nad kohustuvad ka pärast kinnitamist kõikide kinnisvarade peale, mis nad omandavad, veel laenu tegema. Kui krepostijaoskond on ekslikult kinnitanud laenu niisuguse vara peale, mis Kreenholmi oma ei ole, siis ei saa selle eest vastutada ükski rahaminister, sest ei rahaminister ega Vabariigi Valitsus niisugust luba anda ei saa, sest ei Vabariigi Valitsus ega rahaminister ei saa seadust muuta. Kui pärast seda on need obligatsioonid rahaministeeriumi toodud, siis oleks pidanud need seal kinni peetama. Ja kui rahaministeerium seda pärast minu äraminekut ei ole teinud, ei või mina selle eest vastutust kanda.

Härra Tõnisson jookseb ette. Härra riigikontrolöör ütles mulle, et on süüdistus tõstetud, ja ta tahab seda asja uurida. Ma arvan, et enne kui härra Tõnisson siin hakkab ette jooksmas oma puudulikkude andmetega, ootame ometi ära, kunni härra riigikontrolöör rahaministeeriumist akti võtab, sinna juristid kutsub, ja siis öeldakse, kas on mul süüdi või mitte.

J. Tõnisson (rhv): Palun sõna faktiliseks märkuseks.

Juhataja **T. Kalbus**: Kodukorra § 67. põhjal saab faktiliseks märkuseks sõna võtta ainult üks kord ja mitte üle kolme minuti.

A. Jürman (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! Täna valitsuse deklaratsiooni arutades ei olnud meie rühmal kavatsus pikka-desse läbirääkimistesse astuda, sest rühmad tahtsid vastust anda lühidalt nende küsimuste peale, mida härra Riigivanem rühmadele ette kandis. Kahjuks aga kaldusid läbirääkimiste juures, iseäranis rkl härra. Tõnisson, oma ettekandes sarnasele teele, et tahes või tahtmata tuleb veel sõna võtta ja puudutada neid küsimusi, mida siin arutatud. Kahjuks peab

ütleva, et rkl. Tõnisson'i kõne oli rohkem mõnituskõne kõigi siin tõsiselt võetud küsimuste kohta. (A. Tamm, rhvsv: Pärts õige!) Ja seda peab sellepärast veel kahetsema, et kui rühmad küsimuse võtsid tõesti õigelt ja tõsiselt, et vastust anda härra Riigivanema küsimuste peale, siis viidi esmalt härra Tõnisson'i ja pärast härra minister Ast'i poolt küsimuse arutamine sootu teisele alusele, võiks öelda, niisugusele mõnitamise teele, mida meie oleme tähele pannud juba enamalt, iseäranis nende ridadest, kuhu kuulub härra minister Ast.

Esiteks peatuksin üksikute faktide juures, mida ma ette tõin oma vastuses härra Riigivanemale. Kui põllumeeste rühm oma vastuses Riigivanemale alguses tähendas seda käiku, kuidas sündis suur koalitsioon, missugused kokkulepped suures koalitsioonis olid, siis tähendasime, et suur koalitsioon moodustati lühema aja peale. Seda väidet katsus minister Ast ümber lükata, kuid ilma järelduseta, tarvitades ainult demagoogilisi võtteid. Härra Ast'i arvates pidi koalitsioon kestma lõpmatuseni, ilma et teda oleks loodud lühemaks ajaks. Kui meie nüüd võtaksime kätte Riigivanema deklaratsiooni tema valitsuse moodustamise ajal, siis leiame sealt, et Riigikogule ettekantud valitsuse tegevuse kava on kokku seatud just lühema aja peale, ja seda sellepärast, et sündmuste käik niisugune oli, mis ei lubanud koalitsiooni moodustada platvormi alusel, mis oleks rühmade vahel läbi töötatud põhjalikult, nagu see harilikult enne valitsuse moodustamise ajal sündis.

Kui põllumeeste rühma esitajad valitsuse deklaratsiooni puhul sõna võtsid, siis teatasid nad järgmist, mida võime lugeda Riigikogu protokollidest: „Deklaratsioonis eneses on juba alla kriipsutatud, et tema on lühema aja peale ettenähtud töökava, sest valitsuse moodustamise ees olid läbirääkimised rühmade esitajatel, kus pea kõikide rühmade esitajad toonitasid, et meil elu on näidanud, et Eesti riigi põhiseadus nii mõneski asjas tuleb revideerimisele võtta ja muuta. Ja teadagi, kui põhiseaduses üht või teist küsimust tahetakse lahendada rohkem vastavalt elule, siis selleks on tarvis rahvahääletamine ette võtta. Kuna Vabariigi Valitsuse moodustamine kiire oli, mida praegune seisukord nõudis, siis ei saanud rühmad selle juurde jääda ja seda nõuda, et need suured küsimused, mis seisavad ees põhiseaduse muutmise alal, et need oleksid saanud deklaratsiooni üles võetud. Kui rühmad neid küsimusi nüüd tõsiselt kaaluma hakkavad, leiavad nad ka ühise kokkuleppe, et meil kord puudused, mis on põhiseaduses, rahvahääletamise kaudu lähemal ajal kõrvaldataks.“ Ja ükski rühmadest ei vaielnud sel ajal põllumeeste rühma deklaratsioonile vastu. Siis on ka täiesti õigustatud põllumeeste

rühma praegune seletus, mida meie vastuseks Riigivanema erakorralisele teadaandele andsime.

Härra Tõnisson püüdis oma kõnes näidata, et see ei ole muud midagi, kui lihtsalt tahtmine kriisi teha, ja see tahtmine on juhitud kriisitegijate, nagu mina tema ütelusest aru sain, rahalistest huvidest. (J. Tõnisson, rhv: Missugustest rahalistest?) Ma ei tea, missuguseid Teie mõtlesite, kuid ma märkisin Teie üteluse ülesse. (J. Tõnisson, rhv: Seda ütles minister Ast. J. Teemant, põl: Teie näitasite siia poole. Siis tulge ja nimetage, kes need olid!)

Juhataja **T. Kalbus:** Palun rahu. (Helistab.)

A. Jürman (põl): Edasi tõi rkl. härra Tõnisson ette, et vastuseandmise juures olla rühmade esitajad Riigivanema kohta mõnitavaid tähendusi teinud või oma deklaratsioonis seda küsimust, mis Riigivanema kohta käib, mõnitavalt ette kannud. Austatud Riigikogu liikmed! Kui teie kuulasite erakondade ettekantud teadaannet, siis ei leia teie seal mingisuguseid mõnitavaid tähendusi härra Riigivanema suhtes. Mina võiksin uuesti ette kanda selle osa põllumeeste rühma deklaratsioonist, kus tema vastust annab härra Riigivanema poolt ülesseatud küsimuse kohta, mis teda isiklikult puutub, ja see on järgmine: „Viimaks puudutab Riigivanem ka küsimust, kas tema võib ühe suurema vabriku hooldajaks olla, ja toob oma põhjendused ette, miks ta arvab võimaliku olevat seda kohustust Riigivanema ametiga ühendada. Põllumeeste rühm on Riigivanemale kirjalikult teatanud, et rühm sarnast ühendust võimalikuks ja soovitavaks ei pea. Ja mitte sellepärast, et rühmal põhjust oleks Riigivanema isiku vastu vähematki kahtlustust ette tuua, vaid sel põhjusel, et Riigivanem, kui riigi põhiseaduslik esitaja, kui täidesaatva võimu juht ei satuks niisugusesse seisukorda, kus ta peaks ära rippuma ministritest või hoolekandekohtust.“

See on koht, kus meie puudutasime ja vastuse andsime küsimuse peale, mis Riigivanema isiklikku asja puudutab, ja siin ei leia teie mingisugust mõnitust, nagu seda püüdis tõendada rkl. Tõnisson. Meie oleme omas vastuses väga ettevaatlikult käsitanud neid küsimusi, mis on seotud isikute eraeluga, ja meie ei ole millalgi kellelegi ette heitnud sel toonil, nagu seda on tehtud neis ridades, kust nüüd välja tullakse teisi süüdistama. Tuletage meelde, härrad Riigikogu liikmed pahemalt poolt, neid aegu, kus teie ridadest välja astuti igasuguste süüdistustega, isegi alatute süüdistustega üksikute meie ridades seisvate ministrite vastu, millel pärast mingisugust

alust ei olnud. Nõnda käite teie inimeste auga ümber. Nüüd tihkate teie, härra minister Ast, välja tulla süüdistusega, nagu kipuksime meie valitsuse liikmetele ja isiklikult veel härra Riigivanemale asjata kallale. See on teie ülesanne olnud, härrad pahempoolsed, inimeste au jalge alla tallata. (J. Vain, stp: Miks Teie üksikult ei nimeta?) Seda võite ka lugeda oma lehe veergudelt ja kõnedest. (M. Martna, stp: Küll tuleb kord ka teie kätte! J. Holberg, põl: Teie olete sellepärast juba istunud ja istute veelgi! J. Vain, stp: Ma olen istunud, aga kas ma istuda saan, seda ma ei tea.) Härra minister Ast püüab näidata, et üldse pole kokkulepet olnud selle valitsuse ajal. Selle koalitsiooni kestvuse ajal olla talitanud kõik rühmad nii, kuidas seda keegi heaks on arvanud. Kui seda ütleb ise valitsuse liige, mida peame siis arvama sarnasest valitsusest? Kas võib meil siis olla ühtlust valitsuses, kellel peaks olema ühine tahtmine, kui juba valitsuse liikmed tõendavad, et algusest peale kunni senniajani tegutseb iga rühm nõnda, nagu ta heaks arvab. Ja seda kriipsutab härra minister alla täie teadmise, nagu peakski see nõnda olema. Meie arvates ei tohiks see nõnda olla, sellest näeme meie riigile hädaohtu, sest et siis ei ole meil valitsust, kes võib vastutav olla riigi juhtimise eest. Sarnases olukorras kujuneb seisukord, mida meie viimasel ajal tähele paneme, kus valitsevad rühmad ~~alati~~ süüdistavad arupärimistega valitsust. Mitte selles mõttes ei esitata arupärimine, et üksiku nähtuse kohta vastust saada valitsuse käest, vaid täieliku sihikkusega tungitakse valitsuse liikmetele kallale arupärimistes, et sundida ministrid valitsusest lahkuma. Sellepärast võime tänases deklaratsioonis öelda, et meil ei ole koalitsiooni. Sarnasel viisil aga edasi valitseda, ei vastaks parlamentaarsuse kommetele, ja oleks hädaohtlik ja kardetav. Ka riigi seisukohalt. (J. Vain, stp: Kas põllumehed on mõnes valitsuses oma koalitsiooni kokkulepet ka täitnud?) Meie oma teadaandes näitasime, et pahemalt poolt on valitsusele peale tungitud, temale etteheiteid tehtud ja temale umbusaldust avaldatud. Sel korral püüdis härra minister Ast näidata, et etteheiteid valitsusele on tehtud paremalt poolt, ja et paremalt poolt on valitsusele kallale tungitud, kuna pahemalt poolt pole mingisugust umbusaldust avaldatud. Härra minister Ast'i väide on põhjendamata, sest just nende ridadest esineti arupärimisega raha liikumise kohta, mil puhul välja astus rahaminister ja tähendas, et kui see arupärimine vastu võetakse, siis pannakse valitsus sarnasesse seisukorda, et ta vastust anda ei saa, kuid vaatamata selle peale võeti arupärimine teie poolt vastu.

Juhataja **T. Kalbus**: Kõneleja, Teie kõneaeeg on läbi.

A. Jürman (põl): Kahjuks mu kõneaeeg lõppes, ja ma ei saanud kõiki ettetoodud asjaolusid puudutada.

(Sekretääri kohale asub sekretäär **J. Holberg**.)

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Bauer tähendas, et õhk on raskeks läinud. Ja tõesti: õhk on raskeks läinud! Mis on teinud selle õhu raskeks? Põhjusi on selgitatud ja peab ütleva, et nüüd, kus koosolek hakkab lõpule jõudma, on põhjused selginenud, mis on õhu raskeks teinud. Härra põllumehed on need olnud, kes avameelselt on ette toonud need tõsised põhjused, mis pärast ajakirjandus on niipalju tormi jooksnud valitsuse, kui ka üksikute valitsuse liikmete peale. Härrad põllumehed on üles lugenud tervelt 7 põhjust, mis pärast praegune valitsus lahkuma peab. Kõigepealt, praegune valitsus ei ole igaveseks valitsuseks valitud, lõpmatuseni, nagu härra Jürman ütleb. Neil päevil, kus Eesti riigi isolemist kõige suuremad raskused ähvardasid, olevat valitsus loodud ainult lühema aja peale. Need olid härra Jürman'i sõnad, et laialine koalitsioon on loodud lühema aja peale. Ja nüüd ligineb uus kalendriaasta, valitsus püsib edasi ja teda ei ole saadud kõigi pealetungimiste peale vaatamata kukutada. See on üks põhjus. Härrad põllumehed ei ole kunagi pooldanud laialist koalitsiooni, see on olnud neil hädaasi, ja nad on igat juhust kasutanud selleks, et valitsust kukutada ja jällegi pääseda riigi tüüri juurde, kas üksinda või mõne naabriga. See on selge seisukoht ja näitab, kust poolt tuuled puhuvad ja kus on tõsised kriisi põhjused.

Teiseks on põllumehed pööranud Riigikogu esimehe poole, seda on jälle härra Jürman öelnud, et see algataks põhiseaduse muutmise küsimuse. Riigikogu esimees pole aga seda teinud. Vististi oli see Riigikogu esimees härra Tõnisson. Ja see oli ka üks põhjus, mis pärast härra Tõnissoni kukutati. Kui meie meelde tuletame seda kukutamist, siis ei toodud sel puhul ka mingisuguseid põhjusi ette, vaid öeldi, meie ei taha enam seda esimeest. Loodetakse, kui uus valitsus tuleb, võtab see põhiseaduse muutmise küsimuse päevakorrale. Vähemalt uue valitsuse eel on võimalik ka põhiseaduse muutmise üle kaubelda. Peab ütleva, et see on tõsine põhjus ja selleks tahetakse luua uus valitsus, uus riigivõimu kandjate koosseis.

Kolmas põhjus on ka selgunud. See on pöpsideseadus. Ka selle peale on tähendatud. Härra Anderkopp ütleb küll, et ka tööerakond

olevat üks kord deklaratsiooni kokkuseadmise juures vaieldud popsideseaduse üle, kuid ta tähendas, et nad on ka palju kompromisse teinud, aga järele nad ka ei anna. Aga kõige selle peale vaatamata loodavad põllumehed, et neil võimalus avaneb uue valitsuse loomisel karpida seda eelnõu vähemalt selles sihis, nagu see põllumeeste rühmale soovitatav on. Praegune valitsus on esitanud selle seaduse ja ta on kohustatud seda ka kaitsema. See on kolmas põhjus, mis pärast kriisi tarvilik on.

Neljandaks on öeldud, et tööliste palgaküsimus on päevakorda nihutatud. Tõsi, tööliste palgaküsimus on päevakorda nihutatud, ja ka praegune valitsus, kelle poole tööliste delegatsioon on pööranud, on selle küsimuse tõsiselt võtnud. Kes meie tööliste seisukorda näeb, peab tunnistama, et töölisteküsimust tõsiselt võtta on tarvis, tuleb teda kaaluda ja teid otsida, kuidas laialiste rahvakihtide seisukorda parandada. Nähtavasti valitseb parempoolsete pool arvamine, et tööliste seisukorra parandamist ei tohi ette võtta, ja see on teil üks kriisi põhjus ja pealegi tõsine.

Viidaks olete kogu aja ette toonud, nii komisjonis kui ka siin, töötatööliste küsimuse, mille lahendamiseks meil ühiskondlikke töid korraldatakse. Olevat teie arvates põhjendamata väide, et Eestis tööpuudus valitseb. Praegune valitsus on asunud selle küsimuse lahendamisele ja on selleks krediite nõutanud, et neid edasi anda omavalitsustele, kes valitsusele selles asjas peale käivad. On tarvis jällegi valitsust kukutada.

Siis olete nimetanud, ja ka „Kaja“ on seda teinud, et sotsiaalseadusandluses minnakse kaugele. Mis teie selle all mõtlete, selle kohta saame selgusele siis, kui meelde tuletame, mis härra Tonkman rahaasjanduse komisjonis ütles. Ta avaldas, et hoolekande seadus tuleb revideerimisele võtta enne veel, kui ta maksuma on saanud hakata. Ja selleks on teil uut valitsust tarvis, sest hoolekande seadus on praeguse valitsuse poolt esitatud, kes selle seaduse kaotamist ei poolda. See on teil tõsine põhjus. Et hoolekande seadust tühistada, selleks on tarvis kriisi teha.

Seitsmendaks, ei ole kellegi saladus, et need ringkonnad, kes välisministri kukutasid, on rahalisse ummikusse sattunud. On tarvis saada vabu käsi jälle kraanide juures. On ju võideldud isegi Eesti panga direktorite kohtade pärast. Kui sündsaid kandidaate ei olnud, siis on selle põhimõtte järgi käidud, et hädaga võib vanakurat ka kärpeid süüa.

On kõiksugu kandidaadid üles seatud, kellest senni kuulda ei ole olnud, et nad sellel alal tegutsenud oleksid. Nüüd on tarvis teil pääseda jälle kõigi rahaallikate juurde selleks, et

võib olla, mõnda äripankrotti ära hoida riigi toetusel ja abil. Peab ütleva, Harju pank jäi pankrotti, aga tehke valitsuse kriis, see seda Harju panka ei päästa enam. Vene-Balti tehas on teiseks sarnaseks kurvaks põhjuseks. On näidatud juba kurbade ja skandaalsete lugude peale, mida tahetakse likvideerida varjamise teel. Kuid selleks on tarvis uut koalitsiooni ja valitsuse kriisi.

Need on põhjused, ja ma võiksin neid veel terve rea üles lugeda. Need on need tõsised põhjused, miks teil praegu valitsuse kriisi tarvis on, seda tuleb teile auks kirjutada, et nii avameelsed olete. Kuid need ei ole head, populaarsed põhjused. Kui rahva poole nende põhjustega pööraksite, siis tingimata ei poolda rahvas neid. Sellepärast on aga tarvis luua mingisugune kate, ja seda katet olete ajakirjandusega loonud. Seda katet loote praegu ja katsete süüdistusi veeretada teiste peale. See on loomulik nõrkus, ja missugune inimene seda ei teeks?! Ma ei heida seda teile ette, teie olete ka ainult inimesed ja ka head inimesed katsuvad vahel—ma ei kahtle sugugi, et teie head inimesed olete — teise peale süüdi veeretada, kui enesel armas ei ole süüdlane olla.

Toote süüdistustena ette sotsialistide arupärimisi. On siis ainult sotsialistid arupärimisi esitanud?! Kas ei kuulu härra Laarman, kes esitas arupärimise Uulu mõisa asjas, teie ridadesse. (Vahelhüüe paremalt poolt: See oli küsimine.) Noh, olgu küsimine, kuid arupärimisi on ka esitatud ja neist on siin juba räägitud. Arupärimised on puudutanud üksikuid valitsuse samme, ja kui meil olemas koalitsioon, siis ei saa sellest veel oletada, et siis peaksid kõik vait, rahuldatud või isegi surnud olema ja kõiki samme heaks kiitma ja mitte üht väärsammu ette tooma. Kui seda nõuda tahetakse, kuid sealjuures seda nõudmist eneste poolt rikutakse, miks siis tullakse etteheidetega sotsialistide vastu. Minule eriti on etteheidetega tehtud selle kohta, et mina olevat sel korral, kui usuühingute seaduse arutamisel siseminister ütles, et kui seadus sel kujul vastu võetakse, siis tema lahkub, öelnud, et olevat ka aeg lahkuda. Kas on aga ühtki ministrit Eestis halvemini kukutatud, kui välisministrit?! Kas ei olnud teie need, kes ütlesid, et välisministri ju aeg minna selle järele, kui Rannamõisas „Locarno“ oli koos, ja kui seal kõik kahtlased äritegijad välisministrit kukutada otsustasid. Kas ei ole sel korral ajalehed ise öelnud, et ega neil selle ministri vastu midagi ei ole, küll aga „neil ringkondadel“ kes ajalehtede seljataga. Seda ütles üks ajakirjanduse esitaja Riigivanema juures, et ajalehed annavad edasi ainult neid mõtteid, mis nende seljatagused ringkonnad avaldavad, kes tahtsid välisministrit kukutada ja kukutasid. Kuid miks

välisministrit kukutada taheti, neid põhjusi ette ei toodud, pärast vaieldi küll ajakirjanduses nende põhjuste üle, toodi isegi teisi põhjusi ette. Aga keegi ei saa salata, kus need tõsised põhjused on. (Vahelhüüe: Teie ise olite väliskomisjoni liige.) Ma kuulasin seda asja komisjonis pealt, ja mul on täpselt mitmete härrade arvamisest üles kirjutatud, kuid mina ei teinud härra välisministri kukutamiseks midagi sarnast kaasa, mida teie tegite. Avalikult öelda, ei olnud minul selle ministri lahkumise vastu midagi, kuid sel teel ministrit kukutama, nagu teie tegite, mina küll ei oleks hakanud. Ja et välisministri kukutamiseks teatud ringkonnad tegutsesid, seda teie salata ei saa. Kui ütlete minule, et mina olevat hüüdnud siseministrile, et temal aeg minna, siis olete teie seda öelnud välisministrile. (A. Jürman, põl: Kui Teie asjast aru saate, siis tehke järeldused!)

Mis puutub rahaministrisse, siis on ta alati tahtnud lahkuda, sest teie olete ikka olnud tema vastu, ta programmi vastu, kõik seaduseelnõud, mis algatamist leidnud tema poolt, on leidnud vasturaiumist teie ridades. Uskuge, missugune enesetunne peab temal olema, kui kõik tema seaduseelnõud teie poolt tagasi lükatakse. Rahaminister pidi leidma mingisuguse tee. Ta valis ühe, kuid see ei ole õnnelik. Kõigepealt oli see kodukorra vastu, sest Riigikogu juhatajal ei olnud õigust sel korral rahaministrile sõna anda. (A. Jürman, põl: Oli küll!) Ei olnud. Seda näitab juba see, et mina ettepaneku tein läbirääkimisi avada, kus oleks võidud sisuliselt küsimust poolt ja vastu käsitada enne seda, kui arupärimine üldse vastu võeti. See ei ole aga loomulik asja arutamine. Ma ei tea, kuidas rahaminister pärast seda, kui arupärimine oleks vastu võetud, oleks vastanud, kas umbkaudsete andmetega või öelnud, et ta midagi ei või ette kanda. Ei ole kindel, võib olla oleks enamus pooldanud tema seisukohta. Aga Riigikogu ei ole saanud oma seisukohta avaldada, ja 26—27 inimest, kes arupärimist toetasid, ei ole ka Riigikogu enamus. Kui seda loetakse üheks kriisi põhjuseks, siis on see igatahes üks kunstlik põhjus ja kodukorra vastane ning sarnane, mida ei saa kuidagi arvesse võtta. Mispärast rahaminister läks ja kuhu ta läheb, võib olla, võtab ajalugu selle pealt ka kord kätte ära. Praegu on vara sellest kõneleda.

Niisugused on need põhjused, miks praegu kriisi tahetakse. Kuigi uus valitsus tuleb, siis ärge lootke uuel valitsuselt, et tema teie nõudmisi täiesti rahuldab, nimelt neid nõudmisi rahuldab, mispärast teie kriisi teete, sest selle tagajärg oleks rahva rahulolematus. See lõikaks väga sügavalt rahva luusse ja lihasse, kui kõik teie need kavatsused täide saadetakse, mispärast teil praegu nii suur kriisiha on.

Teie soovite uut valitsust. Aga kes oleks siis see uus valitsus? Kuluaarides räägiti, et uus Riigivanema kandidaat olevat kas Madis Jaakson või doktor Raamot, kes oma mööblid likvideerinud, ja kellel nüüd kroonu korter tarvilik võiks olla.

Parempoolsete äritegelaste ja suurvaimude keskel on praegu väga palju inimesi, kellele on kroonu korterit tarvis, kas hanijalgades või mitte.

Edasi rääkis härra Bauer muuhulgas, et see ei oleval loomulik, kui kõrgemad ametnikud, ministrid jne. ajakirjanduses poleemikat teevad. Teie oleksite seda pidanud oma minister härra Rahamägi'le üttelema, kui tema ajalehe kaudu kindral Tõrvand'iga vaidles. (Vahelhüüe.) Mina igatahes ei taha ka seda lubada, et kõrgemate ametnikkude vahelised mittepoliitilised vaidlused kantakse ajalehtede veergudele. Seda õiendage omas rühmas. Mispärast olete teie seda kriisi põhjuseks ette toonud.

Edasi ütleb härra Bauer, et rühmad peaksid mingisuguse kindlustuse andma. Aga öelge, härra Bauer, kas Teie võite kätt südame peale pannes öelda, et teistelt tuleb kindlustust nõuda. Missugused oleksid teie eneste kindlustused Eesti riigi iseolemisele. Teie valitsus, keda härra Päts ristis „Vanjka-Vstankaks” on näidanud 1. detsembril, et temalt mingisugust kindlustust Eesti iseseisvusele loota ei ole. Ma ütlen, kui oleks 1. detsembril mõni teine valitsus olnud, siis oleks, võib olla, see suur verevalamine ära jäänud. Nüüd aga tullaakse ja öeldakse, et antagu kindlustus. Teil ei ole seda õigust. Ärge nüüd arvake, et kui kriis tuleb, et siis teie olete see, kes oma mehe paneb sinna (näitab Riigivanema poole) toolile. Seda Eesti riigi iseolemise ei luba, sest see oleks Eesti riigi hävitamine, kui praegu pandaks jõuetud inimesed riigi etteotsa.

Kui tahetakse kindlustust Eesti iseseisvusele, siis tuleb kõigepealt rahva laiemate hulkade tarvidusi rahuldada ja sel teel riigikodanikkude keskel riigitüdimust vähendada. Kui aga asute parempoolsete programmi teostamisele, milleks kriisi soovitakse, siis uskuge, et see kahtlemata riigitüdimust kasvatab ja ei ole tuluks riigi tulevikule. Tõsi, ka praegusel Riigivanemal valitsuse eesotsas on väga raske seisukord, sest temal tuleb likvideerida vana pärandus, vana kristlaste ja ämbliku-poliitikat ajavate poliitikute pärandus. See on väga raske töö, ja ei ole 4 ega 9 kuu töö. Kuid peab üttelema, et valitsus, kui tal hea tahtmine on, sellest ka ükskord üle saab. Ja kui meie sellest üle saame, siis meil sotsiaalsed olud ja riigikodaniku tunne palju võidavad. Siin aga tahetakse jälle kõigile lõpp teha ja tagasi pöörata

vana „vampi“ juurde, tahetakse kriisi teha, kuid sellejuures ollakse pelgur. Siin ütles härra Tõnisson ühele härrale „argpüks“, ja nagu ma tähele panin, sai see härra väga vihaseks. Aga mina ütlen, et pelgurid on kõik need, kes ei julge tõsiste põhjustega välja tulla ja poevad varju suitsukatte taha. Ütlen veel kord, et see on tõsine pelgur, kes seda teeb — ja see neile tuluku ei ole.

Nii välis- kui ka sisepoliitiliselt on seisukord raske. Nagu ma juba tähendasin, ei ole veel suudetud likvideerida seda paranust, (E. Veberman, rhvsv: Äрге segage seda Akel'i valitsusega.) mis omal ajal parempoolsed, kes nüüd ka vabu käsi tahavad, oma „vabakäte poliitikaga“ on toonud, ja mis ka nüüd ähvardab meie rahva ja riigi tulevikku. Pean ütleva, et kui nii südametunnistusega ollakse, ja ka edaspidi tahetakse omakasu, oma kildkonna poliitikat ajada, siis see paneb küll tõsiselt mõtlema, kas meie rahvas suudab seda välja kannatada?! Sellepärast mina arvan, et Riigikogu tõsiselt hindamise alla võtab need kriisi põhjused, mis tõenäolised on, aga enam ei katsutaks pimesikumängu edasi mängida, nii nagu ei teataks, milles asjad seisavad, et ühte mõeldakse ja teist räägitakse, nagu kriisitajad senni on teinud. Rahva raske seisukord paneb kõikide peale kohustused, niihästi parem- kui ka pahempoolsete peale. Ja see seisukord nõuab ka, et tuleb vähem mõelda oma kildkonna ja tuleb rohkem mõelda riigi ja rahva peale. Kui teie seda teete, siis ei tule teie enam niisuguste väiklaste põhjustega välja.

J. Teemant (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mõnel pool ollakse väga ägedas meeleolus — kardetakse! Poliitikat kardetakse. Ja selles kartuses on täna ühist keelt kõnelenud rahvaerakond sotsialistliku rühmaga. Selles ei ole küll midagi iseäralikku. Ei pruugiks küll punastada ega poleks tarvis kätega iseäralikke liigutusi teha. Poliitiliselt võivad ju teatud voolud koos töötada, mis selles siis iseäralikku on! Meil kardab aga keskeraakond seda tunnistada, seda tehes. Kuidas? Meie! Jumal hoidku! Ja ometi räägitakse ühist keelt. See ühine keel ei tule täna esimest korda kuuldavale, meile on ta tuttav. Aga kui täna nõutakse kindlat vastust rahvaesitusele, pannakse vormel ette, milles usaldust nõutakse valitsusele, keda sisemiselt ammu ei olegi, siis julgen mina öelda, et seda valitsust ka teisest küljest ei ole, sest üks valitsuse liige, härra rahaminister, on lahkumispalve juba esitanud selle tõttu, et sotsialistide arupärimine teda selleks sundis. Meie ei ole kuulnud, et selle poliitilise tegelase, härra rahaministri kaitseks oleks Riigivanem ülesse

astunud. (Riigivanem J. Jaakson: Härra rahaminister on mind volitanud, tema palvele käiku mitte anda.) Meie seda ei tea, meie kuuleme seda ainult kõrvalt. Meie teame aga ühte, härra rahaminister andis avalikult teada, et kui teatav arupärimine Riigikogus enamusega vastu võetakse, siis lahkub ta. Ja selle peale vaatamata, et sarnane teadaanne avaldati, võtsite teie, sotsialistid, oma mõtteosalistega arupärimise vastu. Selle asjaolu loogiline järelkus oli muidugi, meie kuulsime, et rahaminister lahkumispalve esitas. Kas vahepeal seisukord on muutunud, sellest meie ei tea. (Riigivanem J. Jaakson: Palve sisseandmise juures volitati mind sellele käiku mitte anda.) Iseäraliku ägedusega astutakse täna pahemalt poolt üles ühes oma kodanliste mõtteseltsilistega ja katsutakse nendele vooludele, kes täna ei leia võimalikuks nende seisukohta pooldada, valitsusele usaldust avaldada, — iseäralikku värvi anda. Meie kuulsime härra minister Ast'i suust ja nägime ta liigutusi, kus ta paremale poole pööras, püüdes tõendada, nagu istuksid sealpool inimesed, kes ise tahaksid hooldajaks hakata. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas ei ole nii?) Meie kuulsime täna, et siit kõnetoolilt esitati andmeid, mis kindel materjal pidada olema, et üht endist ministrit süüdistada. Meie ei ole aga kuulnud, et siamaale riigikontroll või kohtuvõimud oleksid mingisuguse eitava seisukoha võtnud selle ministri tegevuse kohta. Ometi on teada, et enne, kui süüdistatav ära kuulatud ei ole, kui uurimine ette võtmata, süüdistusest tõsiselt rääkida ei saa. Siin on aga teatud liigutus tehtud, on vari heidetud ja sellest on küll! Mina arvan, et küllalt on juba meie poliitilises elus varjuheitmisest meie tegelaste peale. Meie näeme, et seisukohti on ligi kaks aastat teatud komisjonis arutatud, aga edasi ei saada. Aga teatav liigutus tehti, kuna minu parema arusaamise järgi midagi sündinud ei ole, mis seadusevastane oleks. Ja lõppude-lõpuks, mis sellega siis öieti kätte saadakse? Kas arvatakse siis tõesti, et valitsemine seisab ainult enamuse otsustamises, kas arvatakse, et leitakse meie rahva keskel paremaid poegi, kes valmis on valitsemisest siis osa võtma, kui neid ähvardab alaline hädaoht, igasugused alandavad kahtlustamised. Arvan, et meie tõsisemad mehed siis meie riiklikus elus tegutsema ei hakka. Mina arvan, kui keegi minister on, siis ta enesele igasuguseid liigutusi ei luba. Samuti ei ole lubatavad teatavad liigutused partei liidri poolt, kes kiiresti mõnesugused materjalid kokku on otsinud ja siis arvab, et sellest küll on eitavate järelkuste tegemiseks, ilma et asjatundjad oma

arvamist oleksid avaldanud. Partei liideril peaks väga hästi teada olema, et juriidilised küsimused väga keerulised võivad olla ja enne seda, kui nende kohta asjatundjate seisukohti ei ole, enne seda ei tohiks kindlat otsust Riigikogu kõnetoolilt avaldada. Nii aga toimetatakse meie rahva paremate poegade suhtes! Teiselt poolt tuuakse süüdistuseks ette, jumal teab, missugused hingelised omadused. Räägitakse mingisugusest argtusest! Aga milleks on seda kõike tarvis? Nende süüdistustega tullakse välja ainult sellepärast, et kõik ei poolda vaateid, mis omased härradele pahempoolsetele. Mujal ilmas on ju ka ministriumide kriisid, ühed lähevad ja teised tulevad, ja midagi ei ole katki. Meie kuulsime, et kõik rühmad ei ole täna ühel arvamisel. Meie, põllumehed, ja samuti ka tööerakond asuvad teisel seisukohal, kui pahempoolsed. Aga tullakse ja arvatakse, kui siin teatavatele sõnadele ja liigutustele võimu ei anta, siis on sellega näidatud, et kõik need, kes julgevad teisiti mõelda, kui pahempoolsed, on kurjast. (L. Johanson, stp: Palju on kurjast ka.)

Kui sisuliselt küsimuse juurde tulla, mida meie täna niikaua oleme arutanud, siis ütlen mina, et lugupeetud Riigivanem, kui ta üksikute rühmade poole pööras ja nende seisukohta teada tahtis, kas ta hooldaja praegu olla võib, tegi eksisammu. Mina saan asjast nii aru: ükski rühm ei ole juriskonsult Riigivanemale. Tema on kõrgem riigivõim ja tema peab niisugused küsimused ise ära otsustama. Kuna härra Riigivanemal sellest veel küllalt ei olnud, et ta erateel iga üksiku rühma poole pööras vastust saades, vaid hooldaja küsimuse veel Riigikogu üldkoosolekule tõi ja siin jaatavat vastust tahab saada, siis arvan mina, et ta selles asjas kahekordselt on eksinud. Mina arvan, et härra Riigivanema isik on väljaspool igasugust kahtlust, kuid ega see veel, kui inimene väljaspool igasugust kahtlust on, ei tähenda, et see poliitikategevus, mida tema ilmutab, siis vastuvõetav on, kui sellel teatavad augud sees. Sel juhtumisel ei saa öelda, et see isik peab igal juhtumisel valitsuse juhiks jääma, tema on selleks olnud, keegi teine ei või selle koha peale saada. Mina arvan, et mujal ilmas, kus parlamentaarne valitsemise kord olemas, sel juhtumisel, kui seltskonnas vaated muutuvad ja valitsuse seisukohad kokku ei lähe rahvaesituse enamuse vaadetega, valitsus otsekohe ilma kärata ära läheb. Ka meil peab valitsus seda teed käima, mis Riigikogu enamus soovib, või ära minema. Teist teed olla ei või. Kui tahetakse tegelikult demokraat olla valitsemise juures, siis on tarvilik, et täidetakse seda tahtmist, mis ilmutab Riigi-

kogu omas enamuses kui võim, kes valitsuse tegevuse üle valvab. Ka siin on täna rühmad oma seisukohad avaldanud. Hulk rühmi on eitaval seisukohal praeguse valitsuse juhi suhtes, mõned — vaikivad. Enamuse tahe on aga selge. Kuid meie ei näe siin neid loogilisi järeldusi, mis muidu poliitilises elus tehakse. Peab sündima üks kahest, kas valitsus pooldab seda seisukohta, mis Riigikogu enamus heaks kiidab ning jääb edasi; kui mitte, siis astutakse tagasi. Kui mõned lugupeetud Riigikogu liikmed arvavad näikse, et siis peaaegu ilma ots või viimnepäev tuleb, kui valitsuse kriis sünnib, siis minnakse siin siiski natuke kaugele. Parlamentaarse korra juures on loomulik, et valitsus siis muutub, kui kooskõla ei ole rahvaesituse enamuse ja valitsuse juures. Tulevad teised isikud, keda rahvaesitus soovib. See on parlamentaarne korra katekismus, see on selle „a“ ja „o“. Aga sellest ei taheta aru saada vähemusvoolude esitajate poolt, vaid avaldatakse sarnast ägedust, mida meie Eesti parlamendis enne pole näinud. Tehtakse liigutusi ja tuuakse ette asju, mis sugugi siia ei puutu, kuidas üks või teine poliitikategelane on varemalt olnud ja talitanud; tullakse siia, pakk paberid kaenlas, ning kantakse sealt midagi ette, millest ettekandjal omalgi selgust pole. Juletakse teatav liigutus teha selleks, et näidata, vaadake, kui praegune ministrium langeb, siis läheb Eesti riik hukka, siis on ilm otsas, ainukene ja üks tee on — toetage meid. Siin toodi ette, nagu oleks keegi Riigivanemast, kui inimesest, halba rääkinud. Siin aga räägiti Riigivanemast kui poliitikategelasest. Kui ta Riigikogu poole pööras teatava küsimusega, siis oleme ka meie loomulikult kohustatud seisukohta võtma. Kui see seisukoht nüüd eitav on, siis näitab tulevik, kellel õigus on. Tulla sellega, et Riigivanem peab ilmtingimata eravabriku hooldaja olema, samuti sellega, et kui seda seisukohta ebaõigeks peetakse, siis sellepärast, et ise sinna tahetakse saada, selleks peab küll väga suur julgus olema, et sarnaseid järeldusi teha. Kui otsustatakse teiste tegevuse üle heas või halvas mõttes, siis on see ikka otsustaja hinge sisemine vastukõla. Praegusel juhtumisel ei ole meil liht kodanikuga tegemist, vaid inimesega, kes on valitsuse liige. Kui meile ette heidetakse, et meie üksiku inimese auga ei ole küllalt ettevaatlikult ümber käinud, siis tuleks küll sellelt härralt ministrilt, kes siin nii kergelt teiste peale halba varju heitis, kõigepealt seda head omadust nõuda, ja sellepärast oleks minul samasugune õigus nõuda, et härra Ast ka seda silmas peaks enese kohta, mis ta teistelt nõuab. Ma kardan sellepärast, et sellel härral eksimisi ka valitsemise alal kergemini sündida võib, seda rohkem, et see härra väga liikuv on. Kui need

liigutused, mis tänasel koosolekul nii kergelt tehti, ka mujal nii kergelt tehakse, siis võivad eksimised valitsemises sagedaseks saada. Meie tahaksime aga muuseas valitsuses näha isikuid, kes harva eksivad, kes tasakaalus olles tegutsevad ja enne tõsiselt järele mõtlevad, kui oma seisukoha avaldavad.

Mina arvan, et kõik see, mida härra Johanson ette kandis, asjasse ei puutu. Meie oleme härra Johanson'i nutulaulu ennegi kuulnud, ta laulab seda ikka, kui Riigikogus kõneleb, kuid sellepärast ei lähe veel tööliste elu paremaks, seda parandada võivad ainult need, kes riiklikult mõelda oskavad. Teie olete ju selle voolu esitaja, kelle orgaaniline omadus on nutta. Mina kuulan heameelega neid haledaid ettekan- deid, tunnen kaasa ja saan sellest täiesti aru, et nad tulevad heast südamest, kuid õnnetus on see, et ainult nutulauludega elu ei parandata, vaid seda parandatakse loomulikkude ja elule vastavate korralduste abil. Neid korraldusi ei suuda see vool, kelle esitaja Teie olete, teha sellepärast, et see käib üle selle voolu jõu, ja kui Teie seda tegema hakkate, siis see mass, kes Teid kannab, on kui peru hobune, kes Teid sadulast maha viskab, ja siis ei istuks härra Johanson seal, kus ta praegu istub. Meie arvates ei ole midagi katki, kui praegune valitsus siis lahkub, kui ta sellega päri ei ole, mida meie nõuame ühelt poolt, tööerakond teiselt poolt, ja rahvuslik-vabameelne erakond kolmandalt poolt. Ühes selle valitsusega ei kao veel Eesti ära, ja veeuputus ei tule ammugi. Praegusel ajal sooviksin mina nii mitmeski asjas, et valitsuses rohkem energiat oleks. Minul näib, et ühtluse puudus on juba üks energiapuuduse tundemärk. Ma ei ütle, et see ühtluse puudus alaline on, aga tihti tuleb see energiapuudus ilmsiks. Ma arvan, et uued inimesed tulevad ja toovad uut verd, see ainult parandaks meie seisukorda ja oleks mõtlevatele inimestele ainult soovitav. Mina ootan härra Riigivanema seisukoha avaldusi.

Juhataja **T. Kalbus**: Sõna on rkl. Veberman'il faktiliseks märkuseks.

E. Veberman (rhvsv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minu eelkõneleja rkl. Teemant tähendas muuseas omas kõnes, et ei peaks asjata kellegi peale varju heitma. Need-samad sõnad ei keelanud aga rkl. Teemant'i ühe Riigikogu komisjoni peale, ma ütlesin, sihilikult varju heitmast, nimelt komisjoni peale, kus arutamisel kahe ministri vastutusele võtmise asi, et seal olla takistatud töö kahe aasta jooksul. Ma palusin selle komisjoni protokollile, mille sisu minul, kui aruandjal teada, ja seal on öeldud, et just härra Teemant'i enese

ettepanekul otsustati komisjoni tööd katkestada senni, kui Riigikohus on ühe erakaebuse puhul seisukoha võtnud. See ettepanek on tehtud härra Teemant'i poolt 24. märtsil 1924. a., ja selle põhjal oli komisjoni tegevus katkestatud kunni sama aasta sügiseni ning edasi kunni järgmise kevadeni 1. detsembri sündmuste puhul, mitte aga, et komisjon oleks tööd takistanud. Kui seda tegid mõned ajalehed, et sihilikult varju heideti Riigikogu komisjoni tööde peale, siis ei pidanud mina tarvilikuks selle peale reageerida, aga kui seda tehakse Riigikogu kõnetoolilt, siis pean ma oma kohuseks kui aruandja seda õiendada.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees **A. Rei**.)

Sekretäri kohale asub abisekretäär **L. Raudkepp**.)

O. Gustavson (stp): Ajakirjandus on tänase koosoleku ristitud Riigikogu suurpäevaks. Ajakirjandusel on õigus. Täna Riigikogu koosolek on tõesti kujunenud suurpäevaks, mis näitab, kuidas üht valitsuse kriisi mitte tegema ei peaks. Kriisi tahetakse, aga puudub julgus seda avalikult öelda, häbene-takse põhjusi, mispärast kriisi tahetakse. Härra Anderkopp on täna seletanud: talle ja sõpradele rühmas seisvat väga südame lähedal praeguse koalitsiooni saatus — nad soovivat talle pikka iga. Aga ma küsiksin, millega seletada siis Teie sõbralikku nõuannet käesoleva aasta suvel meie partei liikmele, dr. Püüman'ile: sotsialistidel olla ammugi aeg valitsusest välja astuda. Arvan, et see näpunäide kõigest muust kõneleb, ainult mitte sõbralikkusest suure koalitsiooni pika ea vastu. (Vahelhüüded A. Anderkopp'i, töer poolt.) Härra Anderkopp, kui see teisiti on, siis palun ma seletust ühe teise sündmuse kohta. Teie ei ole vist unustanud seda suurt kampaniat, mis käima pandi siis, kui oli käsil Riigikogu esimehe vahetus. Sel korral oli kõigil teada, et telkide taga on käimas kasuliku kauba sobitus. Oli kõigil teada, et tööerakond ja põllumehed enam kui agaralt kauplevad silmapiirile kerkiva saagi pärast. (A. Anderkopp, töer: Ja hääletasime sotside poolt.) Jah, seda teie tegite, aga ma tuletaksin ometi meelde, mis põllumehed selle mittesõnapidamise kohta tol korral kirjutasid. „Kaja“ avaldas ühe artikli pealkirja all „Järjekordne vaenuavaldus põllumeestele“. Ja sellest pikast kaebelaulust, millele on alla kirjutatud T-s, nähtavasti härra Tupits — sellest kaebelaulust leiame väga iseloomus-tava koha. Me loeme: „Nii siis põllumeeste kandidaadi vastu ei toonud keegi midagi ette. Mõned erakonnad teatasid aga küll, et nad

A. Jürman'i poolt hääletada ei saa, kui põllumeeste rühm mõningaid Riigikogu juhatusel valimisesse üldse mittepuutuvaid kõrvalnõudmisi vastutasuna ei täida. Mõista andsid seda sakslaste esitajad, otsekohe sidus oma seisukoha-võtmise kõrvalnõudmistega aga tööerakond, kes üksnes nende nõudmistele täitmisel põllumeeste rühma kandidaadi poolt lubas hääletada. Ma küsin Teilt, härra Anderkopp, kas see teade baseerub tõsiasjul? (A. Anderkopp'i, tõer vahelhüüe.) Härra Anderkopp, siin pean ma Teile ütlema puhtast südamest, et ma selles loos põllumeeste „Kaja“ enam usun kui Teid.

Sellepärast, härra Anderkopp, võiksite jätta jutu oma suurest armastusest suure koalitsiooni vastu. Ainult sellepärast, et see kasulik kaup kuidagi nurja läks, jätsite tol ajal suure koalitsiooni lõhkumata. Kasuliku kauba sobides oleks aga suure koalitsiooni langemine olnud paratamatu. Seda tõendab ilmselt ühe Teile praeguse killamehe — kristlaste — ülalpidamine tol ajal. Need härrad käisid siis ümber nagu munas kanad, suur mure südame all; neil ei olnud kuhugi paigutada üht oma peameest, kes oli seisnud väga kõrgel kohal. See oli aeg, kus mõne rahvaerakondlase tõenduse järgi Narva mees Juhan Luur olla käinud sõbramehe poolest nõu andmas: tehke ometi Riigivanema koht vabaks — meie mees ei jõua enam kannatada. Härra Anderkopp on oma „Vaba Maa“ tähendanud, et meil olla saanud kauniks kombeks teha valitsuse kriise porikuul oktoobris või novembris. Aga härra Luur ei jõudnud sügisesi porikuid kuidagi ära oodata, vaid tahtis kriisi sooritada juba kevadise poriga. (A. Anderkopp, tõer: Kell on väga kaugele läinud, minge koju.) Ma usun küll, härra Anderkopp, et Teil neid tõsiasju armas kuulda ei ole. Võiksite sellepärast ise antud näpunäite järgi teha ja koju oma närve rahustama minna.

Ei ole tõesti imestada, kui sarnastel põhjustel kriisi teha tahtes ei juleta avalikult tulla suurt koalitsiooni maha murdma.

Suurest himust — mitte koalitsiooni elua pikendamiseks, vaid ta eluküünla kustutamiseks — annab samuti tunnistust vahejuhtumine Riigikogus sel korral, kui 2 meie rühma kuuluvat ministrit hääletasid minu poolt usuühingute ja nende liitude seaduse § 25. juurde tehtud paranduse poolt. „Kaja“ tegi sellest skandaali. Ja tol puhul kirjutas A. A. „Vaba Maa“ juhtkirjas: Praegusel valitsusel olla aeg minna ja uuel tulla. (Vahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer poolt.) Ma lepin, härra Anderkopp, et see tõesti nii mõeldud oli. Aga „Päevaleht“ lõi Teile artiklist tol korral endale otsekohest kriisi kapitaali, kõvasti sekundeerides „Kajale“, kus

härra Tupits tähendatud vahejuhtumise armust vahvasti kargas lammutama suurt koalitsiooni. Ta kirjutas tol korral selle asja kohta ühe enam kui krõbeda artikli. Ma ei hakka seda kõike ette kandma. Ma tsiteerin sellest ainult mõned mahlakamad kohad. „Otsustamisele tuli kirikuvaranduste küsimus. Ministrid ruttavad igauks kähku oma parteiseltsiliste sekka, ja pahempoolsed ministrid hääletavad usinasti oma kaaslastega valitsuse ettepanekule vastu. Sotsialistlik portfelli minister tõuseb veel hääletades püsti, nagu näha silmitsemiseks, et palju siis neid õige on, kes valitsuse ettepaneku poolt hääletada julgevad.“

Siseminister kaitseb kõnetoolilt ainuüksi valitsuse seisukohta, vaatamata, et pahempooliste, samuti valitsusest osavõtvate erakondade poolt talle alatasa mõnitavaid märkusi kaela sajab. Riigivanem viibib saalis oma mõtteosaliste keskel. Ta ei pea tarvilikuks sõnagi lausuda valitsuse seisukoha kaitseks. Valitsuse liikmetel, kelle tegevust ta ühtlustama peab, lastakse sellejuures rahulikult valitsuse ettepanekutele vastu hääletada, ilma et sest nähtavasti mingisuguseid järeldusi tehtaks.“ Ja siis küsib härra Tupits: „Mis kometimäng see siis õieti on? Sotsialistid võtavad ise valitsusest osa ja söimavad samal ajal sedasama valitsust ja ta üksikuid liikmeid, nii et taevast rõkkab. Kui neile see valitsus ei meeldi, siis mingu nad minema. Nii talitaksid igatahes korralikud inimesed“. See on selge ja sirge seisukoht: sotsialistid valitsusest välja. Just sotsialistid. Et ka tööerakondlik minister, lugupeetud härra Kaarna, oli samuti hääletanud minu ettepaneku poolt, see vaigitakse sihilikult surnuks. Aga teada on see tõsiasi „Kajale“ väga hästi, sest juba tollekordse Riigikogu koosoleku ajal kukkus sõjaminister härra Soots oma kolleegale Kaarna'le külge — kuidas see julgevad hääletada valitsuse ettepaneku vastu. Härra Kaarna pareeris kindrali pealetungimise sellega, et ta juhataks härra Soots'i Riigikogu ühe protokolli manu, kus seisab must valgel, et omal ajal härra sõjaminister Soots on nimelisel hääletamisel hääletanud hoolekande seaduse, nõnda siis Vabariigi Valitsuse seisukohtade vastu. (J. Hünerson, põl: Hoopis teises seisukorras.) See on „Kaja“ tarkus, kes samuti katsus väita, et siin olla tegemist kahe eriasjaga. See on sedavõrd huvitav põllumeeste kahepaiksuse iseloomustamiseks, et ma keelduda ei suuda vastavaid kohti „Kajast“ tsiteerimast. „Kaja“ kirjutab järgmist: „Kindral Soots on nimetatud lehes juba oma seletuse avaldanud, et hoolekande seadus sugugi praeguse valitsuse poolt esitatud ei olnud, ja sellepärast ka siis see „Vaba Maa“ etteheide ära langeb, liiatigi, kuna eelnõule komisjonis ju teatavasti märksa teistsugune,

koguni vastuvõtmatu kuju oli antud, nii et sellele mitte ükski põllumehed vastu hääletama ei pidanud, vaid arukamad tööerakondlasedki seda tegid — siin on mõeldud härrasid Zimmerman'i ja Strandman'i — „Hoolekande seadus on sellepärast sealt-poolt õige õnnetu näitena ette toodud.” Edasi öeldakse: „Samuti on arupärimise ja arupärimise vahel vahe. Põllumeeste üksikud arupärimised on asjalikud teatavate küsimuste selgitamiseks olnud, ega pole põllumeeste poolt koalitsioonis olles iganeski sellelaadilisi arupärimisi esitatud, kui neid nüüd sotsialistid iga neljapäev kahtlustuste uputuse ja sihilikkude kallalekippumiste saatel välja puistavad.

Kui aga algatusest sel alal tahetakse rääkida, siis on just tööerakond see, kes palki oma silmas tähele ei pane. Pruugib ainult meelde tuletada ta ülevalpidamist 1923. a. lõpul. Aga milleks selle üle vaielda.“

Viimase osa artiklist tsiteerisin ma vaid selleks, et näidata, kuidas praegused südametsõbrad tol ajal mõnes pisiküsimuses veel veidi lahku läksid.

Ma küsin: kas võib üldse olla demagoogiat, mis oleks rohkem alasti kui põllumeeste oma. Nad on tabatud värskest teolt. On selgeks tehtud tõendustega must valgel, et nende omad ministrid on hääletanud Vabariigi Valitsuse seisukohtade vastu. Sellest hoolimata keerutatakse siit sotsialistidele poomisnööri. Sotsialistlikud ministrid ei ole ju teinud midagi muud, kui sedasama, mis härrad ministrid põllumeeste kogudest. Neile on see lubatud, sotsialistidele mitte. Samuti arupärimised. Põllumehed võivad neid esitada, sotsialistid mitte. Ja kui nad seda teevadki, siis on nad koalitsiooni purustajad. See kahepaiksus peaks olema sedavõrd ilmne, et ükski kodanik ennast eksitada ei peaks laskma põllumeeste alasti demagoogiast. Härra Jürman oli täna väga pahane sellepärast, et minister Ast on julgenud konstateerida — Riigikogus on koalitsioonis olevate rühmade poolt tihtipeale talitatud Vabariigi Valitsuse seisukohtade vastu. (Vahelhüüe J. Hünerson'i, põl poolt.) Härra Hünerson, kas teie rühmas keegi selle tõsiasja maha salata suudab? Ma ei räägi sellest, milliseid järeldusi sellest võib teha, ma konstateerin ainult fakti, et pea igast Riigikogu protokollist võite lugeda, kuidas valitsuse seisukohtadele vastu on vaieldud. (A. Jürman, põl: Siis ei ole koalitsioonil!) Seda on tehtud eelmistegi koalitsioonide ajal, on tehtud alati. Koaleerivad rühmad ei ole keeldunud põhimõttest, kaitsta võida oma seisukohti, vaatamata, et need ühte ei lange valitsuse omadega.

Aga mispärast sellepärast karjuma pistetakse nüüd, kus sotsialistid on julgenud teha sedasama, mis kõik kodanlised rühmadki.

Kuidas olete Teie käesoleval puhulgi talitanud, härrad põllumehed? Milliseid häälid kuulus Teie esituse üleriiklikult nõupidamiselt, mille te korraldasite ühenduses käesolevate sündmustega? Seltsimees Martna on nende häälte suhtes tsiteerinud Teie häälekandja „Kaja” vastavat kirjeldust. Ma ei suuda keelduda veel kord tsiteerimast üht kohta samast kirjeldusest.

Sealt loeme: „Põllumeeste esitajate tegevusest riigi valitsemise tööl refereeris siseminister K. Einbund, kes oma ettekandes kujuka pildi maalis valitsuse tegevusest möödunud 1. detsembrist tänapäevani. Selle päevakorra-punkti juures tuli kõne alla ka praegune kriisi olukord Vabariigi Valitsuses, kus rohkelt sõna võeti ja kõige suurema elavusega küsimust käsitati. Üksmeelselt tunnustati, et sotsialistid algusest peale kokkuleplikult riigijuhtimise tööst osa võtta ei ole tahtnud, vaid kogu aeg ainult oma õnnestamistööd koalitsiooni sildi varjul on teinud, kunni nad lõpuks nüüd koalitsiooni täielikult on purustanud. Sarnane sotsialistide talitamine ja nende mõjuavaldus valitsuse poliitika peale tunnustati Eesti riigi tulevikule äärmiselt hädaohtlikuks. Praegune valitsus pidi ülemineku ajajärgu valitsus olema, kunni tarvilikud ja mõödapääsematud muudatused põhiseaduses rahvahääletamise korras läbi viiakse. Ka sel alal pole kokkuleppesest kinni peetud, ega teiste poolt põrmugi kaasa aidatud, et edaspidised raskused ja hädaohud riigivalitsemise alal põhiseaduse parandamisega saaksid kõrvaldatud.

Põllumeeste rühmalt Riigikogus nõuti kindlamat väljaastumist sotsialistide õnnestamistöö ning eluvõõra poliitika vastu. Rühma vaatekohad Riigivanema hiljutise erakorralise teadaande asjus leidsid täieliku pooldamise.“

Ma arvan, et ma ei eksi oletades, et tähendatud läbirääkimistel neile suuna ja värvimüüdi andis härra siseminister Einbund kui aruandja. Ma küsin, kas see, kui üks koalitsioonis olev minister heidab kõige rängemad süüdistused ühe teise koalitsiooni kuuluva rühma arvel, kõneleb sellest, et meil valitseb kooskõla ja arusaamine. Ärge keerutage siis sotsialistidele poomisnööri sellest, milles Teie ise veel rängemini süüdi olete. (A. Jürman, põl: Kooskõla ei ole.)

Edasi. Meile on tehtud etteheiteid eriti paremalt tiivalt ja „Päevalehe“ ringkondadest, et meie kippuvat käsutama Riigikogu kõnetoolilt niisuguseid delikaatseid asju, nagu seda on meie rahaasjad. Tööerakond ei ole

ses suhtes oma südamesõprade aktiivsust täiel määral jaganud, vaid leppinud hoopidega ridade vahelt. Nähtavasti on tal siiski pisut piinlik nende värskemate mälestuste pärast, mis sellel erakonnal sama patu suhtes hinge koormamas. Härra Anderkopp, ma küsaksin Teilt, kas ei olnud see Teie, kes 1924. aasta suvel üksikasjalisi andmeid tõi Eesti panga tegevusest. (A. Anderkopp, tütar: Väga õige.) Härra Strandman, kas ei olnud see Teie, kes läinud suvel enne Riigikogu laialiminekut võttis sõna sama delikaatse küsimuse kohta ja asetas Riigikogu koosseisu lõpul rahaministrile järgmise küsimise, — sest, et nagu härra Strandman sissejuhatavalt tähendas, arupärimise esitamiseks ei olevat enam aega: „Riigikogul, eriti meie majanduselus, on huvitav teada saada, kas need kuulujutud, õieti on need faktid, õiged on ja siis, mis mõtleb kohtuminister teha, kas ta mõtleb vastutusele võtta inimesi, kelle läbi Eesti pank on üle 100 miljoni kahju saanud. Mina arvan, et Riigikogul on see väga tähtis teada saada.“

Ja mina arvan, et küsimine, mille meie asetamise oma arupärimises, on kaugelt kergemat laadi härra Strandman'i omast. Ma leian, siin peaks maksma põhimõte: Mis on lubatud ühele, see peaks lubatud olema ka teisele. (O. Strandman, tütar: Mina arvan, et Riigikogu ei tohi aru pärida ühe ajalehe vastu, ja Teie esitaja on seletanud, et see arupärimine on „Päevalehe“ vastu sihitud. See ei ole riiklikkudes huvides tehtud, vaid erakonna intriigide pärast.) Härra Strandman, olge nõnda lahke, võtke meie arupärimine — seal on otsekohe öeldud, mis otstarbel meie oma arupärimise esitasime. On esitatud küsimine, kas tahetakse nendest juhtnöördest kinni pidada, mis omal ajal Vabariigi Valitsuse poolt esitati ja Riigikogu poolt sanktsioneeriti. (J. Hünerson, põlv: Täna seletati asju teisiti.)

Seda suurema numbri on tööerakond teinud hooldamise küsimusest. See küsimus ei näi neile andvat rahu ei ööl ega päeval. Ei ole aga huvituseta vaadelda, kas tööerakondlased on kõlbliselt õigustatud tõstma tormi ja jagama teistele õpetusi just selles küsimuses. Ma arvan, et just tööerakond see on, kes siin suu viisakalt vett täis võtma peaks. Sest kuidas on lugu nende oma mees-tega ses mainitud suhtes? Üks väike näide vaid. „Postimees“ kirjutab ühe loo puhul õige ilusaid asju ühest tööerakondlasest. Mul ei ole kahjuks „Postimeest“ käepärast. Sellepärast lubatagu tsiteerida seda asja „Kajast“ kes selle tõi väljavõttena. Ma arvan pealegi, et tööerakond seda rohkem siis veendunud

on, et see tõsi, sest tööerakond usaldab ju viimasel ajal kaugelt rohkem „Kaja“ kui „Postimeest“. (A. Anderkopp, tütar: Missugune baromeeter Teil on?) Baromeetriks on need südamlikud sõbrustamised, mis nende kahe rühma vahel nüüd käimas. „Postimees“ kirjutab järgmist: „Üks endine Riigikogu juhataja, Riigivanem, rahaminister, praegune Riigikogu liige ja teab mis veel kõik, istub nelja heinakuha vahel ning nosib ja nosib nendest väga maitsevalt. See endine kõrgete kohtade pidaja härra J. K. valiti 6. juunil 1924. a., rohkem kui aasta eest, siis kui O. Strandman Fr. Akel'i kabineti rahaministriks oli, Vabariigi Valitsuse poolt Eesti panga direktoriks. Istudes Eesti panga direktori toolil, hoiab tema omas käes Riigikogu tooli, nosib heinu Eesti tarvitajate keskühisuse kassast, kus ta juhatuse esimees, ja ei põlga Tallinna rahvapanga rohelist rohtu, kus ta jälle juhatuse liige või koguni panga juhatuse esimees. Jättes kõrvale küsimuse, kui võrd otstarbekohane ja lubatav see on, et härra J. K. Eesti panga ühe direktorina rahvapanga juhatuse esimeest J. K. laenudega varustab, või Eesti tarvitajate keskühisuse juhatuse esimehele krediiti muretseb, küsime ainult, mispärast ei leia „Vaba Maa“ ülesse üht selget põhiseaduse § 38., mis Riigikogu liikmeid ei luba neid ametid pidada, kuhu Vabariigi Valitsus ametisse määrab“. (A. Anderkopp, tütar: Kodukorra komisjon on omal ajal teisel arvamusel olnud.) Ma ei tea, missugused kokkulepped teil enda vahel olemas on olnud, mina olen kandnud ette „Kaja“ tsitaadid sellest, mis rahvaerakonna häälekandja härra J. K. kohta on kirjutatud. Härra J. K. on hiljem Riigikogust välja astunud, aga siin ei seisa küsimus mitte selles, kas ta praegu Riigikogus on või ei, vaid küsimus seisab selles, kas on härrad, kes tööerakonda kuuluvad, oma kätte kokku kuhjanud 3—4 ametit, nõnda nagu „Postimees“ sellest kirjutab. (Vahel hüüab O. Strandman'i, tütar poolt.)

Härra Strandman, Teie kõnelele järelduste tegemisest. Ma tuletaksin ka Teile meelde ühe juhtumise, kus järelduste tegemisega samuti hiljaks jääd. Selle loo kohta, kus suured aumehed kahtlases valguses paistavad, kirjutab sotsialistliku partei häälekandja „Ühendus“ järgmist. Ma kannaksin sellest mõne koha ette. (A. Anderkopp, tütar: Gustavson'i sulest.) Härra Anderkopp eksib väga, kui ta arvab selle minu kirjutuse olevat. (A. Anderkopp, tütar: Teie stiil.) Siis olete Teie väga halb stiilitundja. Ma olin siinamaale Teie stiilitundmisest paremas arvamises.

„Ühendus“ kirjutab: „Ei ole iialgi paha uuesti meelde tuletada hiilgavaid eeskujusid, kuigi nad kõigil kaunis värskelt meeles on. Sest nende meeldetuletamine tõstab ja ülendab meie hinge. Lubatagu sellepärast, et meie seda poliitilise ja moraalilise taktitunde hiilgetest lühidalt meelde tuletame.“

Sellest ei ole vist palju aega möödas. Oli ühel ettevõtlikul isikul kange tahtmine Eesti riigilt hästi odava hinna eest välja kaubelda põlevkivi kontsessiooni niisuguse maaplaraka peale, et riigile endale põlevkivi maa-alast kuigi palju ei oleks järele jäänud. Et seda tulutoovat sehvti heade tagajärgedega läbi viia, oli ettevõtlikul härral vaja osavat asjatoimetajat, kes oskaks riigiisadele augud pähe rääkida ja neile selgeks teha, kui kasulik see Eesti riigile oleks — oma põlevkivi maatagavaradest selle kontsessioonäri kasuks lahti saada, muidugi niisuguse „isamaaliku“ summa eest, mis kontsessioonärile väga koormav ei oleks. Niisuguseks asjatoimetajaks, kes oma hooleks võttis — mitte avalikus kohtus mõnda kohtuprotsessi ajada, mis vannutatud advokaatide harilikuks tegevuseks on, vaid seda kontsessiooniasja kõigist valitsuse asutustest ja komisjonidest õnnelikult läbi sokutada, — niisuguseks asjatoimetajaks hakkas kontsessioonärile ei keegi muu, kui kõrge koja esimees Otto Strandman. Ja muud kui käis aga vahvalt valitsuse asutustes oma kliendi huvisid kaitsemas. Riigiametnikud kaebasid küll, et neil süda läikinud Riigikogu esimeest säherduse asjatoimetaja osa etendama nähes. Ka Riigikogus hakati härra Strandman'i omapärase teguviisi puhul pead vangutama ja tegema ääriveeri mööda juttu temaga, et kuidas sarnast eriskummalist toimingut õige seletada. Seesugustele järelepärijatele pajatas härra Strandman: sina'ks see võõras oled Eestis, kes sellest midagi ei näi teadvat, et mina advokaat olen? Ja mis ajast siis sihukeste asjade ajamine on advokaadile õige keelatud? Seda pajatas ta niisuguse liigutava lihtsameelsusega, et vähematki kahtlust ei võinud jääda: selle inimese südametunnistus on puhas nagu valge paberileht. Sel inimesel ei ole kõige kahvatumat aimdustki, et mõni teine võiks sarnast ülespidamist kõrge koja esimehe poolt veidi eriskummaliseks pidada.

Alles siis, kui Riigikogus härra Strandman'ile teada anti, et Riigikogu siiski ei soovi, et tema esimees valitsuse asutustes kui ühe eraisiku palgaline asjatoimetaja (hodatai po djelam) riigi vastu asju ajaks, — alles siis leidis härra Strandman, et aeg on mõnesuguseid järeldusi teha ja — lahkus kõrge kogu esimehe kohalt.“

Nii „Ühendus“. Ma arvan taas, et siin ei ole küsimuse raskus selles, kas järeldusi tehti, vaid selles, millal neid tehti. See kestis hea tüki aega, enne kui targaks saadi. (Vahelhüüe O. Strandman'i, tõer poolt.) Härra Strandman, Teie teate seda asja muidugi paremini ja täpsemalt. Mina mäletan ainult nõnda palju, et need kaks ametit Teie käes ühendatud olid. Pärast tulete Teie ja ütlete, kas see kestis üürikesse või pika aja. Ma oletaksin meeleldi esimest.

Mu härrad, kõike neid inimlikke vääratusi ning kalfepaiksust arvesse võttes on arusaadav, kui ollakse kimbus: kriisi tahetakse teha, aga põhjusi ei juleta öelda avalikult. Sellepärast siis mask näole ning kõlbluse suitsukate ette: sotsialistid on süüdi koalitsiooni kukkumises. Sotsialistid peavad olema need äralepitamise talled, keda põllumeeste, tööerakonna ning kristlaste pattudega tahetakse saata kõrbe. Ma saan aru põllumeeste põhipositsioonist. Nad leiavad: suur koalitsioon on sotsialistide mõjul ajanud poliitikat, mis kaldudes liiga pahemale poole, ähvardab viia riiki hukatusse; tarvis on püstitada hüüdsõna: tagasi; tarvis on tühistada kõik need „rumalused“, mis Asutava Kogu päevist kunni siamaani sotsiaalses seadusandluses on tehtud.

Agas et seda põhipositsiooni võidule viia tahtes kriisi tekkimispõhjusi nõnda rumalalt maskeerida katsutakse, nagu seda on täna teinud härrad põllumehed oma poliitilise naljatilgaga — ülemineku-vormeliga, sellest ei saa ma aru. Ei suuda kõige paremal tahtmiselgi taibata, kuidas sarnased soliidid elukutse lised poliitikud, nagu härrad Teemant, Päts ja teised, on võinud tulla ühe ülemineku-vormeliga, millest tõesti ei tea, keda sellega tahetakse kukutada, kas sotsialiste või Vabariigi Valitsust. Peaks eeldama esimest, sest põllumehed avaldavad umbusaldust mitte kellelegi muule kui sotsialistidele. Agas Riigivanem, lugupeetud härra Jaakson, ei asetanud ju oma erakorralises teadaandes mitte küsimist: kas Riigikogu usaldab sotsialiste, vaid ta küsis, kas Riigikogu usaldab Vabariigi Valitsust. Härrad põllumehed, kui teie ja teie sõbrad igal tingimusel tahavad sotsialiste valitsusest saata kus kurat, siis tehke seda vähemalt nõnda, et teistel punastada ei tarvitseks teie poliitilise taktivaesuse pärast.

Kellest ma aga põrmugi aru ei saa, on tööerakond. (K. Tonkman, põl: On palju asju, millest inimene aru ei saa)... eriti siis, kui talle noores eas midagi pähe on kukkunud, nagu näiteks Teile. Tööerakond on alati rõhutada armastanud: ta olla radikaalne kodanlik erakond. Ilus. Põllumehed on oma üleriikliku esituse nõupidamisel fik-

seerinud need põhilähtekohad ja poliitilised tõekspidamised, millistest lähtudes uus koalitsioon peab arendama oma tegevust. Need on purutagurlised seisukohad. Sellepärast on mulle absoluutselt arusaamatu, kuidas üks radikaalne kodanlik erakond arvab teostada võivat oma radikaalset programmi kõige paremini sel teel, kui ta paaritseb kõige parempoolsema, kõige tagurlisema rühmaga. (A. Anderkopp, tütar: Teie olete ka praegu paaris.) Härra Anderkopp jagab sotsialistidele hoopes: — teiega koos valitseda ei saa — minge! Sotsialistide asemele peavad siis tulema need tõsised „radikaalid“ paremalt tiivalt, kes hakkavad lahendama koos tööerakonna radikaalidega härra Anderkopp'i südamele nii väga kallist popsideküsimumust ja teisi seesuguseid asju. Aga võtke seesama „Kaja“ ja lugege sealt, mis need vastukarvu radikaalid paremalt tiivalt, teie uued kaahamehed, sama popsideküsimumuse kohta kirjutavad. Seal on pandud ii-dele kõik täpid peale: popside maaküsimumuse lahendamine tuleb maha matta. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ei ole õige.) Ma olen väga huvitatud sellest tulevasest koalitsioonist, kus üks radikaalne kodanlik rühm lööb paari kõige parempoolsema rühmaga selleks, et teostama hakata oma käremeelset programmi. Ma kardan aga, et popsid kui ka teised kehvemad kihid, kellele tööerakond senni silmi teinud, selle isevärki poliitilise kombinatsiooni sõjakulud oma nahaga peavad tasuma. (M. Juhkam, tütar: Asjata kartus!)

Ma võtan kokku ja lõpetan: põllumehed, tööerakond ja kristlased tahavad, maksu mis maksab, teha kriisi selleks, et asetada suur koalitsioon uue valitsusega, kust oleksid kõrvaldatud sotsialistid. Neil puudub aga kodanlik julgus seda avalikult teha. Sellest katse, veeretada süü kriisi tegemise pärast sotsialistide kaela. Aga minna äralepitamistallena kodanlike rühmade pattudega kõrbe — selle eest sotsialistid tänavad.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (tütar): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Gustavson oma ilusas kõnes katsus selgeks teha üht juhtumist. Kevadel olla üks meie rühmast sotsialistliku keskkomitee liikmele — peetakse vast ehk soovitatavaks, et siin ka nime nimetada — see oli doktor Püüman, soovitanud valitsuse kriisi teha. Ma pean tarvilikuks selle kohta järgmist seletada: kevadel tulime meie koos, doktor Püüman ja veel üks kolmas härra, selle asutuse juhataja, kust koos tulime, see on Tallinnas

väga tuntud selts, kolmekesi välja, nagu harilikult, ja tuli küsimine, kas valitsuse lagunemine jälle ees ei seisa. (O. Gustavson, stp: Nisutollide pärast.) Teie, härra Gustavson, teate seda vist kõige paremini, mul ei ole praegu meeles, mil puhul see oli. Küsisin doktor Püüman'i käest, kas nemad tõesti valitsusest ära lähevad, ja tähendasin, misuguseid raskusi see kaasa tooks ja kui raske oleks uut valitsust kokku seada. Seda kuulis kolmas härra, kes meil rahaasjanduses pikka aega tegev olnud, kogu aeg pealt ja arutas kaasa. Ma olen sellest lehes omal ajal kirjutanud ja palunud, et doktor Püüman seda kinnitaks, kas see õige on, või ümber lükkaks, kui tema teisel arvamisel peaks olema. Siis oleks küsimus selge. Ma tunnen doktor Püüman'i väga hästi, ja tean teda kui usat inimest. Ja seal oli ka kolmas isik juures, kes seda jutuajamist pealt kuulas. Ma arvan, kui härra Gustavson oleks vaevaks võtnud asja mõlemi käest järele kuulata, siis ei oleks tema oma ilusate kõnedega tulnud. (O. Gustavson, stp: Härra Püüman just mulle seda kõneles, härra Anderkopp.) Küsige seda selle kolmanda isiku käest järele. Ma ei tea, miks dr. Püüman seda mitte ümber poleks lükanud, kui see õige ei oleks.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Baueril.

H. Bauer (krst): Härra Johanson lubas endale oma kõnes järgmise-mõttelise märkuse: kui kristlik rahvaerakond valitsuses ei oleks olnud, siis oleks 1. detsembri verevalamine ära jäänud. Kui ühe rühma tähtsam tegelane niisuguste argumentidega välja tuleb, siis tähendab see, et see isik iga kursi on kaotanud. (L. Johanson, stp: Oli nõrk valitsus jah!) Ma ütlesin siis juba, et sarnane väide, nagu võiks kristliku rahvaerakonna valitsusest osavõtust kuidagi ära rippuda 1. detsembri verevalamine, on lihtsalt jampsimine. Millest aga mööda ei saa, on igatahes see, nagu kõigile teada, et doktor Akel'i valitsus meie rahva hulgas kõige paremad mälestused järele jättis, ja tema isiklikule koosseisule midagi ette heita ei või. Kui härra Gustavson siin seletas, et meie olla kriisi soovinud ja soovida isegi siin kohta saada, siis oleme meie mitmel korral toonitanud, et meie kriisi mingil tingimisel ei soovi. Aga kahjuks on just tänane päev selgesti näidanud, et pahemal tiival on üksikuid isikuid, kes ise on valitsuse liikmed ja sealjuures niisuguste mõtetega opereerivad, nagu seda mitte niisuguse ühtlase valitsuse juures teha ei tohiks, kes meie riiki valitseda ja juhtida oskaks ning suudaks.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Luur'il.

J. Luur (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Mina sain praegu väljavõtte stenogrammist härra Gustavson'i kõne kohta, kus tema, nagu alati oma kõnedes, mind meelde tuletab. Nähtavasti on härra Gustavson'il iseäralik armastus minu vastu, sest ta ei unusta mind kunagi ära. Siin on ta mind aga õige suure auosaliseks teinud. Tema kõneleb sellest, et sel korral oli härra Luur see, kes käis nõu andmas, et koht vabaks tehtaks, et meie mees saaks koha peale tulla. Härra Anderkopp olla kõige soodsamaks ajaks lugenud novembri- ja oktoobrikuud — porikuud. Nemad ei jõudnud aga oodata, ja härra Luur oli tahtnud kriisi juba kevadise poriga teha. Austatud Riigikogu liikmed, mina küll ei mäleta, millal mina niisuguseid sõnu oleksin tarvitanud, aga kui härra Gustavson mind nii suureks meheks peab Eesti riigis, et üksinda minu tahtmisest oleneb kriisi tegemine, noh, see on siis juba tema asi.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt väikene faktiline märkus. Rkl. härra Teemant tõi siin õige iseäraliku mõttekäigu ette — mina olevat kontroleerimata andmeid ühe endise ministri tegevuse kohta ette toonud selleks, et tõendada, et kui praegune valitsus lahkub, siis ilm lõhki läheb. Niisuguseid mõttekäike minu peaaegust tulnud ei ole ja nende vastu vaielda on üsna asjata.

Sõna võttes faktilises märkuses vahejuhtumise kohta minu ja rkl. Strandman'i vahel tõin mina ette andmeid, mis näitavad, kuidas härra Strandman Riigikogu koosolekul avalikult kinnitas, nagu ei oleks tema rahaministrina mingisugust luba andnud Joala mõisale laenu tegemiseks, kuna aga Rakvere kreposti-jaoskonna andmed vastupidist näitavad, et rahaminister Strandman on vastava loa andnud. Tema seletas, et ei olnud luba andnud, mina aga näitasin, et oli.

See oli nüüd ise lugu vahejuhtumise kohta. Mis aga praegusesse küsimusesse puutub, siis tarvitseb minul praeguse suure küsimuse kohta ainult vähe kõneleda. Sest vahepeal on juba üksikute rühmade esitajad, eriti põllumeestekogude rühmast, kindlasti ja selgesti välja öelnud omad seisukohad, ja nende soov on — praegune Vabariigi Valitsus mingul! (A. Tupits, põl: Teie ei räägi jälle õigust.) See on juba nõnda selgesti ette toodud, et meil nüüd ainult tarvis on näha, kuipalju on Riigikogu liikmete hulgas neid, kes seda seisukohta pooldavad. Ja sellepärast jääme meie oma poolt, see on rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt esitatud motiveeritud ülemineku-vormeli juur-

de ja soovime, et ta hääletamisele tuleks; siis selgub, kes Vabariigi Valitsusele usaldust avaldamast keeldub ja sellega siis Vabariigi Valitsusele umbusaldust avaldab.

Sellejuures on ainult ühe asjaolu peale siin veel tähendada. Hooldamise küsimust käsitades ei ole ainult põllumeestekogude Riigikogu rühma, vaid ka tööerakonna Riigikogu rühma esitajad seletanud, et nende seisukoht hooldamise ja hooldaja kutse ühendamise kohta Riigivanema või Vabariigi Valitsuse liikme kutsega, olevat juba varem teada, ja nemad jäävad selle juurde. Ometi ei saa sellejuures leppida sellega, kui leitakse, et teiste ametite ühendamine Vabariigi Valitsuse juhi või Vabariigi Valitsuse liikmete kutsega olevat sarnane kui hooldamise ülesanne. Siin on juba küllalt selgesti näidatud, et hooldaja kutse tähendab avalik-õiguslikku kohustust kodanikkudele, mida on võimalik täita, ja mida on täitnud isegi kohtunikud, kellel põhiseaduse järgi keelatud on kõrvalametit või teist kutset täita. See juba näitab, et võrrelda hooldaja kutset pankade nõukogu liikme või aktsiaseltsi nõukogu liikme kutsega, see on majanduslikkude ülesannete täitmisega, on võimatu. Sellejuures on ka pretsedent olemas, kus Vabariigi Valitsuse liikmed panga juhatuse liikmetena edasi on tegutsenud. Seal võime siis nüüd öelda, et mõlemaid kutseid ühe pulga peale seada on täitsa võimatu. Järelikult ei saa siis siin ka öelda, et keegi on juba varem kindlale seisukohale jõudnud asuda hooldamise kutse suhtes, sest niisugust pretsedenti ei ole olnud. Ja sellepärast on asjata kõiki neid asjaolusid, mis kõrvalametite pidamine ühenduses Vabariigi Valitsuse juhi või Vabariigi Valitsuse liikme kutsega esile toob, ära segada olulikult maksivate normide järgi. Ja sellepärast ei ole siin tarvis ühel rühmal oma seisukohta selle kohta avaldada, kas Vabariigi Valitsuse juht peab lahkuma või mitte, kui tal on hooldaja kutse. Vaid siin on küsimus selles, et Vabariigi Valitsuse juht on oma deklaratsioonis usaldusküsimuse küsimust üles seades muuseas rõhutanud, et ka hooldaja küsimuse kohta on ette toodud väiteid, nagu oleks see põhjuseks, et temale usaldust ei võida avaldada. Kui lugu nõnda oleks, et Vabariigi Valitsuse juht sellega on mingi poliitilise sündmatuse korda saatnud, või niisuguse teo, mille eest temale usaldust ei avaldata, siis peavad rühmad selles asjas juba nüüd oma seisukohti avaldama. Siin ei ole tegemist mingisuguste põhimõttelikkude otsuste tegemisega tuleviku kohta, vaid siin öeldakse lihtsalt, kas on Vabariigi Valitsusele võimalik umbusaldust avaldada, sellepärast et valitsus teatavas küsimuses on nii tegutsenud. Ja kui keegi arvab, et see tõesti võimalik on, siis muidugi avaldab ta umbusaldust valitsusele, et see ühes oma juhiga

läheks. Rahvaerakonna rühm ei saa aga öelda, et see kuidagi poliitiliselt sündmatu või seadusvastane oleks olnud, kui valitsuse juht kodaniku seaduslikku kohust oma peale võttes on seda vormiliselt täitnud, kuna ta tegelikult on hoolidaja kutse ülesannete teostamisest püüdnud eemale hoiduda. Sellelt seisukohalt peavad rühmad näitama, kas nad Vabariigi Valitsusele usaldust avaldavad, või mitte. Siis meie näeme, kes valitsuse kukutamise poolt või vastu on.

Juhataja A. Rei: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer): Härra Gustavson seadis küsimuse ette ja nõudis vastust, kas mina teatava süüteo korda saatnud, mille kohta tema terve rea veergusid ette tõi, mida mina kahjuks lugenud ei ole. Mina olen avalik inimene ja olen seda ise lehes kirjutanud, et ma teatava eksituse korda saatsin. Minul oli teada, et väljamaa Riigikogu esimehed võivad advokaadi ametit pidada ja arvasin, et see ka siis meil võimalik on, kuid kui hiljem selgus, et meil konstitutsioon teist laadi on, siis lahkusin ma Riigikogu esimehe kohalt. Ja siin võib Riigikogu ise otsustada paremini, kas mina õieti talitsin või mitte. Nii peaks igäüks tegema. Ma võin öelda, et kõik, mis selle kirjeldusega ühenduses, on täielik luule. Ma sõitsin kaubandus-tööstusministeriumi endise Inglise saadikuga, vist Bulgaarias, härra Ironsid'iga kui tema nõuandja, ja viibisin seal üks kord umbes veerand tundi. Eile küsisin ma härra Kink'i käest, kas tema mäletab, kas ma seal midagi rääkisin, härra Kink ütleb, et ta seda ei mäleta, võib olla, et ma midagi olen kõnelenud. Peale selle ei ole ma kuskil käinud, ühtki sammu teinud selles asjas Riigikogu esimehena. Mingisugusesse komisjoni see asi Riigikogus ei pidanud tulema, vaid see oli üks harilik kontsessioon, mida paljud on Eestis välja antud, ja mida ka Riigikogu liikmed on omale võtnud samadel tingimistel. See oli üks asi. Mis härra Tõnisson'i väitesse puutub, siis pean ma veel kord tähendama, et mina rahaministrina Joala mõisa peale laenu tegemiseks luba ei ole andnud ja ei saanud anda, sest et ükski rahaminister seda teha ei võinud. Oleksin härra Tõnisson'ile väga tänulik, kui härra Tõnisson ette loeks koha, kus öelnud olen, et mina luban Joala mõisa peale laenu teha, siis jõuaksime selles asjas selgusele. Kreenholmi-Joala mõisa küsimus ei olnud rahaministeriumis arutamisel, seal ei olnud selle kohta mingisuguseid teateid. Meil oli kindel arvamine, et see on riigi mõisa, ja kui krepostijaoskond on ekslikul viisil Joala mõisa peale laenu kreposteerinud, siis on siin eksitus tehtud. Võib olla, koguni põllutööministeriumi poolt.

„Postimehes“ kirjutatakse, et härra Kerem selle küsimuse lahendamisele asuvat. See on iseenesest väga rõõmustav. Mina olen tänavu sügisel härra rahaministrile rääkinud, et selle küsimuse juures on viiga rahaministri poolt tehtud pärast mind, samuti olen ka põllutööministrile asjast teatanud. Seda küsimust oleks võinud juba ammu lahendada, kahjuks aga ei ole seda tehtud. Ma võiksin juurde lisada, et minule üks minu poliitiline vaenlane ausõna all ütles, et minu vastu olevat suur kihutustöö käimas, mina olevat Joala mõisa pantinud ning nende süüdistustega ei tuldavate enne välja, kui valimisteks. See härra, kes seda tööd korraldas, istub härra Tõnisson'i taga paremat kätt pingil, ja kui tema mulle 3 nädala eest siin vastu tuli ja käe ulatas, siis ütlesin mina, et kahjuks ei saa ma seda kätt vastu võtta. Kuid nüüd ei ole närvilikkus lubanud valimiste ajani oodata, vaid on juba nüüd välja tulnud. Isiklikult olen selle üle tänulik, sest kui niisuguste süüdistustega oleks tulnud minu vastu nädal enne valimisi, siis ei oleks mul võimalik olnud neid ümber lükata, kuna praegu see võimalik on. Võiksin tähendada, et härrad, kes kahtlustustega minu vastu välja tulevad, peaksid vähe ootama, kunni riigikontroll homme seda asja arutab.

Juhataja A. Rei: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl): Täna tähendati siin, et läinud neljapäeval arupärimis-koosoleku ajal on antud rahaministrile kodukorra vastaselt sõna. Mina juhatasin sel korral koosolekut ja andsin härra rahaministrile sõna kodukorra § 70. põhjal. Et rahaministrile võis selle paragrahvi põhjal sõna anda, selle kohta rääkisin ma läbi teiste juhatause liikmetega, nimelt härra Kalbus'e ja härra Raudkepp'iga, kes samal arvamisel olid, et kodukorra § 70. järgi võib anda rahaministrile sõna.

Juhataja A. Rei: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Praegu esines härra Strandman selletusega, kuidas tema oma loaandmisest aru on saanud, aga fakt on see, et Rakvere krepostijaoskond on tema loaandmisest nii aru saanud, et selle põhjal on vastavad sissekanded tehtud, ja põllutööminister on sunnitud olnud kohtuteel protesteerima selle laenutegemise vastu ja selle tühistama, sest muidu oleks riik nii suurt kahju saanud, et selle loaandmise ainelised tagajärjed oleksid riigile 600.000 naelsterlingit tähendanud.

Juhataja A. Rei: Esitatud on kaks ülemineku-vormelit. Rkl. Tõnisson'i poolt: „Vabariigi Valitsuse erakordset teadaannet ära kuulates rõhutab Riigikogu, et Vabariigi Valitsusel on rahvaesituse täielik usaldus, ja läheb päevakorras edasi.“

Teine ülemineku-vormel on rkl. Jürman'i poolt: „Riigivanema erakorralist teadaannet ära kuulates ja leides, et selles tõendatakse suure koalitsiooni juba kauemat aega kestvat lagunemist, sotsialistliku tööliste partei rühma koalitsioonist vastasrinda astumist ning viimase poolt Vabariigi Valitsusele umbusalduse avaldamist, läheb Riigikogu päevakorras edasi.“

Kumbki ülemineku-vormel ei sisalda umbusaldust, sellepärast tulevad nad hääletamisele paralleelselt kodukorra § 84. ettenähtud korras.

Korra kohta on sõna härra Riigivanemal.

Riigivanem J. Jaakson: Ma palun 15-minutilise vaheaeg määrata, et valitsus saaks seisukohta võtta ettekannete kohta.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 11.50 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek 25. novembril kell 0.15 min. öösel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei.**

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp.**

Juhataja A. Rei: Riigikogu koosolek läheb päevakorras edasi.

Riigivanem J. Jaakson: Vabariigi Valitsuse nimel teadustan, et Vabariigi Valitsus leiab võimalikuks edasi töötada ainult siis, kui Riigikogu poolt vastu võetakse rahvaerakonna poolt sisseantud usaldusvormel, ja kui selle vormeli poolt hääletavad kõik rühmad, kes Vabariigi Valitsuses on esitatud.

Juhataja A. Rei: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Bauer'il.

H. Bauer (krst): Kristlik rahvaerakond avaldas arvamist, et praegune ja iga teine koalitsioon oleks mõeldav ainult tingimistel, kui koaleeriva rühma liikmed omale ei lubaks põhjen-

damata arupärimistega Vabariigi Valitsusele kallale tungida. Kuna aga täna ettekantud kõned ja deklaratsioonid selle soovi täidemine- mist ei garanteeri, vaid ümberpöördult, vahekorra veel teravamaks on teinud, leiab meie rühm, et Vabariigi Valitsusele usalduse või umbusalduse hääletamine küsimust ei lahenda ja teatab, et ta sellekohasest hääletamisest osa ei võtta.

Juhataja A. Rei: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer): Mul on meie rühma nimel au järgmist hääletamise motiivide kohta teatada: Meie rühm on ette kandnud oma seisukoha, mispärast tema ei saa omaks võtta motiive, mida Riigivanem on esile toonud oma erakorralises teadaandes. Meie rühm on oma esitaja kaudu valitsusele küsimused üles seadnud, mille kohta ta selgust on tahtnud saada. Valitsus ei ole leidnud võimaliku olevat vastust anda. Meie ei saa sellepärast, kuigi meie praeguse valitsuse alalhoidmise poolt tahame olla, ei ühe ega teise ülemineku-vormeli poolt hääle- tada ja oleme sunnitud hääletamisest eemale jääma.

Juhataja A. Rei: Hääletamisele tulevad kaks ülemineku-vormelit. Hääletamise kord on ette nähtud kodukorra § 84-as, ja ma võin teda lähemalt seletada. Need kaks vormelit on paral- leelsed ja ei sisalda otsekohe umbusalduse aval- damist valitsusele, ning kodukorra § 84. järgi tulevad need ettepanekud hääletamisele, ning tunnistatakse see ettepanek vastuvõetuks, mis- sugune sai absoluutse enamuse. Ei saa siiski kumbki ettepanek absoluutset enamust, siis võib neid uuesti hääletada ning vastuvõetuks loetakse häälteenamuse saanud ettepanek. Hää- letamise korra kohta on sõna rkl. Tupits'il.

A. Tupits (põl): Minu arvates tuleks põllumeeste rühma ettepanek enne hääletada kui usaldusküsimus, sellepärast, et meie rühma vormel käsitab eriküsimust, ja alles siis selle järele võiks hääletamisele tulla usaldusküsimus

Juhataja A. Rei: Mina kavatsen § 84. kinni pidades hääletada. Ma panen hääletami- sele kõigepealt esimeses järjekorras rkl. Jür- man'i ettepaneku, sellepärast, et tema esimesena on esitatud, ning teises järjekorras rkl. Tõnis- son'i poolt rahvaerakonna nimele esitatud üle- mineku-vormeli. Ma arvan, et kodukord sar- nase järjekorra on kindl ks määranud, ning teisest korrast siin kinni pidada ei saa.

Sõna on rkl. Pätsi'l hääletamise korra kohta.

K. Päts (põl): Need ettepanekud ei ole paralleelsed. Põllumeestekogude rühma poolt esitatud ülemineku-vormelis on otsekohe tähendatud tema sisu. Selgituseks olgu tähendatud: Riigivanema ettepanek seisab koos kahest osast — esiteks usalduseavaldamine ja teiselt poolt — usalduseavaldamine endisele koalitsioonile. Meil võib niisugune nähtus ilmsiks tulla, et endine koalitsioon jääb alles, kuna aga valitsusele mingisugusel põhjusel usaldust ei avaldata. Samuti võib siin teistsugune nähtus ilmsiks tulla, nimelt, et meil koalitsioon lagunenu on, ning see iseenesest on juba üks külg usalduseküsümusest, mis selle teise ära vastab, sellepärast ei saa meie ettepanekut paralleelseks nimetada sellele, kus ainult usaldus sees, kuna meie ettepanekus konstateeritakse, et koalitsiooni olemas ei ole. Siin meid huvitab praegu usalduseküsümuse teine külg, nimelt see, mis usaldust endise koalitsiooni poolt soovib saada, ainult usaldust üldises mõttes, sest seda võib avaldada ka mõni uus rühmade koondus. Riigikogu rühmad on autonoomsed ning annavad vastuse hääletamisega, kuidas nad neid küsimusi lahendada tahavad. Meie poolt ülesseatud vormel ei käsita usalduseküsümust üldpiirides, vaid meie tahame konstateerida seda, kas Riigikogu arvab, et suur koalitsioon veel olemas on või mitte. Meie arvates tulevad need kaks küsimust lahus ja enne hääletada.

Juhataja A. Rei: Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Seisukord on ometi selge: meie oleme kogu õhtu vaieldnud selle üle, kas Vabariigi Valitsusele usaldust avaldada või mitte. Sellest teeb Vabariigi Valitsus oma järeldused, kas ta jääb, või läheb. Kui Vabariigi Valitsus, kui niisugune, meile usalduseküsümuse on esitanud, siis oleks imelik, kui ühe või teise rühma algatusel Riigikogu hakkaks ütleva, kas valitsus, või valitsuse koalitsioon olemas on. Kui Vabariigi Valitsus on oma seisukoha avaldanud Riigivanema kaudu, et ta tahab teada saada, kas Riigikogu temale usaldust avaldab ettepanud ülemineku-vormeli vastuvõtmise teel, või mitte, siis on selge, et meil ei ole tarvis kõrvalisi küsimusi otsustada. Põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt esitatud ülemineku-vormel tähendab ometi seda, et kui Riigikogu tunnistas, et Vabariigi Valitsust kandev koalitsioon on purustatud, Vabariigi Valitsus siis iseenesest likvideeritud on. Siis maetakse Vabariigi Valitsus maha kaudselt, ilma et usalduseküsümuse päevakorra jaoks. Meie aga tahame selget seisukorda luua, ja öelgu Riigikogu oma enamuses, kuidas ta praeguse valitsuse vastu tahab

olla. Sellepärast tuleb see küsimus otsustamisele.

Juhataja A. Rei: Kodukorra § 84 ei räägi nii, nagu rkl. härra Päts ekslikult arvab, vaid kodukorra § 84 räägib sellest, kui on hääletamisel mitu paralleel-ettepanekut, ja määrab korra kindlaks, kuidas neid ettepanekuid hääletada. Võiks juttu olla sellest, kas ei tuleks praegusel korral käia § 85. järgi, mis räägib liht- ja motiveeritud ülemineku-vormelitest. Minu arvates võib mõlema esitatud ülemineku-vormeli kohta küsida, kas nad on motiveeritud või mitte. Rkl. Tõnisson'i poolt esitatud ülemineku-vormelis on öeldud, et minnakse päevakorras edasi pärast seda, kui on rõhutatud, et valitsusel on rahvaesituse usaldus. Sellepärast võib seda ülemineku-vormelit tõlgitseda ka kui motiveeritud. Samuti võib tõlgitseda ka teist ülemineku-vormelit, mis on esitatud rkl. Jürman'i poolt. Kas nende faktide põhjal, mis on esitatud ülemineku-vormelites, tulevad need ülemineku-vormelid lugeda motiveerituks või mitte, ei ole minule täiesti selge, kuid arvan, et pikad vaidlused selle kohta, missuguses järjekorras esitatud ülemineku-vormelid hääletada tuleksid, on liigsed. Kavatsen hääletada esitatud ülemineku-vormelid kronoloogilises järjekorras, esiteks rkl. Jürman'i poolt esitatud ülemineku-vormeli ja teiseks — rkl. Tõnisson'i poolt esitatud ülemineku-vormeli, käies § 84. II lõike järgi. Mõlemad ülemineku-vormelid tulevad esiteks hääletamisele „poolt“, ja kui kumbki neist absoluutset enamust ei saa, siis tulevad nad uuesti hääletamisele „poolt“ ja „vastu“, ja esimesena see ülemineku-vormel, mis rohkem hääli sai. Asun rkl. Jürman'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb rkl. Tõnisson'i ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole saanud absoluutset enamust ja sellepärast tulevad nad hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Rkl. Jürman'i ülemineku-vormeli poolt on 20 häält, rkl. Tõnisson'i poolt esitatud ülemineku-vormel on saanud poolt 31 häält. Kvoorumraamatu järgi on koos Riigikogu liikmeid 88, seega ei ole kumbki ülemineku-vormel absoluutset enamust saanud. Hääletamisele tuleb rkl. Tõnisson'i poolt esitatud ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb rkl. Jürman'i ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Rkl. Tõnisson'i ülemineku-vormeli poolt on 31 häält, vastu 4 häält. Rkl. Jürman'i ülemineku-vormeli poolt on 20 häält, vastu 29 häält, seega on rkl. Tõnisson'i ülemineku-vormel vastu võetud.

Riigivanem J. Jaakson: Palun Riigikogu 5-minutiline vaheaeg määrata, et valitsus saaks seisukohta võtta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Kuulutan 5-minutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 0.30 min. öösel.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 0.40 min. öösel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei.**

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp.**

II. Teadaandmine Vabariigi Valitsuse ametist lahkumise kohta.

juhatus nimele

Juhataja **A. Rei:** Riigikogu koosolek kestab edasi.

Mul on au Riigikogule teatada, et Riigivanema poolt on tulnud Riigikogu järgmine kiri: „Vabariigi

Algkirjale alla kirjutatud:

Valitsuse 25. novembri s. a. otsuse põhjal ja Riigikogu kodukorra § 102. alusel on mul au Teile teatada, et Vabariigi Valitsus täies koosseisus ametist lahkub.“ Juurdelisatud on Vabariigi Valitsuse otsus, millele kõik ministrid on alla kirjutanud.

E. Veberman (rhvsv): Teen ettepaneku, vastu võtta järgmine ettepanek: „Ära kuulates Riigivanema teadaande Vabariigi Valitsuse ametist lahkumisest — otsustab Riigikogu kodukorra § 103. põhjal teha Riigikogu esimehele ülesandeks ettepanekuga esineda Vabariigi Valitsuse kokkuseadmise asjus.“

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!)

Tehakse ettepanekuid, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 0.45 öösel.

Riigikogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **T. Kalbus.**

Sekretäär **J. Holberg.**

Abisekretäär **L. Raudkepp.**